

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Disertační práce

**PERCEPCE ATRAKTIVITY LIDSKÉHO OBLIČEJE
V KONTEXTU STÁRNUTÍ**

MUDr. Lada Pavlíková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Etnologie

Disertační práce

**PERCEPCE ATRAKTIVITY LIDSKÉHO OBLIČEJE
V KONTEXTU STÁRNUTÍ**

MUDr. Lada Pavlíková

Školitel:

RNDr. Vladimír Blažek, CSc.

Katedra antropologie FF ZČU

Oddělení biologické antropologie

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 2015

.....

Vlastnoruční podpis

Děkuji panu RNDr. Vladimíru Blažkovi, CSc., jehož podpora a rady mi vždy v pravý čas pomohly překlenout slepá místa a pokračovat dál. Zároveň bych ráda své poděkování věnovala také panu Mgr. Danielu Sosnovi, Ph.D., bez jehož ochoty a včasného metodologického nasměrování by tato disertační práce neměla šanci vzniknout.

OBSAH

1. Úvod	9
2. Teoretické vymezení a současný stav poznání	10
2.1. Percepce lidského obličeje - význam a vývoj	10
2.2. Atraktivita, krása a sympatie jako významově blízké pojmy	12
2.3. Atraktivita ve vztahu k lidskému obličejí	14
2.4. Vnímání atraktivního obličeje - nature vs nurture	15
2.5. Charakteristiky atraktivního obličeje z pohledu evolučních teorií	18
2.5.1. Pohlavně dimorfní znaky	18
2.5.2. Symetrie	20
2.5.3. „Průměrovost“	21
2.5.4. Povědomost	23
2.6. Vousy v mužské tváři ve vztahu k její atraktivitě	23
2.7. Atribuce osobnostních vlastností atraktivní tváři	25
2.8. Kulturní výhody atraktivity	27
2.9. Obličejová mimika a její vztah k atraktivitě	28
2.9.1. Úsměv přitahuje	29
2.9.2. Přímý pohled	31
2.10. Lidská tvář a mimika jako „prostředek“ k odhalení charakteru	31
2.11. Sociální status a jeho „obraz“ v lidské tváři	34
2.12. Role prvního dojmu v interpersonální percepci	35
2.13. Proces stárnutí	36
2.13.1. Stárnoucí obličej	36
2.13.1.1. Kostěný podklad	37
2.13.1.2. Kůže	38
2.13.1.3. Vrásky	38
2.13.1.4. Vliv pohlavních hormonů	39
2.13.2. Stárnutí a obličejová atraktivita	39
2.14. Věk jako kulturní kategorie	40
2.15. „Genderové stárnutí tváře“	42

3. Cíle disertační práce, výzkumné otázky a hypotézy	42
4. Metodika výzkumu	44
4.1. Metodologická triangulace	44
4.2. Charakteristika využívaných dat a realizace výzkumu	45
4.2.1. Geneze statických obličejových fotografií	45
4.2.1.1. Důvěryhodnost výzkumníka – účinná zbraň proti odmítnutí	45
4.2.1.2. Nábor dobrovolníků	46
4.2.1.3. Možné důvody k souhlasu s fotografováním	47
4.2.1.4. Zpracování fotografií	48
4.2.2. Konstrukce vzorku	48
4.2.3. Použité metody – vytváření dat	51
5. Analýza získaných dat, výsledky a dílčí diskuse	57
5.1. Obličejová atraktivita se s věkem proměňuje v sympatie	57
5.2. Přeformulování výzkumných otázek a hypotéz	61
5.3. Respondenti se shodují na nejsympatičtější obličej stárnoucího muže, nicméně v případě ženského obličeje preferují statisticky nevýznamně obličeje tři	62
5.3.1. Hodnocení mužských obličejů	62
5.3.1.1. Párové srovnávání (paired comparisons)	62
5.3.1.2. „Přímý výběr“	65
5.3.2. Hodnocení ženských obličejů	66
5.3.2.1. Párové srovnávání (paired comparisons)	66
5.3.2.2. „Přímý výběr“	71

5.4. Přítomnost vousů v tváři stárnoucího muže má vliv na míru jeho sympatií při utváření prvního dojmu	73
5.5. Vnímání sympatií stárnoucího ženského obličeje se může lišit též v souvislosti s užíváním hormonální antikoncepce	76
5.6. Polostrukturované rozhovory	80
5.6.1. Nejsympatičtějším obličejům stárnoucích mužů a žen jsou připisovány pozitivnější povahové vlastnosti	80
5.6.2. Přirozená péče o vzhled zvyšuje dojem sympatie u mužů i žen	81
5.7. Polostrukturované rozhovory a metoda zakotvené teorie	84
5.7.1. Nejsympatičtější obličeje.....	84
5.7.1.1. Nejsympatičtější obličeje žen – Z10, Z5 a Z8.....	85
5.7.1.2. Nejsympatičtější obličej muže – M10.....	87
5.7.2. Nejméně sympatické obličeje.....	88
5.7.2.1. Nejméně sympatický obličej muže – M6.....	88
5.7.2.1.1. Upravený plnovous v tváři stárnoucího muže i přes případné nesympatie vyvolává dojem o vyšším vzdělání.....	90
5.7.2.2. Nejméně sympatický obličej ženy – Z4.....	92
5.8. Pozorování – zúčastněné, nestandardizované a skryté	93
5.8.1. Zaujmout neutrální výraz – „meta“, které se ve vyšším věku nedaří dosáhnout.....	93
5.8.2. Přístup starších mužů (respondentů) k výzkumu a manželské páry v roli hodnotitelů	94
6. Limity a doporučení	95
7. Přínosy	98
8. Závěr	99

9.	Souhrn	103
10.	Summary	107
11.	Résumé	111
12.	Přílohy	115
12.1.	Příloha 1 - Databáze respondentů	115
12.2.	Příloha 2 - Osnova a příklad polostrukturovaného rozhovoru	117
12.3.	Příloha 3 - Hlavní významové jednotky vyprofilované z polostrukturovaných rozhovorů ve vztahu k nejméně sympatickému obličejí muže M6	118
12.4.	Příloha 4 - Hlavní významové jednotky vyprofilované z polostrukturovaných rozhovorů ve vztahu k nejméně sympatickému obličejí ženy Z4	119
12.5.	Příloha 5 - Výrazy vztahující se k pozitivním a negativním povahovým vlastnostem, vyšší a nižší úrovni vzdělání a lepšímu či horšímu sociálnímu postavení u nejsympatičtějšího mužského obličejí M10	120
12.6.	Příloha 6 – Výrazy vztahující se k pozitivním a negativním povahovým vlastnostem, vyšší a nižší úrovni vzdělání a lepšímu či horšímu sociálnímu postavení u nejsympatičtějších ženských obličejů Z10, Z5a Z8.....	121
13.	Seznam použité literatury	123
14.	Seznam publikovaných prací vztahujících se k tématu disertační práce.....	141

1. ÚVOD

Chceme-li se zabývat tématem **percepce atraktivity lidského obličeje v kontextu stárnutí**, je nejprve, jako ostatně v případě jakéhokoliv jiného výzkumného záměru, zapotřebí provést rešerši co největšího množství dostupných sekundárních dat o výzkumu s danou tematikou. Počínaje odhalením významu lidského obličeje (především z evoluční a sociální perspektivy), přes porozumění složitému procesu jeho percepce, prostudování doposud známých teorií atraktivity, až po postupné rozkrývání různorodých aspektů stárnutí. Nedílnou součástí je na počátku rovněž analýza metodologických postupů, které již ve studiích o atraktivitě lidského obličeje byly s úspěchem realizovány, eventuální využití jejich konceptu a vyhnutí se případným úskalím. Stejným směrem se ubíral i zde prezentovaný výzkum.

V současné „anonymní“ společnosti je člověk každodenně „vystavován“ kontaktu s neznámými lidmi a valná část mezilidské interakce se tak zpočátku může odehrávat pod vlivem „**prvního dojmu**“, který byt' může být někdy matoucí, člověku podle sociálních psychologů umožňuje zmírnit pocit nejistoty ve společnosti neznámých lidí. Anonymita města například, neumožňuje přistupovat ke každé osobě jako ke zcela jedinečné, a tak si adaptivně svůj pohled na ostatní zjednodušujeme s pomocí kategorizace spočívající v organizování dojmů prostřednictvím schémat. Princip kategorizace nám v percepce ostatních lidí umožňuje jejich „třídění“ do určitých významových kategorií a pomyslně je tak umísťovat mezi póly takových dichotomií, jako například důvěryhodní a nedůvěryhodní, sympatičtí a nesympatičtí či atraktivní a neatraktivní. Je-li pozorovatel schopen posuzovat jiné i z omezených informací poskytnutých například **statickou obličejovou fotografií**, je to proto, že má k „dispozici“ poměrně stabilní schéma vzniklé propojením jednotlivých rysů jako podklad jistého prototypu mentálního obrazu typického zástupce určité kategorie lidí. Čím méně informací máme, tím snadněji se tak uchylujeme ke **stereotypizaci**, tedy klasifikaci lidí podle předem daných kritérií na základě povrchních charakteristik a člověka „jednoduše“ zařadíme do předem daného „šuplíku“. Zdá se, že udělat pozitivní dojem v prvních minutách setkání s neznámým člověkem je společensky důležité, neboť následná proměna prvotně negativního dojmu v pozitivní je časově náročnější.

Obličej je pod vlivem evoluce a kultury specificky lidským ukazatelem **fyzické atraktivity** a to s prokazatelnou transkulturní a mezipohlavní konzistencí (Langlois a kol., 2000). Vsazeno do konceptuálního rámce „nature versus nurture“ se autoři vědeckých studií na toto téma přiklánějí k názoru, že v percepci atraktivity lidského obličeje se stírá polemika mezi biologickým a kulturním determinismem a staví v tomto ohledu na kombinaci vrozeného původu a procesu učení v kulturním kontextu. (Langlois a kol., 1987; 1990; 1991; 2000; Samuels a Ewy, 1985; Shapiro a kol., 1984; Aharon a kol., 2001) Přestože jistý ideál fyzické atraktivity sdílený většinou populace s sebou přináší každá doba i kultura, nese si kromě toho každý z nás i svůj vlastní obraz o ní a při jejím posuzování uplatňuje různá přesvědčení, předsudky a stereotypy na základě minulé zkušenosti (Slaměnik a Výrost, 2008).

Atraktivita je bezpochyby nejčastěji spojována s fyzickou krásou, jejíž kulturní výhody jsou nezpochybnitelné. V podstatě každý z nás má tendenci se identifikovat s něčím, co je společensky, sociálně a kulturně vnímané jako krásné. Studium atraktivity lidského obličeje se zabývaly již generace především evolučně orientovaných výzkumníků, z čehož zároveň plyne také reflexe reprodukčního chování člověka v jejich analýzách úzce propojovaná s takovými atributy, jakými jsou mládí a plodnost. Postreprodukční období života provázené řadou biologických změn a proměnou společenských rolí však postrádá toto základní schéma (...mládí, plodnost, reprodukce...), ve kterém je atraktivita obličeje obvykle nahlížena. Jsou teorie obličejové atraktivity, jejichž platnost je již ověřena u mladších jedinců, aplikovatelné v kontextu stárnutí v prostředí postmoderní kultury tak silně glorifikující mládí? Tak zní základní otázka, na kterou se s využitím fotografií obličejů žen a mužů ve věkovém rozmezí 50–65 let k hodnocení, snaží odpovědět tato disertační práce.

2. TEORETICKÉ VYMEZENÍ A SOUČASNÝ STAV POZNÁNÍ

2.1. PERCEPCE LIDSKÉHO OBLIČEJE – VÝZNAM A VÝVOJ

Z evolučního hlediska obličej nabývá na významu především v souvislosti s napřímením lidské postavy, na jejímž počátku v dlouhodobém procesu hominizace stála bipedie (chůze po dvou končetinách). Na „cestě“ k modernímu člověku se tak spolu s esovitým zakřivením páteře či vyvázáním předních končetin z pohybu a jejich zdokonalením k úchopu, hlava ocitá zpříma napojena na páteř v důsledku posunu foramen magnum (týlní

otvor) dopředu. Obličejová část se nejen zmenšuje, aby tak poskytla více prostoru pro mozek, ale zároveň se postupně dostává do frontální (čelní) roviny, v důsledku čehož většina mezilidské komunikace následně probíhá tzv. tváří v tvář. Schopnost rozpoznat obličej individuí patřících do „stejně skupiny“ se pro člověka jako sociálního tvora stává klíčovou (Blažek, 2011).

Obličej je zdrojem celé řady sociálních stimulů a schopnost jejich identifikace je pro člověka bezesporu velmi důležitá. Podle obličeje lze člověka individuálně identifikovat, určit jeho pohlaví, věk, etnickou příslušnost, odhadnout zdravotní stav a emoční rozpoložení, ohodnotit, zdali se nám daný obličej jeví jako atraktivní a v neposlední řadě i na základě obličeje vnímat jisté osobnostní rysy jedince. Dalo by se tedy tvrdit, že obličej je nejvíce individualizovanou částí lidského těla a tudíž typickou charakteristikou jednotlivého člověka.

Již v roce 1909 Jakob von Uexküll usuzuje, že mozek pravděpodobně pracuje s jistými schémata, která živočichům včetně člověka umožňují adaptivní reakci. Z tohoto pohledu se obličej prostřednictvím svého charakteristického tvaru odlišuje od ostatních vnímaných objektů tzv. **tříbodovým schématem** ve smyslu umístění dvou očí v horní části a úst v části dolní a stává se jedním z prvních, které novorozené dítě začíná rozlišovat. Z hlediska etologie, tedy vědy o biologických základech chování živočichů včetně člověka, je každý živočišný druh se složitějšími životními projevy vystavován mnoha zevním podnětům, z nichž si musí umět vybrat podle aktuální důležitosti a volit optimální strategii pro přežití. Vrozená schopnost takové selektivity se tak stává základem adaptivního chování, jehož vzorce spouští podněty, které jsou „vyfiltrovány“ jako tzv. **klíčové** (Fraňková a Klein, 1997, s. 28). Za autora teorie klíčových podnětů je považován rakouský zoolog a zakladatel moderní etologie Konrad Lorenz, který vrozené spouštěcí schéma popsal jako „zámek“, který mohou otevřít jen zcela specifické (klíčové) podněty „vyfiltrované“ nejprve smysly a po té centrální nervovou soustavou (Veselovský, 2005).

Za vrozená spouštěcí schémata lze pak považovat taková, která se osvědčila evolučně. Existuje předpoklad, že člověk má tendenci nevnímat jen jeden prvek, ale celou konfiguraci prvků, čímž složitější schéma nabývá funkci klíčového podnětu (Fraňková a Klein, 1997). Vsazeno do „etologického rámce“, je **konfigurace prvků lidského obličeje schématem s funkcí klíčového podnětu**, který se v evoluci člověka osvědčil, takže percepci obličeje je možné do značné míry považovat za **vrozenou**. Způsob, jak ověřit vrozený základ percepce obličeje, je bezesporu zjišťování preferencí obličeje před jinými objekty již u novorozenců. Jedna z vůbec prvních studií z roku 1963 uvádí, že novorozence více upoutává schéma

obličejů nežli schéma terče (Fantz, 1963). Zhruba o deset let později, v roce 1975, vychází studie Gorena, Sartyho a Wua, kteří u čtyřiceti novorozenců během prvních deseti minut po jejich narození zjišťovali, zdali budou sledovat očima a otáčet hlavičku spíše za předkládaným schématem obličejů nebo za jinými objekty. Novorozence prokazatelně více upoutával obličej (Goren a kol., 1975).

Percepce obličejů patří ke kognitivním procesům doprovázeným neurofyziologickými mechanismy, k jejichž odhalení zásadním způsobem v posledních desetiletích přispěl rozvoj moderních zobrazovacích metod činnosti mozku, jako jsou například pozitronová emisní tomografie (PET) a funkční magnetická rezonance (fMRI). V tomto kontextu je třeba zmínit Mesulamovu koncepci neurokognitivních sítí postavenou na propojení dílčích funkčních okrsků mozkové kůry asociativními drahami jako funkčního systému mozku důležitého pro poznávání, v tomto případě pro poznávání obličejů (Mesulam, 1990 a 1998). Objekt je nejprve identifikován jako obličej v primární zrakové kůře a gyrus fusiformis společně s gyrus occipitalis inferior následně přebírají analýzu jednotlivých charakteristik obličejů (pohlaví, věk...), které „porovnávají“ s průměrným obličejovým schématem (prototypem). Nedílnou součástí obličejové neurokognitivní sítě je rovněž propojení s paměťovými záznamy (vliv na důvěryhodnost), rozpoznávání mimických výrazů v limbickém systému a předávání informací do různých částí prefrontální kůry jako podklad pro hodnocení a utváření postojů v kontextu sociálních vztahů, včetně hodnocení atraktivity a propojení s předpokládanými osobnostními vlastnostmi (Blažek, 2004).

2.2. ATRAKTIVITA, KRÁSA A SYMPATIE JAKO VÝZNAMOVĚ BLÍZKÉ POJMY

Dvě základní komponenty atraktivity, fyzická a osobní, se často vzájemně prolínají. Z hlediska interpersonálních vztahů se na navazování kontaktů podílí zejména atraktivita fyzická, důležitá pro první dojem, zatímco osobní hraje hlavní roli v utváření a udržování vztahů, kdy se do popředí dostávají atraktivnější vlastnosti, postoje, názory, hodnoty, zájmy, způsob života i socioekonomický status (Slaměnik a Výrost, 2008). Mezipohlavně se zdá, že muži kladou poněkud větší důraz na fyzickou atraktivitu svého protějšku nežli ženy. Je všeobecně známo, že ženy mají o svůj vzhled větší starost a v poslední době jich také přibývá jako zákaznic center plastické chirurgie. Kalick (1988) ve své studii sice potvrzuje, že fotografie žen po kosmetickém zákroku jsou posuzovány jako fyzicky přitažlivější,

příjemnější či laskavější nežli fotografie těchto žen před plastickou operací, ale zároveň dodává, že hodnocení fotografií žen po zásahu plastické chirurgie nabylo negativního charakteru po té, co byli respondenti s touto skutečností obeznámeni.

Teorie související s atraktivitou lidského obličeje jsou ovlivněny především pohledem **evoluční biologie**, v nichž dominují pojmy, jako je **mládí, plodnost a reprodukce** vztahující se zejména k **výběru potenciálního partnera**. Nicméně lidé se nechovají za všech okolností podle diktátu genetického programu zaměřeného na vzdálený evoluční cíl vlastní reprodukce, ale žijí v konkrétních životních situacích a zpravidla volí kulturně akceptovatelné strategie chování podle kontextu a povahy situace, ve které se ocitli. Tím se dostáváme k druhému náhledu, náhledu **sociální psychologie**, která atraktivní tvář halí do symboliky krásy, zdraví, úspěchu, štěstí, nadání apod. a preference atraktivnějších jedinců přičítá stereotypizaci ve smyslu „co hezké, to je dobré“, ocenění sociálním okolím a potřebou estetického uspokojení.

Výraz atraktivita je odvozen od slova *at-trahere – přitahovati* a nemusí tudíž být spojován jen s krásou a vzhledem jedince, ale se vším, co z nějakého důvodu ostatní **přitahuje**. Atraktivní tak může být člověk stejně tak, jako například nabídka, město, dárek či pobyt u moře. Všeobjímající se zdá být definice atraktivity v sociální psychologii, která ji dle autorů Slaměníka a Výrosta (2008) popisuje následovně:

*„Atraktivita se vztahuje k jedinci nebo skupině osob, jejichž nějaká vlastnost či vlastnosti jsou pro jiné jedince **zdrojem odměn**. Fyzické a osobní vlastnosti vyvolávají přímou nebo kognitivními procesy zprostředkovanou **pozitivní emoční odezvu** a nositelé těchto vlastností mohou uspokojovat nejrůznější potřeby těch, pro které jsou přitažliví.“ (Slaměník a Výrost, 2008, s. 252)*

Ať již na atraktivitu budeme nahlížet v evolučních či sociálních kontextech, dle neurofyziologických studií, jak uvidíme dále, „...*pohled na atraktivní tvář zapříčiní vyšší mozkovou aktivitu v těch částech mozku, které jsou asociovány s procesem odměny...*“ (Aharon a kol., 2001).

Fyzická atraktivita je v mnoha ohledech ztotožňována s **krásou**, respektive s fyzickými znaky, které jsou společností za krásné považovány a jeví se tak ostatním přitažlivé. Ačkoliv etymologie slov atraktivita a krása nevykazují jasnou shodu, při podvědomém vyjadřování prvotní náklonnosti k člověku, se kterým jsme se nikdy nesetkali a poprvé vizuálně hodnotíme jen jeho obličej, se atraktivita a krása proměňují ve významově blízké pojmy, máme-li v obou případech na mysli jejich fyzickou složku. O faktu, že fyzická atraktivita a krása, jsou považovány za vzájemně zastupitelné pojmy, se čtenář utvrzuje již při studiu sekundárních dat s touto tematikou. Rubenstein (2002) se svými spolupracovníky například svou prací odhalující vliv zastoupení průměrných znaků v obličejí na vjem jeho atraktivity nazvali „*What Makes a Face Attractive and Why: The Role of Averageness in Defining Facial Beauty*“. Van Leeuwen a Macrae (2004) ve své studii s názvem „*Is beautiful always good? Implicit benefits of facial attractiveness*“ provádějí experiment, jehož výsledkem je potvrzení, že atraktivitou jsme ovlivněni natolik, že i v průběhu činností, které se ke vzhledu primárně nikterak nevztahují, ji podvědomě preferujeme (viz str. 25). Cunningham a kolektiv (1995) svou práci o preferencích atraktivních obličejů, které jsou tzv. prototypickými obličejí daného etnika a jsou tak pro hodnotitele povědomější nazvali „*Their ideas of beauty are, on the whole, the same as ours*“: *Consistency and variability in the cross-cultural perception of female physical attractiveness*“.

Od vjemu atraktivity nepřilíš vzdálená zdá se být rovněž **sympatie**, která je podle Slaměníka (2011) „*v našich kulturních podmínkách i v odborné psychologické literatuře (...) chápána jako citlivá náklonnost, pozitivní vztah k někomu či něčemu a má blízko k atraktivitě*“ (Slaměník, 2011, s. 137).

2.3. FYZICKÁ ATRAKTIVITA VE VZTAHU K LIDSKÉ TVÁŘI

Obličej člověka se stává specificky lidským ukazatelem atraktivity pod vlivem **evoluce a kultury** a její hodnocení vykazuje značnou mezikulturní a mezipohlavní konzistenci (Langlois a kol., 2000). Přestože jistý ideál fyzické atraktivity (krásy) sdílený většinou populace s sebou přináší každá doba i kultura, nese si kromě toho každý z nás svůj vlastní obraz o ní a při jejím posuzování uplatňuje různá přesvědčení, předsudky a stereotypy na základě minulé zkušenosti (Slaměník a Výrost, 2008).

2.4. VNÍMÁNÍ ATRAKTIVNÍHO OBLIČEJE (NATURE vs NURTURE)

Fakt, že lidský obličej je vnímatelný jako atraktivní, lze rovněž chápat jako součást polemiky mezi **biologickým** a **kulturním determinismem**. Tím se nabízí otázka, zdali schopnost vnímat obličej jako atraktivní, je pevnou součástí ontogeneze jedince podmíněná genetickým programem v rámci enkulturace (biologický determinismus) anebo si tuto schopnost člověk osvojuje procesem učení v kontextu jistých vzorů, hodnot a společenských norem konkrétní kultury (kulturní determinismus). Vyjádřeno jinými slovy, je tato schopnost **vrozená** či **získaná**? Přibližně do osmdesátých let dvacátého století panovalo mezi sociálními vědci přesvědčení o kulturní podmíněnosti vnímání obličejové atraktivity. Od té doby postupně přibývá řada evolučně orientovaných studií prokazující existenci biologicky založeného, jednotného způsobu percepce atraktivity lidského obličej (Havlíček a Rubešová, 2009). V poslední době se autoři vědeckých studií přiklánějí k názoru, že důležitou roli ve vnímání atraktivity obličej hraje faktory oba.

Pro vrozený původ svědčí především shoda ve vnímání obličejové atraktivity prokazatelná již u **děti**. V tomto ohledu je důležité zmínit především práce Langloasové a jejích spolupracovníků, kteří v letech 1987 až 1991 publikovali řadu experimentů prokazujících jasné preference kojenců ve věku od dvou do dvanácti měsíců pro obličej, které dospělí považují za atraktivní (Langlois a kol., 1987; Langlois a Roggman, 1990; Langlois a kol., 1991). Pro mnohé byly výsledky těchto experimentů překvapující, neboť neočekávali, že by kojenci byli schopni tak jemného rozlišení obličejů a většinou předpokládali, že preferovat atraktivní obličej se lidé teprve postupně učí v závislosti na kulturně – sociálních aspektech společnosti.

Langloasová si byla vědoma jistých metodologických limitů (například ve způsobu prezentace obličejů kojencům) prací předešlých autorů, jako byli Samuels a Ewy (1985) či Shapiro, Hazan a Haith (1984), které sice u kojenců ve věku od tří do šesti měsíců na základě déle trvající vizuální pozornosti směrem k atraktivním ženským a mužským dospělým obličejům prokázaly schopnost dětí rozlišit atraktivní obličej, ale nikoliv v rámci různých etnik. Své experimenty doplnila o stimuly černošských ženských obličejů a eliminovala metodologické limity předešlých prací. Její studie tak jednoznačně ukázaly, že již v kojeneckém věku jsme schopni odlišit atraktivní od neatraktivního obličej a vizuálně preferovat atraktivní tváře různého etnika, pohlaví a věku. (Langlois a kol., 1991)

Dalším opěrným bodem v hledání důkazů o vrozeném původu vnímání obličejové atraktivity by bylo její shodné vnímání prokazatelné **transkulturální komparací**. Nejvhodnějším způsobem jak takové srovnání uskutečnit, je provedení rozsáhlé meta-analýzy velkého množství studií tímto tématem se zabývajících v různých kulturách. Langloasová a její spolupracovníci, coby zastánci „univerzálního pojetí atraktivity“, se tohoto úkolu ujímá a v roce 2000 vydává rozsáhlou meta-analýzu 94 různých studií. Jednalo se o studie zabývající se vnímáním atraktivity u tisíce lidí různého věku, pohlaví, původu a kulturního prostředí. V rámci meta-analýzy byla posuzována shoda a případné rozporů mezi různými etnickými a kulturními skupinami stejně tak, jako mezi věkově odlišnými skupinami hodnotitelů uvnitř stejné kultury. Ze statisticky významných hodnot korelačních koeficientů ($r_p=0,90$ pro dospělé a $r_p=0,85$ pro dětské obličejové uvnitř kultury; $r_p=0,88$ pro dospělé obličejové v mezietnickém hodnocení; $r_p=0,94$ pro dospělé obličejové v mezikulturním hodnocení) nepochybně plyne, že skutečně existuje jakýsi „**univerzální standard**“ v jednotném způsobu percepce obličejové atraktivity napříč kulturami a že kořeny takového vnímání jsou **vrozené**. (Langlois a kol., 2000)

O atraktivitě jakožto produktu naší evoluční minulosti a o genetických predispozicích jejího vnímání se dočítáme rovněž v knize americké neuropsycholožky Nancy Etcoffové (2002) „Proč krása vládne světu“, ve které uvádí, že „...*schopnost vnímat krásu a reagovat na ní je s námi stejně dlouho, jako existují ženy a muži...*“ (Etcoff, 2002, s. 29). Je přesvědčena o tom, že naše vnímání krásy, pracuje na podkladě vrozených instinktů a vjem krásy řadí mezi základní zdroje lidského potěšení (Etcoff, 2002, s. 12). Představa o kráse je podle ní v lidech zakořeněná „...*lidé posuzují zjev způsobem, jakoby měli někde v mysli uložen ideál lidské krásy*“... (Etcoff, 2002, s. 15). Lidský obličej přitahuje naši pozornost nejvíce a názory Etcoffové a Langloasové na jeho atraktivitu se shodují v tom, že lidé nemusejí být trénováni od dětství, aby se naučili vnímat krásu, ale rodí se s již vrozenými měřítky pro ni.

Na druhou stranu také učení a kultura mohou hrát jistou roli ve způsobu vnímání atraktivní tváře. Jedinec se vyvíjí ve vlastním kulturně specifickém prostředí ovlivňován určitými společenskými faktory. V rámci své společnosti se setkává s mužskými a ženskými obličejí, které jsou pro danou populaci charakteristické a je proto na změny a rozdíly u lidí stejné kultury citlivější. Zastánci kulturní podmíněnosti ve vnímání atraktivní tváře jsou přesvědčeni, že její standardy jsou čistým sociokulturním konstruktem arbitrárně daným zvyklostmi konkrétních kultur.

V této souvislosti je často zmiňováno především dílo americké feministické antropoložky Naomi Wolfové (2000) „Mýtus krásy“, ve kterém ideál ženské krásy označuje za uměle vytvořený mýtus, sociální konstrukt, který je ve své podstatě namířen proti ženám. Jedná se o sociálně konstruktivistický pohled, podle něhož je percepce atraktivity výsledkem kulturní konstrukce reality, ve které je ideál krásy popisován jako výsledek čistě mužského uvažování. Wolfová tvrdí, že například velké oči, plné rty a souměrná tvář byly symbolicky zvýznamněny tím, že byly jako „krásné“ označeny. Podle ní neexistují žádné přirozené příčiny, které by mohly zdůvodnit skutečnost, že právě tyto rysy a ne jiné jsou západní společností pokládány za krásné. Domnívá se, že podobně jako například peníze, je existence ideálu ženské krásy jen otázkou lidské dohody. Proč tato „dohoda“ zdůrazňuje ideál krásy a atraktivity zejména u žen? Za původce vzniku mýtu ženské krásy Wolfová označuje muže, a to pro jejich obavy o udržení svého dominantního společenského postavení, které je v ohrožení pro postupující emancipaci žen v mnoha oblastech (...zaměstnání, politika, vzdělání ...). Zrod takového mýtu vztahuje k době průmyslové revoluce, která prostřednictvím masové produkce a distribuce fotografických a filmových obrazů ženské krásy, umožnila průnik této představy do povědomí lidí vyspělých západních společností. Upozorňuje též na tendenci druhé poloviny 20. století, kdy se ženská krása stává jedním ze základních zaměstnavatelských požadavků pro výkon povolání, ve kterém jsou ženy ve styku s veřejností. Krása se tak pro ženy stává zárukou lepšího výděлку, vyššího sociálního postavení a prestiže. Podle Wolfové je pro ženy mýtus krásy poslední překážkou na cestě za jejich osvobozením od kulturního a ekonomického útlaku. (Wolf, 2000; Zahradka, 2008)

Obdobný úhel pohledu lze vypořádat také v díle francouzského sociologa Pierra Bourdieu „Nadvláda mužů“, ve kterém základní vztah mezi mužem a ženou definuje jako vztah, který ženu staví do pozice *bytosti-jež-je-viděna* a odsouzena vidět sama sebe skrze dominantní tj. mužské kategorie a kde sociální statut ženy je jakýmsi prostředkem muže, který dává na odiv (Bourdieu, 2000, s. 63).

Pravdou zůstává, že jsme doslova přehlcoováni mediálními obrazy krásných lidí v prostředí prodchnutém vizuální kulturou. Krása je nám prezentována na televizních obrazovkách, filmových plátnech, billboardech, stránkách časopisů či internetu. Takový způsob prezentace ovšem není zcela přirozený a dojem krásy je v nich často docílen vhodným nasvícením, líčením, retuší a počítačovou grafikou. Ať už je původ tak velkého vlivu krásy

jakýkoliv, zůstává holý fakt, že „krása prodává“ a podpora jejího kultu je v zájmu řady mocenských skupin.

Zcela objektivní důkaz přináší neurofyziologické studie potvrzující vyšší aktivitu centra odměny v mozku a spuštění „procesu odměny“ při pohledu pozorovatele na atraktivní tvář. Ve studii z roku 2001 se autoři pokoušeli hodnotit lidské obličeje jako potenciální objekty odměny s použitím atraktivních a průměrně atraktivních obličejů žen a mužů. Jednou z komponent této studie bylo také využití funkční magnetické rezonance (fMRI) zacílené na 6 oblastí mozku spojovaných s procesem odměny. Výsledky těchto vyšetření je možné shrnout do jediné věty, která zní: „Pohled na atraktivní tvář zapříčiní vyšší mozkovou aktivitu v takových částech mozku, které jsou asociovány s „procesem odměny“ (Aharon a kol., 2001). O’Doherty a jeho spolupracovníci (2003) jdou ve svých výzkumech ještě hlouběji a odhalují nejen mediální oblast orbitofrontální kůry „zodpovědnou za atraktivní vjem“, ale zároveň tvrdí, že její laterální oblast je „předurčena“ k percepci tváří neatraktivních (O’Doherty a kol., 2003).

2.5. CHARAKTERISTIKY ATRAKTIVNÍHO OBLIČEJE

Není-li tedy pochybnost o tom, že obličej lze vnímat jako atraktivní, na vrozeném základě a univerzálně napříč kulturami, přichází logicky na řadu otázka, co stojí v pozadí takového ohodnocení, jaké konkrétní rysy způsobují, že je daný obličej za atraktivní považován.

2.5.1. POHLAVNĚ DIMORFNÍ ZNAKY

Přidržíme-li se nyní **evolučního** hlediska, které v pozadí většinou vnímá reprodukční chování jedince a výběr partnera, dostáváme se nejprve k aspektu **pohlavně dimorfních znaků** obličeje. Jedná se o obličejové rysy utvářené pod vlivem pohlavních hormonů, tedy takové, které jsou posuzovány jako **mužské (maskulinní)**, respektive **ženské (femininní)**. Je pochopitelné, že určení pohlavní příslušnosti je z tohoto pohledu velmi důležité a svědčí proto například i fakt, že dospělý pozorovatel je takového rozlišení schopen přesně a rychle v průměru během pouhých 600ms (Bruce a kol., 1993).

Mezipohlavní rozdíly se v obličejí projevují na základě již nastaveného embryonálního morfogenetického modelu a vlivem působení pohlavních hormonů a stárnutím se s věkem

neustále zvýrazňují (Bulygina a kol., 2006). Mužský i ženský obličej je v průběhu ontogeneze ovlivňován působením pohlavních hormonů, které byt' jsou děleny na mužské a ženské, vyskytují se v různém množství u pohlaví obou. Obecně, tedy bez ohledu na pohlaví, lze za femininní znaky obličeje považovat velké oči, vyšší čelo a vysoko položené obočí, plné rty, menší bradu i nos a za znaky maskulinní pak výraznější lící kosti, rozvinuté nadočnicové oblouky s hustým obočím a robustnější dolní čelist s hranatými rysy.

Pozitivní závislost atraktivity ženského obličeje na **femininních rysech** (Johnston a kol., 2001) jako je drobněji vyvinutá dolní část obličeje, plošší střed a větší rty (Thornhill a Gangestad, 1999; Cunningham a kol., 1995; Johnston a Franklin, 1993; Perret a kol., 1994) ve své podstatě nepřímo poukazují na **mládí a plodnost**, protože s věkem se u ženy mění poměr produkce estrogenů a androgenů a dochází k jakési maskulinizaci ženských obličejů (Thornhill a Gangestad, 1999, s. 458).

Dalšími atraktivními atributy ženského obličeje jsou také **velké oči a menší nos**, které k vyšší atraktivitě přispívají například tím, že jsou považovány za typické rysy **dětského obličeje** a mohou tak evokovat mladší věk a tím také plodnost (Mealey, 2000). Atraktivita **mužského obličeje** v souvislosti s pohlavně dimorfními znaky je ženami vnímána poněkud odlišně v závislosti na **fázi menstruačního**, respektive ovariálního cyklu a tedy na hormonálních hladinách v době hodnocení (Thornhill a Gangestad, 1999; Penton-Voak a kol., 1999; Johnston a kol., 2001). Výrazné **maskulinní rysy** jsou ženami preferovány ve **folikulární fázi** ovariálního cyklu (od konce menstruace po ovulaci), tedy v době **nejvyšší pravděpodobnosti oplození** se zvýšenou hladinou estrogenů a nízkou produkcí progesteronu (Johnston a kol., 2001).

Naopak **femininní rysy** jsou preferovány spíše v **luteální fázi** ovariálního cyklu (od ovulace do začátku menstruace) charakterizované **nízkou pravděpodobností početí** a také u žen **užívajících hormonální antikoncepci** (Thornhill a Gangestad, 1999). Teorie, které se pokoušejí vysvětlit tento rozdíl v preferencích maskulinních či naopak femininních znaků v mužském obličejí, hovoří o signalizaci dobrého stavu imunitního systému a o dobré genetické výbavě v případě výrazných maskulinních rysů a o jejich preferenci zejména při výběru partnera pro „krátkodobou známost“, ale zároveň zmiňují vyšší dojem dominance a agresivity, který hypermaskulinní obličej muže vzbuzuje. Pro dlouhodobý vztah se pak ženám jeví atraktivnější muži s femininními rysy v obličejí, u kterých tyto znaky jakoby „změkčovaly“ dominantní dojem.

Ukazuje se zároveň, že dojem obličejové atraktivity samotných žen je ovlivněn fází menstruačního respektive ovariálního cyklu, ve které je tvář ženy hodnocena. Roberts se svými spolupracovníky přichází v roce 2004 s tvrzením, že obličej ženy ve fertilní (folikulární) fázi cyklu jsou hodnoceny jako atraktivnější. V etologickém kontextu tito autoři rovněž vyvozují, že přestože v porovnání s primáty je u žen ovulace na první pohled skrytá, je zároveň podvědomě vnímatelná v podobě atraktivnější tváře ženy v tomto období. (Roberts a kol., 2004)

2.5.2. SYMETRIE

Atraktivní tvář fascinovala myslitele již v antických dobách, kdy byla předmětem zájmu především umělců a filosofů a byla vysvětlována spíše v matematickém slova smyslu **symetrickými proporcemi**. Tento přístup byl propagován již v 5. století př. n. l. řeckým sochařem Polykleitem, který zformuloval „klasický systém tělesných proporcí člověka“, takzvaný nový proporční kánon, podle kterého platí, že nejkrásnější jsou obecně ty útvary, v nichž lze najít tzv. **zlatý řez**, tedy ideální proporcí mezi různými délkami odpovídající poměru o hodnotě přibližně 1,618 (Kościński, 2007; Huntley, 1970). Řekové v číslech obecně viděli krásu, milovali ušlechtilé tvary a věřili, že estetické preference mohou mít své kořeny právě v matematice. Princip tzv. zlatého řezu byl využíván architektky, renesanční umělci jako Leonardo Da Vinci se jej snažili využít při kresbě lidské tváře, a jeho výskyt není ojedinělý ani v přírodě samé, kde je jako příklad možné zmínit rozmístění semen slunečnice, smrkové šišky, šupiny plodu ananasu či spirálovité tvary ulit plžů.

Po té, co se obličejová symetrie stala tématem pro vědecké bádání, objevují se postupně **dvě teorie** o jejím vlivu na **přitažlivost**. **První** z nich předpokládá roli **bilaterálně fungujícího zrakového systému**, pro který je vzhledem k souběžnému zpracování vjemů v obou hemisférách snazší zpracovat objekty symetrické (Enquist a Arak, 1994) a **druhá**, podle které symetrické rysy obličej odráží **stabilitu ve vývoji jedince** a signalizují dobrý zdravotní stav (Rhodes a kol., 2001). Pozitivní korelace mezi symetrickým obličejem a jeho atraktivitou byla ověřena řadou studií ať již s použitím fotografií reálných jedinců (Grammer a Thornhill, 1994; Hume a Montgomerie, 2001; Jones a kol., 2001; Simmons a kol., 2004) nebo fotografií s graficky upravenou symetrií (Rhodes a kol., 1998; Perret a kol., 1999). Velmi přesvědčivá je také práce autorů Mealey a spolupracovníků pracující s jednovaječnými dvojčaty, ve které symetričtější z nich bylo hodnoceno jako atraktivnější a to dokonce i po

prezentaci jen jednotlivé poloviny tváře (Mealey a kol., 1999). V souvislosti s hodnocením vlivu symetrie na atraktivitu tváře nebyly zaznamenány **žádné mezipohlavní rozdíly** ať již ve smyslu pohlaví hodnocené osoby nebo hodnotitele (Perrett a kol., 1999).

Aniž bychom se pouštěli do příliš detailních rozborů o tom, který typ symetrie, respektive asymetrie, tak silně ovlivňuje atraktivitu lidského obličejce, zdá se vhodné alespoň zmínit, že se jedná o tzv. **asymetrii fluktuální (nesystematickou)**. Můžeme ji charakterizovat jako náhodné rozdíly mezi stranami vznikající v důsledku poruch a nerovnoměrností v ontogenezi (vývoji) jedince. Taková asymetrie zrcadlí neschopnost organismu rovnoměrného vývoje na obou stranách těla resp. obličejce a odráží nestabilitu vývoje a nižší odolnost vůči působení patogenů (Flegr, 2009, s. 294; Simmons a kol., 2004, s. 864).

2.5.3. „PRŮMĚROVOST“

Autorem víceméně náhodného zjištění o tom, že atraktivní tvář je ve své podstatě tváří „průměrnou“, byl již britský matematik a vědec Francis Galton, bratranec Charlese Darwina. Tohoto vědce, bohužel nechvalně známého též jako „zakladatele eugeniky“, tj. směru zaměřeného na studium metod, které povedou k dosažení co nejlepšího genetického fondu člověka v podobě nedobrovolných sterilizací mentálně postižených či například vězňů, coby nositelů „defektních“ a nežádoucích dědičných znaků, také zajímalo, zda obličejce lidí, které do určité sociální skupiny váže nějaký společný jmenovatel, vykazují specifické rysy. Ve snaze najít odpověď, vytvářel v 80. letech 19. století kompozitní snímky zločinců a vegetariánů v naději, že odhalí typické obličejové znaky obou dvou skupin. Zatímco výsledná „zprůměrovaná“ kompozita nedovolovala žádnou *a priori* identifikaci zločince či vegetariána, Galton s překvapením zjistil, že tvář na kompozitním snímku byla atraktivnější nežli ta původní (Rubenstein a kol., 2002). Podobných výsledků se dobral též Stoddard v roce 1886 a 1887 u odlišných skupin jedinců.

Tvorba kompozitních snímků, dnes za pomoci počítačů, se stala běžnou metodou pro výzkum atraktivity obličejce od počátku 90. let dvacátého století. Judith Langloasová a Lori Roggmanová v roce 1990 publikují studii, která se snaží potvrdit hypotézu, že obličejce vykazující „průměrné“ rysy budou hodnoceny jako atraktivní. Vytvořily kompozitní snímky z různého počtu fotografií zvláště mužů a žen, přičemž nejenže potvrdily svou hypotézu, ale zjistily rovněž, že tvář je hodnocena jako atraktivní tím více, čím větší počet fotografií (cca

16) byl do tvorby kompozita vložen (Langlois a Roggman, 1990, s. 119; Langlois a kol., 1991; Langlois a kol., 1994). Pravdou však zůstává, že takové zprůměrování je ve své podstatě arteficiální a vede k „vylepšení“ skutečných tváří vyhlazením extrémních vlastností (Feng, 2002; Grammer a Thornhill, 1994, s. 233).

Průměrnost v tomto smyslu znamená jakýsi ideál vykazující v obličejí všechny fyzické znaky průměrnou měrou. Odpověď na otázku proč právě „průměr“ je v tváři atraktivnější, přináší kognitivní psychologie. Z jejího pohledu by průměr měl být preferován, protože představuje „prototyp“ charakterizovaný průměrnou mírou zastoupení všech rysů kategorie, v tomto případě obličej. Průměrné tváře jsou typičtější, vzájemně si podobnější a tím i **povědomější**, takže jsou i menšími dětmi preferovány díky tomu, že jsou nejsnáze rozpoznatelné (Langlois, 1990, s. 119; Rhodes, 2006, s. 204; Ramsey a kol., 2004). Většina tváří, se kterými se člověk v průběhu života setkává, se svými proporcemi blíží průměru, jsou nám povědomější a mohou tak být vnímány jako přitažlivější (Koscinski, 2007, s. 57). Vytváření své vlastní představy o prototypické (průměrné) tváři dle kulturního prostředí by odpovídalo také například zjištění, že lidé určitého etnika preferují ty obličej, ve kterých percipují takové zastoupení obličejových rysů, které je charakteristické pro typického představitele jejich etnika (Cunningham a kol., 1995).

Někteří autoři ovšem dodávají, že ačkoliv průměrná tvář může být vnímána jako atraktivní, nejedná se o obličej nejatraktivnější (Alley a Cunningham, 1991; Johnston, 2000). Podle Perretta, Maye a Yoshikawy (1994) například, je kompozitní tvář vytvořená zprůměrováním náhodných ženských obličejů považována za méně atraktivní nežli ta, která vznikla zprůměrováním jen atraktivních obličejů žen ze stejného setu fotografií. U obličejů žen tak nemusí vždy platit, že jakákoliv zprůměrovaná tvář je zároveň atraktivnější, naopak se proti průměru vymezuje například kratší a užší dolní čelistí, plnějšími rty či velkýma očima (Cunningham a kol., 1995; Johnston a Franklin, 1993; Perrett a kol., 1994).

2.5.4. POVĚDOMOST

Připadá-li tvář hodnotiteli **povědomá**, je pro něj přitažlivější a zároveň o atraktivní tváři hodnotitelé často tvrdí, že se s ní již někdy setkali (Monin, 2003, s. 1039). Jistou roli v tomto ohledu může hrát také podobnost s tváří hodnotitele nebo jeho příbuznými, jak potvrzují například experimenty Lisy De Bruine. Té se s pomocí zpracování fotografií hodnotitelů do výsledných kompozitních snímků podařilo vytvořit obličej, které příslušní

posuzovatelé považovali za atraktivnější a to zejména v případě shodného pohlaví s hodnotitelem (De Bruine, 2004). V rámci hodnocení atraktivity je třeba brát v potaz též roli vlastního hodnotitele. Míra symetrie, průměrnosti a tím také stupeň atraktivity obličeje člověka, který je v roli hodnotitele, má nezanedbatelný vliv na způsob hodnocení těchto aspektů u druhých (Penton-Voak a kol., 1999; Johnston a Barry, 2001; Little a kol., 2001).

2.6. VOUSY V MUŽSKÉ TVÁŘI VE VZTAHU K JEJÍ ATRAKTIVITĚ

Přítomnost vousů v dospělé mužské tváři je bezesporu významným mezipohlavním kritériem a zcela jistě zvyšuje míru obličejové **maskulinity**. Jedná se o pohlavně dimorfní znak závislý na hladině testosteronu. Ovlivnění míry atraktivity však může být různé a to v závislosti na dané době a specifickém kulturním prostředí, takže existují některé studie, které prokázaly nižší atraktivitu u jedinců s knírkem nebo plnovousem (Muscarella, 1996) a naopak jiné, podporující jejich vliv na atraktivitu vyšší (Hellstrom, 1994). V čem se však studie věnující se vlivu vousů shodují, je v tom, že vousatí muži působí starším dojmem a agresivněji (de Souza, 2003, s. 206). Dojem o vyšší agresivitě by nejspíše mohla podpořit i hypotéza charakterizující vousy v mužské tváři jako symbol bojeschopnosti u našich předků. Tato hypotéza vychází z reálného předpokladu, že v rámci boje se vousy mohou snáze zachytit protivníkem, přesto si ho však muži nechávají, aby tak přes tento zjevný handicap demonstrovali svoji „bojeschopnost“ (Zahavi a Zahavi, 1997, s. 17).

Módní trendy, politika a náboženské hodnoty sociální důležitost mužských vousů určovali po staletí. Upravený vous zařazoval jeho majitele k vyšším společenským třídám a jednoznačně jej odlišoval od prostých obyvatel ve starověké Persii, Mezopotámii, Palestině, Řecku či Indii na rozdíl od antického Říma, ve kterém se naopak hladce oholená tvář stává výrazem římské nadřazenosti nad ostatním světem a vousy jsou považovány za cizí a barbarský prvek. Oholené tváři dává přednost i středověk a jistou renesanci vousů přináší až náboženská reformace s bujným plnovousem na tvářích protestantských kněží. Svět přelomu 18. a 19. století byl světem hladce oholených tváří v protikladu s revolucionáři tohoto období, kteří stále častěji nosili vousy „romantické“. Po napoleonských válkách se v Evropě opět objevuje móda vousů a knírek spolu s bradkou zdobí nejednu „korunovanou“ hlavu. Dle jejich příkladu se tak 2. polovina 19. století stává „zlatou“ érou vousů. V období první světové války, kdy by bujné vousy překážely už jen s ohledem na nutnost užití ochranných masek proti tehdy používaným bojovým otravným plynům, vítězí vysoká praktičnost oholené tváře a

poválečné období opět začíná ovládat kult hladce oholených tváří. (Reynolds, 1949; Peterkin, 2001). Současný liberalismus v péči o vousy v našem kulturním prostředí sociální důležitost muže (na rozdíl od dob minulých) nejspíše neovlivňuje, nicméně může se stát jedním z faktorů, který hraje roli v utváření prvního dojmu.

Studie, středem jejichž zájmu je odhalení vlivu vousů na percipovanou atraktivitu mužské tváře, se soustředí spíše nežli na stárnoucí obličej, na obličej mladších mužů. Vzájemně se rovněž liší v metodologickém postupu, přičemž v některých jsou k hodnocení využity obličejové kresby, v jiných reálné fotografie, v některých uměle nalepené či namalované vousy a v některých jsou respondentům předkládány i jen pouhé popisy tváří. Výsledky takových studií nejsou zcela jednotné a to možná právě pro jejich metodologickou odlišnost. Některé z nich podporují tvrzení, že vousy u mužů zvyšují míru jejich atraktivity (Pellegrini, 1973; Hatfield a Sprecher, 1986; Reed a Blunk, 1990), zatímco jiné nikoliv (Feinman a Gill, 1977; Wogalter a Hosie, 1991; Muscarella a Cunningham, 1996; Dixson a Vasey, 2012). Liší se rovněž v tom, jaké druhy vousů v nich byly s oholenou tváří porovnávány. Addison (1989), Kenny a Fletcher (1973) či Wogalter a Hosie (1991) například ve svých výzkumech využívali k hodnocení jen muže hladce oholené a muže s plnovousem. V dalších studiích byli zahrnuti též muži s knírem či bradkou (Pellegrini, 1973; Reed a Blunk, 1990; Shannon a Stark, 2003). Zajímavou se v tomto ohledu jeví též studie, ve které autoři zahrnuli k hodnocení různé fáze růstu vousů (hladké oholení, slabé a silné strniště, slabší vous a plnovous), ve které bylo za nejatraktivnější považováno ženami slabé strniště a hladce oholená tvář spolu s plnovousem byla posuzována za nejméně atraktivní (Neave a Shields, 2008). Nejnovější studie Barnaby Dixsona z roku 2013 uskutečněná se 426 ženami v roli hodnotitelek ukazuje, že ženy jak v premenopauzálním, tak také v postmenopauzálním věku vousy za atraktivní nepovažují (Dixson, 2013).

2.7. ATRIBUCE OSOBNOSTNÍCH VLASTNOSTÍ ATRAKTIVNÍ TVÁŘI

Přestože se společensky nezdá být právě vhodné člověka soudit dle vzhledu („nesuďme knihu podle obalu“), potažmo dle prvního dojmu, a ostatní tzv. škatulkovat, je právě **kategorizace** druhých a jejich často stereotypní hodnocení to, co jako lidé provádíme denně. Percepce není jen „viděním“, ale též „hodnocením“ (Řezáč, 1998, s. 106). Jednou z jejích složek je také složka atributivní s tendencí přisuzovat druhým lidem jisté osobnostní vlastnosti a to i jen při vnímání jejich obličejů.

Proces vnímání je ovšem zatížen jistými **percepčními stereotypy** (chybami v posuzování), které se mimochodem velmi dotýkají právě atraktivity. Jedním z nejznámějších je tzv. **haló-efekt**, kdy v rámci celkového hodnocení chybujeme v tom, že jej redukuje na hodnocení jen nějakého výraznějšího znaku, který tak odpoutává pozornost od dalších zjevných charakteristik osoby a zabarvuje tím její vnímání (Řezáč, 1998, s. 102).

V souvislosti s atraktivními rysy tváře tak lidé často podléhají haló-efektu a mají tendenci přisuzovat atraktivním lidem také pozitivnější vlastnosti v podobě větší oblíbenosti, lepších sociálních dovedností, považují je za dominantnější, šťastnější, emočně stabilnější či sexuálně přitažlivější. Atraktivní jedince posuzujeme, hodnotíme a chováme se k nim celkově lépe nežli k jedincům méně atraktivním (Langlois a kol., 2000). Atraktivní lidé jsou zároveň vnímáni jako jedinci se schopností pozitivních reakcí na životní změny a stávají se častějším objektem k napodobování. Čím méně máme někoho rádi, tím méně jej také napodobujeme (Stel a kol., 2009). Van Leeuwen (2009) se se svými spolupracovníky pokusil najít odpověď na otázku, zda pouhé vědomí skutečnosti, že (v případě jejich experimentu předkládaný obrázek) namaloval student umění s atraktivním obličejem (který byl vedle obrázku umístěn) vede k preciznější imitaci obrázku nežli v opačném případě.

Jinými slovy řečeno, zdali jsme ovlivněni atraktivitou natolik, že i v průběhu činností, které se ke vzhledu primárně nikterak nevztahují, ji podvědomě preferujeme. Odpověď, která se jim dostala je dostatečně vypovídající, „*ve dvou experimentech se potvrzuje, že obrázek namalovaný atraktivním studentem, byl napodobován podstatně častěji, nežli pokud byl namalován studentem neatraktivním*“ (Van Leeuwen a kol., 2009, s. 1297). Jakoby atraktivita byla zárukou pozitivnějších reakcí a hodnocení, ať již je předmětem k posuzování cokoliv (Eagly a kol., 1991; Langlois a kol., 2000; Zebrowitz, 1997). Stereotyp „co je hezké je i dobré“ v přisuzování pozitivnějších vlastností přestože pozornost není primárně namířena na vzhled člověka, se projevuje i v dalších experimentech Van Leeuwena.

Tentokrát byli respondenti v jejich výzkumu instruováni tak, aby při označování slov (za pozitivní či negativní), která se před nimi objevují, ignorovali tváře v pozadí. Pozadí slova vždy tvořil buď atraktivní, nebo neatraktivní obličej. Slova byla experty prokazatelně rychleji a správněji označována jako pozitivní, pokud se objevovala na pozadí tvořeném atraktivní, zejména ženskou tváří. (Van Leeuwen a Macrae, 2004)

Směr takovýchto preferencí pozitivních vlastností v souvislosti s atraktivitou zmiňuje například Rubešová a Havlíček v knize „*Lidský obličej – Vnímání tváře z pohledu kognitivních, behaviorálních a sociálních věd*“ s odkazem na práci Griffina a Langloasové z roku 2006, ve které „nevýhody“ tváře nevykazující atraktivní rysy převážily pozitivní atributy spojované s tvářemi atraktivními. Vypadá to, že tak silná „nevýhoda“ být neatraktivní, je zásadním faktorem, který udává směr zmíněné stereotypizace v pozitivnějším hodnocení atraktivních jedinců. Jinak řečeno, být neatraktivní je velmi nevýhodné. (Griffin, Langlois, 2006; Blažek a Trnka (ed.), 2009, s. 233)

Nicméně existuje i druhá strana mince, ve které může být atraktivita vnímána na podkladě **předsudků**, to jest percepčním stereotypem ovlivněným podvědomými tendencemi pramenícími z dávno vytvořených předpojatostí, pevně zakotvených pod vlivem neoprávněně generalizované zkušenosti (Řezáč, 1998, s. 103). Atraktivní lidé jsou tak často vnímáni jako sebestřední a ne příliš dobří rodiče, příliš atraktivní ženy za „bezduché“ bytosti a o atraktivních mužích v manažerských pozicích se více než na jejich kvalifikaci „sází“ na jejich sociální schopnosti.

2.8. KULTURNÍ VÝHODY ATRAKTIVITY

Kulturní signály o hodnotě fyzické atraktivity bývají často konfliktní. Na jedné straně jsme „pod nepřetržitou palbou“ médií, hodnotu krásy zdůrazňující, a na straně druhé je nám výchovou často vštěpováno, že krása je pomíjivá a subjektivní. Nicméně postmoderní kultura, zdůrazňující vzhled a zevnějšek obecně, atraktivitu zvýhodňuje v mnoha ohledech.

Jistá shovívavost s ohledem na chování atraktivních jedinců je patrná například již ve školních třídách, v zaměstnání, ba dokonce i v soudních síních. Leslie Zebrowitzová tento **stereotyp** popisuje jako „náklonnost k jedinci pro jeho fyzickou atraktivitu“ (Zebrowitz 1998, 1999, 2008). Pokud je fyzická atraktivita tak kulturně zvýhodňována, není divu, že řada lidí dnes podléhá jakési „fyzické přizpůsobivosti“ ve snaze jí dosáhnout. Ačkoliv je vzhled obličeje určován geneticky, jedná se o tvárný proces a zejména ženy jsou si dobře vědomy, jak dalece byly „přírodou“ obdarovány a do jaké míry na sobě musí „pracovat“. Zásahy plastické chirurgie společně s kosmetickou péčí jsou jim v tom velkým pomocníkem. Zejména ženy tak mají příležitost, jak zdůraznit rysy atraktivní tváře ať již zvýrazněním plnosti rtů, vytrháváním obočí, zahlazováním vad pleti make-upem, nebo například nanášením stínů a řasenky pro optické zvětšení očí.

S nepřímým ukazatelem kulturních výhod atraktivní tváře přicházejí Principe a Langloisová, kteří ve své studii z roku 2011 zkoumali, zdali obličej s různou mírou atraktivity v hodnotitelích vyvolávají nějaké pozitivní či negativní dojmy a to u dětí a dospělých v celkovém počtu 139 respondentů. Obličejovou elektromyografií prověřovali afektivní odpověď, respektive zapojení mimických svalů hodnotitelů při pohledu na různě atraktivní tváře a zjistili, že **méně atraktivní tváře** vyvolávaly větší míru zapojení svalů podmiňujících výraz **znechucení** (zdvíhač horního rtu; musculus labii superioris) a výraz **zamračení** (sval smršťující obočí; musculus corrugator supercilii). Z těchto výsledků autoři usuzují, že méně atraktivní tváře v ostatních vyvolávají větší míru znechucení a negativních dojmů nežli tváře atraktivnější. Takto objektivně zjištěné fyziologické reakce mohou hrát důležitou roli v preferencích atraktivity, formování stereotypů s ní souvisejících a co je nejdůležitější, mohou vést k jisté formě diskriminace méně atraktivních obličejů. (Principe a Langlois, 2011)

2.9. OBLIČEJOVÁ MIMIKA A JEJÍ VZTAH K ATRAKTIVITĚ

Plochý obličej bez srsti a bohatá muskulatura činí lidskou mimiku lépe „čitelnou“ v porovnání s jinými živočichy, jak se dozvídáme z knihy „*Lidský živočich*“ Desmonda Morrise, anglického etologa a jednoho z nejvýznamnějších představitelů sociobiologie (Morris, 1997). V **nonverbální komunikaci a sociálních interakcích** hraje **mimika** lidského obličejové jednu z nejdůležitějších rolí. Lze ji chápat na jednu stranu jako motorický projev **aktuálně** prožívané, obtížněji ovlivnitelné **emoce** a na stranu druhou jako hraný prostředek k vyjadřování **sociálních postojů**. Konkrétní mimický výraz se tak stává propojením toho, co se v nás odehrává (prožívání, motivace), s kým a o čem komunikujeme (obsah sdělování) a kontextem (kdy, kde a za jakých okolností). Stabilní rysy obličejové jsou tak dotvářeny naší mimikou. (Blažek, 2001)

Mimika, jinak řečeno „výraz tváře“, je podmíněna činností mimických svalů uložených převážně v podkoží obličejové. Jedná se cca o 15 svalů seskupených do několika funkčních skupin. Z anatomického hlediska jsou charakteristickými znaky těchto svalů absence fascie (tj. nemají kolem sebe povázku), která by jednotlivé z nich od sebe oddělovala a zároveň fakt, že se upínají do podkoží a ne ke kosti, což je odlišuje od většiny ostatních tzv.

příčně pruhovaných svalů. V rámci své činnosti tak pohybují kůží, vytvářejí kožní řasy a rýhy a tím také podmiňují různorodé výrazy tváře.

O zapojení konkrétních svalů do různorodých mimických výrazů má humánní anatomie poměrně jasnou představu. Namátkou lze uvést například knihu předního českého anatoma profesora Dylevského (2009) „*Funkční anatomie*“, ve které relevanci dílčích mimických svalů vzhledem k jednotlivým výrazům tváře detailně popisuje. Například čelní sval (musculus frontalis) svou činností vytahuje kůži čela vzhůru a pomáhá zdvihát horní víčko jako výraz **pozornosti až hrůzy** a rovněž na čele podmiňuje horizontální vrásky. Pro výraz **zamračenosti nebo bolesti** je důležitý sval smršťující obočí (musculus corrugator supercillii) a štíhlý sval nad kořenem nosu (musculus procerus), který zde vytváří příčnou vrásku s nádechem **přísnosti až tvrdosti**. Zevně od ústního koutku je popisován tzv. uzlový bod (modiolus), do kterého se upíná řada svalů z podskupiny svalů kolem štěrbiny ústní. Jejich jednotlivou aktivitou lze dosáhnout výrazu **hořkého pláče, zármutku, soucitu, smutku, pohrdání**, ale v kontextu atraktivity také velmi významného **úsměvu až smíchu**. Jeden z těchto svalů (musculus risorius), který při oboustranném zapojení táhne koutek laterálně (zevně) a tvoří tak důlek v tváři, je dokonce za „**sval smíchu**“ označován. (Dylevský, 2009)

O tom, že emoce jsou biologicky determinovány a lze je považovat za transkulturně univerzální, teoretizoval již Charles Darwin ve svém díle z roku 1872 „*The Expression of the Emotions in Man and Animals*“. Nejprve však, během padesátých let dvacátého století, dominovala v antropologii teorie o kulturní determinaci obličejové mimiky, jejíž význam se lidé učí rozpoznávat až v rámci kultury, ve které jsou vychováváni. Jedním z těchto zastánců byla také Margaret Meadová, která ve snaze potvrdit kulturní determinaci emocí, cestovala do různých zemí a studovala v nich kulturní specifika nonverbální komunikace. Byla to právě ona, která ostře vystupovala proti studiím Paula Ekmana, kterému se podařilo prokázat vysokou shodu v rozpoznávání emocí napříč východní i západní kulturní civilizací. Na základě svých výzkumů pak za transkulturně univerzální typy emocí označil hněv, znechucení, strach, štěstí, smutek a překvapení. Se svým spolupracovníkem Friesenem také odhalili jistá kulturně specifická pravidla o tom, kdo a komu může v dané kultuře emoce vyjadřovat, což by podle nich mohlo vysvětlovat, jak kulturní rozdíly mohou zakrývat univerzálnost lidských emocí. V sociobiologickém diskursu se tak vedle percepce barev a zákazu incestu hovoří také o mimice jako o jedné z „univerzálií“ lidské kultury. (Ekman a kol., 1987)

2.9.1. ÚSMĚV PŘITAHUJE

Úsměv je jedním z nejběžnějších a v lidské komunikaci pravděpodobně také jeden z nejdůležitějších výrazů tváře. Dá se snadno předvést na požádání (hraný úsměv) a je interkulturálně rozpoznatelný (Ekman, 1987). Bowlby v 80. letech úsměv charakterizuje jako „připoutávací“ výraz sloužící k tomu, aby si jeho prostřednictvím děti zajistily blízkost svých rodičů (Bowlby, 1973). Úsměv je v dospělosti považován za vrozený signál spolupráce a reciprocity, jehož sociální funkce spočívá zejména v navazování a upevňování mezilidských vztahů a zprostředkování přátelského postoje k neznámému člověku (Lindová In Blažek a Trnka (edt.), 2008). Schopností usmívat se jsme obdarováni jako jediný živočišný druh, přičemž jeho energetickou nenáročnost a snadnou opakovatelnost lze pocítit i ve známém rčení „úsměv nic nestojí“.

Úsměv může vyjadřovat nejen štěstí a dobrou náladu, ale i obavy, stesk, nejistotu či skrývanou agresi. Dokonce i spontánní úsměv má mnoho podob a záleží na geografickém kontextu, jak je interpretován. V jedné části světa může být úsměv ženy na neznámého pokládán za zcela normální a příjemný, v jiné za nevhodný. Někde je člověk, co se neusmívá, dotazován, zda se nezlobí, a jinde je ten, kdo se usmívá, kárán, co že je mu k smíchu. Jak je vidět, úsměv může být výrazem přátelství, radosti, ale i posměchu a pochybností. Odborníci identifikovali minimálně 6 druhů úsměvů, přičemž každý z nich vyjadřuje trochu odlišnou směs emocí. Za základní neuromotorický podklad úsměvu považuje Paul Ekman se svými spolupracovníky (1990) zapojení velkého lícního svalu (musculus zygomaticus major), který ústní koutky zdvihá nahoru a táhne do stran. Je-li k akci tohoto svalu připojena i kontrakce zevní části kruhového svalu očního (musculus orbicularis oculi), zvedá se tvář vůči očím. Tento typ úsměvu se „zapojením očí“ poprvé popsal francouzský anatom Duchenne de Boulogne (1862), pod jehož jménem se také dostal do povědomí odborné veřejnosti. Duchennův úsměv je považován za úsměv „skutečný“, podložený intenzivnější pozitivní emocí, který není tak často používán v rámci sociálních kontaktů k utužení přátelských vztahů.

Úsměv může mít mnoho podob a předávat různé informace. Připoutává rodiče k dětem, dokáže přenést pozitivní emoce, navodit dobrou náladu a radost, může se za ním ale také skrývat stres, polopravda či vyložená lež. Úsměv může být skutečný, ale také

předstíraný, může být pokřivený, sarkastický, svůdný i permanentní. Úsměv muže nebo ženy, ovšem, alespoň v rámci prvního dojmu, nemusí být pro druhé pohlaví vždy atraktivní.

Podle výsledků studie kanadských autorů Aleca Bealla a Jessiky Tracy z roku 2011 jsou usmívající se ženy pro muže velmi atraktivní, ale dle autorů „se muži mýlí, domnívají-li se, že na ženu sexuálně zapůsobí širokým úsměvem“. Více než tisícovka účastníků ve výzkumu hodnotila stovku fotografií žen a mužů, jejichž výrazy měly vyjadřovat štěstí, stud, pýchu a podobně. Mužům se nejvíce líbily šťastně se tvářící ženy, zatímco ženy muže s úsměvem odsunuly v žebříčku atraktivity až na poslední místo, přičemž vyhrávali muži s výrazem hrdosti či viny za přiznanou chybu. Podle Aleca Bealla tento výsledek není žádným novým trendem, ale po staletí formovanou tradicí, kdy mužská hrdost ženy podvědomě přitahuje, protože se za ní skrývá úspěch, postavení, a tím pádem i schopnost zajistit rodinu. Muže pak na ženském úsměvu rovněž přitahuje jistá míra submisivity a zranitelnosti. (Tracy, 2011)

2.9.2. PŘÍMÝ POHLED

Podle Jonese mezi atraktivními obličejí upřednostňujeme ten, který se na pozorovatele **dívá zpříma** a usmívá se (Jones, 2006). Pomineme-li úlohu pohledu v mezilidské komunikaci, ukazuje se, že i v hodnocení obličejových fotografií (konkrétních osob i kompozitních snímků) je přímý pohled pro pozorovatele atraktivnější nežli pohled stranou, přičemž úsměv a opačné pohlaví hodnocené osoby atraktivní vjem ještě zesilují (Jones, 2006; Conway, 2008). Statické fotografie obličejů s přímým pohledem rovněž vyvolávají dojem sympatie a to bez rozdílu pohlaví hodnoceného či hodnotitele (Conway, 2008).

2.10. LIDSKÁ TVÁŘ A MIMIKA JAKO „PROSTŘEDEK“ K ODHALENÍ CHARAKTERU

Hlavním cílem **vědomých** i **nevědomých** mimických výrazů je podle některých autorů především **sebe prezentace** člověka v sociálním prostředí (Schmidt a Cohn, 2001), což vzbuzuje představu o tom, že lidská mimika by mohla rovněž poukazovat na jisté osobnostní rysy jedince. Mezi aspekty schopné v lidech vyvolat dojem určitého charakteru se tak vedle kineziky (gestikulace, proxemika, haptika, posturologie) a extralinguistických projevů řadí také obličejové rysy a **mimika**.

Myšlenka, že tvář odhaluje základní informace o lidském charakteru, není nová. Již řečtí filozofové včetně Platóna a Aristotela tuto představu veřejně podporovali. Snaha studovat lidskou tvář ve vztahu k osobnostním vlastnostem vrcholí na konci osmnáctého století prací **Johanna Kaspara Lavatera**, který s využitím principů tehdy propagované **fyziognomie** předkládá klasifikaci a systém pravidel specifikujících vztah mezi obličejem a lidskou myslí. Lavater věřil, že charakter člověka je možné odhadovat například z tvaru a velikosti čela stejně dobře, jako pozorováním lidského chování (Kamenskaya a Kukharev, 2008, s. 62) a zároveň byl s ohledem k jeho teologickému vzdělání přesvědčen o tom, že vztah mezi lidskou povahou a jeho zevnějškem lze vysvětlit vzájemným působením těla a duše.

V sedmdesátých letech dvacátého století se vědecká veřejnost postupně kloní k názoru, že většina osobnostních vlastností může být vymezena do pěti dimenzí, přičemž každá z nich je tvořena sadou osobnostních rysů. Vzniká tak **pětifaktorový „Big five“** model osobnosti navržený Normanem v roce 1963 (Mc Crae a Costa, 1987) předpokládající 5 hlavních dimenzí osobnostních vlastností jako je otevřenost vůči zkušenosti, svědomitost, extraverte, přívětivost a inteligence/emocionální stabilita. Psychické vlastnosti a rysy osobnosti jsou relativně stabilní, příznačné pro daného jedince a tím, že determinují lidské reakce také předvídatelné. Řada studií se pokusila zhodnotit **přesnost**, s jakou je dle obličeje člověku přisouzen nějaký osobnostní rys a mnoho z nich k tomu využila právě **pětifaktorový Big five** osobnostní model. Již studie Passiniho a Normana z roku 1966 potvrdila, že studenti, kteří se poprvé viděli po dobu patnácti minut bez možnosti konverzace, prokázali shodu v hodnocení **extraverze, svědomitosti a otevřenosti** a to nejen v tom, jak se vidí oni sami, ale také v tom, jak je hodnotí ostatní (Passini a Norman, 1966).

Významná shoda v hodnocení osobnostních rysů mezi různými hodnotiteli byla potvrzena také v roce 1988 studií Albrighta, Kennyho a Malloye. V této studii se rovněž potvrdila shoda v tom, jak dalece **extrovertní** či **svědomití** si připadají sami hodnocení jedinci a jak je vnímají hodnotitelé jen podle jejich obličeje (Albright a kol., 1988) stejně tak jako ve studii Watsona z roku 1989. Souhlasné a přesné zhodnocení osobnostních vlastností z lidské tváře bylo potvrzeno dalšími studii napříč různými kulturami ať již s použitím individuálních fotografií (Albright a kol., 1988), kompozitních snímků (Little a Perret, 2007), videozáznamů (Kenny a kol., 1992) nebo v osobním kontaktu s porovnáním hodnocení obličejů známých i neznámých (Borkenau a Liebler, 1993).

Ukázalo se také, že v hodnocení osobnostních vlastností jsou patrné mezipohlavní rozdíly, přičemž **ženy** v porovnání s muži odhadují vlastnosti přesněji (Ambady a kol., 1995). Míra přesnosti v hodnocení osobnostních rysů byla v některých studiích hodnocena také bez využití Big five osobnostního modelu například na základě dětských **rysů přítomných v mužské či ženské tváři (femininity)**. Tohoto modelu využili Berry a Brownlow, kdy ve své studii z roku 1989 zjistili, že muži s dětskými rysy v obličeji sami sebe považují za **přístupné a dobrosrdečné** a ženy zase **za méně asertivní a méně fyzicky zdatné**. Tvářím s dětskými rysy jsou obecně připisovány vlastnosti jako je dobrosrdečnost, submisivita, naivita a vyšší schopnost sociální empatie (Zebrowitz a Montepare, 1992). Také tvář s výraznějšími maskulinními rysy v nás vyvolává dojem jistých vlastností. Známa je souvislost mezi maskulinním mužským obličejem a dojmem **dominance** a **agrese** (Mazur a Booth, 1998) či maskulinním ženským obličejem a **emoční stabilitou** (Little a Perret, 2007).

Zajímavá zjištění přináší také studie Bonda, Berryho a Omara (1994), kde se nepřímo potvrdila správnost hodnocení **poctivosti**, kdy lidé kteří byli hodnotiteli označeni za méně poctivé, se mnohem snáze účastnili experimentu, jehož podstatou bylo **oklamání druhých**. Stirrat a Perret (2010) dokonce potvrzují vztah **širšího mužského obličeje a důvěryhodnosti**, kdy muži se širším bitygomatickým rozměrem působí důvěryhodněji. Mimické výrazy vzbuzující dojem **náklonnosti (přátelskosti)** a/nebo **dominance** se ve své studii **snažil** odhalit Brian Knutson (1996). Lidé se šťastným výrazem byly hodnoceny jako dominantní a přátelští, lidé se zlostným a znechuceným výrazem vzbuzovali dojem silné dominance a byli hodnoceni jako málo přátelští.

To, jak je vnímán vzhled obličeje ostatními, může člověka ovlivnit natolik, že se i začne chovat tak, jak se od něj očekává. Hovoříme například o tzv. „**sebenaplňujícím se proroctví**“, kdy je jedinec shodně hodnocen na základě vzhledu mnoha lidmi po dlouhou dobu. Je-li dostatečně citlivý na očekávání druhých, podvědomě se přizpůsobí včleněním povahového rysu do pojetí sebe sama. Atraktivní člověk se tak stává společenštějším, krásnější děti začínou dosahovat lepších studijních výsledků apod. Na druhou stranu však bylo popsáno i tzv. „**sebevyvracejícím se proroctví**“, kdy člověk vzbuzující svým vzhledem důvěryhodný dojem zjistí, že mu procházejí podvody a ve svém nitru se tak stává nedůvěryhodným (Bond a kol., 1994).

Podíváme-li se na toto téma z druhé strany, zjistíme, že naopak charakterové vlastnosti a způsob chování jednotlivce se může v jeho obličejí „zrcadlit“ s věkem, což potvrzují některé studie u starších lidí, kteří byt' se pokouší předvést neutrální výraz, působí, jako kdyby se usmívali nebo byli naštvaní či podráždění (Kreiborg a kol., 1978; Malatesta a kol., 1987). Často prožívané emoce a s tím spojená opakovaná mimika se ve svém důsledku v průběhu života „vписuje“ do lidské tváře. I dlouhodobé soužití se může stát faktorem ovlivňujícím vzájemnou fyzickou, ale i osobnostní podobnost partnerů (Zebrowitz, 1997; Little a kol., 2006).

2.11. SOCIÁLNÍ STATUS A JEHO „OBRAZ“ V LIDSKÉ TVÁŘI

Každý z nás je pro ostatní v sociální struktuře moderní společnosti definovatelný jako „nositel“ celé řady různých statusů, vyjadřujících různorodé aspekty sociální situace, ve které se v každodennosti života ocitáme. Ať již jsme v takových situacích sousedé, řidiči, přátelé, zákazníci, zaměstnanci, rodiče či anonymní cestující, v každém případě se zároveň stáváme aktéry dané situace, určitým způsobem se v ní chováme a vstupujeme tak do role jako dynamického protějšku konkrétních statusů.

Položíme-li si otázku, zdali na některé z takových statusů lze eventuálně usuzovat při pohledu na obličej neznámého člověka, budeme mít na mysli **statusy objektivní**, tj. takové, do jakých nás řadí naše okolí a které se nemusí ztotožňovat s naším přesvědčením. Zároveň v takto naznačené perspektivě bude dostačující základní rozlišení do podoby statusu připsaného a získaného, i když s vědomím, že takto vymezené kategorie se mohou proměňovat v souvislosti s konkrétními okolnostmi a kritérii, za kterých příslušná kategorie do dané skupiny sociálního statusu patří. Definujeme-li **připsaný status** jako takový, kterého se „nelze zbavit“, například **věk**, **pohlaví** či **etnická příslušnost**, pak je i v lidském obličejí snadno rozeznatelný. Z pohlaví a odhadovaného věku například, lze snadno stereotypně usuzovat dále na role, které ve společnosti můžeme sehrávat jako syn/dcera, matka/otec, babička/dědeček a podobně. Máme-li **získaným statusem** na mysli postavení, kterého člověk ve společnosti dosahuje vlastní zásluhou, například v podobě dosaženého vzdělání či zaměstnání, je ve své podstatě socioekonomickým statusem na společenském žebříčku v rámci struktury společnosti a jeho identifikace z lidské tváře se již nezdá být tak snadný, nicméně však existuje.

Vzhledem k sociálnímu způsobu života člověka je vnímání lidí taktéž ovlivňováno sociálními standardy dané doby a každá jednotlivá kultura má své módní typy vzhledu a výrazu, které jsou buď preferovány, nebo odmítány, a to za velkého přispění médií. Spolu s tím se rovněž objevují jakási „**živelná pojetí výrazu**“ vztahující se k určité **sociální roli** ve společnosti, či skupinová zobecnění (Řezáč, 1998). V roce 1996 vychází studie autorů Ferjenčíka a Nišpovské, ve které se zaměřili na ověřování vztahu mezi výrazem tváře a sociální rolí. Uvádějí, „že si lidé skutečně vytvářejí konzistentní obrazy o nositelích určitých sociálních rolí“ a svými výsledky potvrzují existenci jistých „rolových stereotypů“ (Ferjenčík a Nišpovská, 1996, s. 44). I když, jak sami autoři zdůrazňují, je existence jimi zjištěné zákonitosti abstraktního charakteru (tedy v situacích, kdy se uvažuje v obecných souvislostech), může tato „abstraktní“ povaha obrazu nabýt velmi reálných důsledků při zaujímání postojů ke skupinám lidí, při utváření veřejného mínění a skupinových nálad. V souvislosti s touto sociální kategorizací tak na pozorovatele může neznámá lidská tvář působit dojmem „typické kuchařky“, „typického profesora“ či například „typického umělce či politika“ (Ferjenčík a Nišpovská, 1996).

2.12. ROLE PRVNÍHO DOJMU V INTERPERSONÁLNÍ PERCEPCI

Vnímání lidské tváře je rovnocennou součástí interpersonální neboli také sociální percepce člověka člověkem. V podstatě se jedná o způsob, jakým si člověk vytváří dojem o charakteristikách a rysech jiných lidí, jak vnímá jejich emoce a interpretuje jejich chování.

Proces utváření prvního dojmu je ovlivněn řadou charakteristik a to včetně rysů obličeje a atraktivity. Fyzická nápadnost se do výsledného dojmu promítá velmi výrazně. V souvislosti se sílicí anonymitou moderní společnosti se lidé stále častěji setkávají s **neznámými lidmi** a valná část mezilidské interakce se odehrává pod vlivem „**prvního dojmu**“. Představíme-li si život ve městě, například, je fyzicky nemožné poznat dokonale každého z jeho obyvatel. Obklopeni anonymitou se ale neubráníme vytváření dojmů o ostatních lidech v hromadných dopravních prostředcích, v obchodních centrech, v kinech či na ulicích. První dojem hraje svou roli v médiích, při pohovorech do zaměstnání i na internetových seznamkách. Jinými slovy, udělat pozitivní dojem v prvních minutách setkání s neznámým člověkem je společensky důležité, neboť následná proměna prvotně negativního dojmu v pozitivní je časově náročnější. První minuty jsou při prvním setkání klíčové. Přestože

víme, že může být první dojem někdy matoucí, mnoho lidí svým úsudkům, na prvním dojmu založených, věří.

Každý člověk, se kterým se v životě setkáme, je sice jedinečný, nicméně podobnosti mezi určitými typy lidí existují. Podle sociální psychologie bychom prožívali velikou nejistotu, kdybychom ke každé osobě přistupovali jako ke zcela jedinečné. Z toho plyne tendence člověka organizovat svůj pohled na svět s pomocí **kategorizace** spočívající v organizování dojmů prostřednictvím **schémat** a tím jejich zjednodušení.

Je-li pozorovatel schopen posuzovat jiné i z omezených informací poskytnutých například statickou obličejovou fotografií, je to proto, že má k „dispozici“ poměrně stabilní schéma vzniklé propojením jednotlivých rysů jako podklad jistého prototypu mentálního obrazu typického zástupce určité kategorie lidí.

2.13. PROCES STÁRNUTÍ

Stárnutí v obecnějším smyslu začíná v podstatě již okamžikem narození. Jedná se o zákonitý, celoživotní proces, jemuž podléhají všechny organismy na Zemi, a přesto je značně individuální a variabilní. Stárnutí lze také definovat jako mnohostranné „opotřebení“ organismu spojované s tzv. involucí buněk, tkání i orgánů lidského organismu, s degenerativními změnami „vyvolanými životem“. Tělesnou involuci charakterizuje nejen snížení tělesných funkcí, ale též přeměna některých tkání v kvalitativně jiné. V rámci tohoto procesu dochází mimo jiné také k řídnutí kostí, svalové atrofii, klesá produkce pohlavních hormonů a se snižující se elasticitou kůže postupně vznikají vrásky.

2.13.1. STÁRNOUCÍ OBLIČEJ

Obličej jedince nezůstává zcela stejný v průběhu celého života. Dětský obličej se proti dospělému a obzvláště pak stárnoucímu v mnohém odlišuje. Velké oči, malá brada a nos, vysoko položené obočí a celkově kulatější tvar jsou **rysy obličeje dítěte**. Takové charakteristiky vnímáme velmi citlivě a na podkladě vrozeného schématu by v nás měly vyvolávat pečující a ochránářské chování. V průběhu života však míra těchto rysů postupně klesá u mužů i žen.

Lidská tvář se postupně se vyvíjí a posléze stárne obdobně jako celý organismus. Nejen kostěný podklad (kosti obličejové části lebky), mimické a žvýkácí svaly, ale též reliéf kůže, tahem těchto svalů podmíněný, jsou zásadními strukturami ovlivňujícími jeho tvar a vzhled. Růst měkkých tkání obličejové kopíruje kostěný podklad a struktury podložené chrupavkou mohou růst i do vysokého věku. Tvar některých dalších struktur je ovlivněn ukládáním anebo naopak ubýváním tuku v podkoží a také ochabováním svalstva.

Změnami kosterního podkladu obličejové u dospělé a především u stárnoucí tváře nabývá tento údajně srdcovitý tvar. Soubor takových změn se v minulosti nazýval “srdcová míra“ a zahrnoval především vystupující bradu, snižující se čelo a celkový posun obličejových znaků výše, jak potvrzuje studie Pittengera a Shawa z roku 1975. Nicméně ostatní výzkumy s touto tematikou existenci srdcové míry neukazují zcela jednoznačně (Bruce, 1989). Nicméně změna pružnosti a textury pleti (znaménka, póry, vrásky...), vizuálně patrná velikost očí či délka nosu a uší jsou změny patrnější a na proměnách kostního podkladu nezávislé (Enlow, 1982).

Dalším zajímavým aspektem stárnoucího obličejové je rovněž **snižující se kontrast** kolem obličejových struktur (rtů, očí, obočí) vůči okolní kůži, jak v nedávné době potvrzuje studie Porcherona a jeho spolupracovníků (2013). U 289 obličejů žen francouzské národnosti ve věkovém rozmezí 20-69 let, které byly za přísných světelných podmínek (pro vyloučení jakýchkoliv stínů) vyfotografovány bez make-upu, měřili kontrast kolem zmíněných obličejových struktur. Jejich výsledky naznačují, že i míra obličejového kontrastu ovlivňuje vnímání věku daného obličejové. Obličejové s nižším kontrastem působily jako starší v porovnání s obličejové vykazujícími kontrast vyšší (Porcheron a kol., 2013). Snižením nebo naopak zvýšením obličejového kontrastu tak obličej může vypadat starší či mladší, což zcela jistě nahrává kosmetickému průmyslu.

2.13.1.1. KOSTĚNÝ PODKLAD

Kosti obličejové části lebky (splanchnokrania) jsou původně měkčími variantami pojivové tkáně (chrupavkou či vazivem) a postupným ukládáním vápenatých iontů se přeměňují v kost procesem tzv. osifikace. Po té, co je osifikace základů kosti dokončena, nastupuje celoživotní proces tzv. remodelace, během níž se kost zjednodušeně řečeno neustále odbourává a opět tvoří v závislosti na vnějších silách, jež na ni působí, a tím podléhá změnám

v proporcionalitě. Dochází tak například k prodlužování zubních oblouků obou čelistí, nosní dutina se zvyšuje a rozšiřuje a lící kosti se posouvají více dozadu.

Celkově se dozadu dostává i celá dolní část obličeje, což lze považovat za výraznou proměnu dětského obličeje v dospělý. Podloženo longitudinální studií zveřejněnou Bulyginou a jeho spolupracovníky v roce 2006, je dospělý tvar obličeje pozorován již ve třech letech života jedince s tím, že i nadále roste po nastavených trajektoriích a vlivem působení pohlavních hormonů se u dívek zastavuje kolem patnáctého roku života a u chlapců ještě pokračuje (Bulygina, 2006).

2.13.1.2. KŮŽE

Stárnutí organismu je zejména na kůži dobře patrné. Již okolo 25. roku života se začínají zpomalovat regenerační procesy a po 45. roce se kůže začíná ztenčovat a to částečně i v důsledku hormonálních změn. Kůže se stává křehčí, zranitelnější a citlivější, snáze se poruší a pomaleji se hojí. Vlastní kůže je tvořena třemi vrstvami, z nichž změny té střední, škáry (dermis), podmiňují viditelné známky stárnutí.

Základní strukturou škáry je hustá síť kolagenních a elastických vláken bílkovinného charakteru, ve které jsou vlákna vzájemně propojena můstky. Do této sítě jsou dále zapojeny drobné krevní a mízní cévy, potní a mazové žlázy a kromě toho také mukopolysacharidy jako zvláštní substance schopná vázat vodu a tím činit kůži vláčnou. Jak kůže stárne, jsou bílkovinná vlákna degradována vlivem rozlomení můstků a kůže ztrácí svou pružnost (elasticitu). Zároveň ubývá mukopolysacharidů, čímž se kůže stává sušší, ubývá i podkožního tuku, kůže je volnější a tvoří se laloky a podbradky (Pierard-Franchimont, 1999).

2.13.1.3. VRÁSKY

Každý z nás si v souvislosti se stárnoucím obličejem nejspíše jako první vybaví slovo vrásky. Jedná se o označení jakýchsi záhybů v kůži původně vznikajících kontrakcí (stahováním) mimických svalů v podobě tzv. vrásek dynamických. Teprve následná změna ve vrásky statické zasahující až do škáry, je spojována s typickými procesy stárnutí.

Výše naznačený úzký vztah mezi aktivitou mimických svalů a tvorbou vrásek evokuje i již výše zmiňovanou představu o tom, že během života častěji užívaný mimický výraz se může charakteristickými druhy vrásek „vtisknout“ do stárnoucího obličeje. Pokud by vrásky

ve stárnoucím obličejí byly interpretovány jako emoční signál, existuje velké riziko nesprávného pochopení prožívaných emocí u starších lidí s možnými reálnými důsledky v interpersonálních vztazích. Jedna ze studií s touto tematikou potvrzuje skutečnost, že obličejová mimika mající vyjádřit stejnou emoci staršími a mladými dobrovolníky, byla respondenty interpretována odlišně (Hess, 2012).

2.13.1.4. VLIV POHLAVNÍCH HORMONŮ

Pohlavní hormony coby „původci“ pohlavního dimorfismu obličeje působí jak na jeho kostěný podklad, tak na měkké tkáně. Působením mužských pohlavních hormonů je ovlivněn nárůst kostní hmoty zejména v souvislosti s některými periferními strukturami jako je tělo a úhel dolní čelisti (mandibuly), lící kosti (os zygomaticum) a nadočnicová krajina. Neustálý vliv **testosteronu** se v dospělosti mísí s vlivy **stárnutí**. Mužům postupně houstne obočí, klesá pod úroveň nadočnicových valů a vzbuzuje tak **dojem menších očí**. Roste chrupavčitý podklad ušních boltců a zevního nosu, takže jakoby se **nos a uši** s věkem muže zvětšovaly.

Zároveň se v důsledku ubývání tukové tkáně v oblasti **rtů** tyto ztenčují a ze stejného důvodu se zvýrazňují hlouběji v tváři uložené svaly, čímž nabývají **ostřejších rysů**. Typicky mužský profil čela je ještě zdůrazněn tzv. kouty vzniklými **úbytkem vlasů**. (Jones, 1996) U žen výše uvedené jevy nejsou tak výrazné a svůj juvenilní vzhled si zachovávají déle. Kritickým obdobím je v jejich případě období zásadních hormonálních změn v menopauze, kdy vyhasíná endokrinní (hormonální) aktivita vaječnicků (ovárií), produkce estrogenů klesá na minimum a vlivem relativního nadbytku androgenů z kůry nadledvin může ženská tvář nabývat maskulinnějších rysů.

2.13.2. STÁRNUTÍ A OBLIČEJOVÁ ATRAKTIVITA

Jak dalece jsou obličejové rysy považované za atraktivní, stabilní v průběhu života? My lidé jsme velmi citliví na jakékoliv obličejové změny vzniklé na základě stárnutí a jsme schopni relativně dobře z tváře odhadnout věk. Předpoklad negativního vlivu stárnutí na atraktivitu lidské tváře připadá většině z nás pochopitelný a nezpochybnitelný. Mladický vzhled atraktivitu obličeje jistě podporuje již jen z evolučního hlediska vyzdvihujícího zdraví a plodnost. Připomeňme například Nowakovu studii z roku 1977, ve které byly obličejové fotografie dospělých žen hodnoceny jako atraktivnější, pokud byla respondentům podána

mylná informace o tom, že jim je o deset let více, než jaká je skutečnost. To podporuje běžnou domněnku o tom, že žena, která nevypadá na svůj skutečný (starší) věk, je považována za atraktivnější a vede tak k myšlence o tom, že vjem vyššího věku by měl rovněž snižovat percipovanou atraktivitu.

V evoluční perspektivě je obličejová atraktivita úzce spojována s mládím a výběrem potenciálního partnera k reprodukci, což jsou atributy, od kterých je postreprodukční období života přirozeně oproštěno a z čehož lze odvozovat také **předpoklad o neexistenci pozitivního vztahu mezi obličejovou atraktivitou a procesem stárnutí**. Evolučně orientované teorie atraktivity lidského obličeje vztahující se k pohlavně dimorfním znakům, obličejové symetrii, „průměrovosti“ a povědomosti, by v kontextu stárnutí dojem atraktivity podporovaly pravděpodobně jen při průměrném zastoupení fyzických znaků v obličejí („průměrovost“). V důsledku přítomnosti vrásek přirozeně vzniká **asymetrie**, zejména **ženský obličej** je na základě vyhasínající funkce vaječnicků vystaven **větší míře maskulinity** (pohlavně dimorfní znaky) a hodnotiteli povědomý obličej (povědomost) by atraktivitu i stárnoucího obličeje sice mohl podpořit, ale podle kontextu povědomosti také potlačovat.

I obličej s již patrnými známkami stárnutí však, by se některými svými rysy mohl pro ostatní stát **zdrojem odměn** a vyvolat v nich na kognitivní úrovni pozitivní emoční odezvu, čímž by byla naplněna **sociálně psychologická perspektiva atraktivity**.

2.14. VĚK JAKO KULTURNÍ KATEGORIE

Na otázku jak na věk pohlíží současná moderní společnost, je, bohužel, poměrně jednoduchá odpověď - preferuje mládí. Přestože stárnutí je nevyhnutelný a nevratný proces, kterému se nelze vyhnout, jakoby současná doba dělala vše proto, aby tento proces zvrátila.

Starším lidem z titulu jejich věku v této společnosti nepřísluší nijak zvlášť velká autorita i přes jejich zkušenostmi nabytou moudrost a kulturní schopnosti. Naopak, vysoce ceněný individuální úspěch a rychlé tempo kulturních změn je staví spíše na „okraj“. Věk je zásadní determinantou struktury společnosti a interpersonálních vztahů. Předurčuje v ní práva, pozici i odpovědnost. Podle Thomase Eriksena se zdá, že věk spolu s genderem jsou dnes důležitějšími kritérii sociální diferenciaci nežli například třída či etnická příslušnost (Eriksen, 2008). Podle Featherstona (1991) současná konzumní kultura kladoucí důraz na mládí a

atraktivitu, zároveň devaluje stárnutí jako nevítanou připomínku lidské konečnosti (Featherstona, 1991).

Nejde ale jen o skutečný (biologický) věk predikující zdraví, schopnosti a to, jak se k člověku ostatní chovají, ale i o to, na kolik člověk „vypadá“, aniž by to nutně muselo odpovídat skutečnosti. I pouhý vzhled evokuje dojem o zdravotním stavu například. Mladší vzhled vyvolává také zdravější dojem a naopak. Když o někom prohlásíme, že vypadá dobře, předpokládáme rovněž, že se mu daří dobře. Věk vnímatelný z tváře je jistě důležitým klinickým biomárkem stárnutí a vypadat starší oproti skutečnosti může být známkou chatrnějšího zdraví, neboť nemoci k tomu, aby člověk působil starším dojmem, jistě mohou přispět. (Christensen, 2009; Bulpitt, 2001; Hwang, 2011) Udržovat si mladší vzhled je tak pro mnoho lidí velmi důležité možná právě pro toto charakteristické propojování mezi kategoriemi věku, zdraví a krásy (Zebrowitz, 1997). Na to, jak potlačit viditelné známky stárnutí se tak soustředí pozornost mnoha lidí (zejména žen), což je obrovskou podporou pro vzkvétající kosmetický průmysl a plastickou chirurgii za vydatného přispění médií a reklam. Je tak velmi pravděpodobné, že žena, u které se začnou projevovat první viditelné známky stárnutí, se stane cílem reklam slibujících jejich odstranění, jak věrně vypovídá slogan jedné z nich: „Ano, opravdu je to můj věk, ale nemám vrásky jako důkaz.“

Ještě v 19. století například byly ženy považovány za „staré“ již ve třiceti letech. Neměly se starat o svůj vzhled, ale jen o „rodinný krb“. Postaveny tváří v tvář svým způsobem krutému paradoxu byly ženy ve 20. století, kdy se především díky vlivu feministek a kosmetického průmyslu mohly najednou oblékat a působit jak chtějí, ale zároveň byly vystaveny komerční kultuře krásy a vzhledu. Liberálnější pohled na vzhled žen je tak postupně vykoupěn dalším omezením v podobě **kulturního nátlaku na mladistvý vzhled**.

2.15. „GENDEROVÉ STÁRNUTÍ TVÁŘE“

Genderová identita ovlivňuje zkušenost se stárnutím a je s ním rovněž neoddelitelně spjata. Řada studií zabývajících se přístupy vůči stárnutí v minulosti zjistila, že starší ženy jsou hodnoceny v porovnání s muži více negativně (Berman a kol., 1981; Deutsch a kol., 1986; Laurence, 1964). Podle Susan Sontag (1972) moderní městské společnosti dovolují dvojitý standard mužské krásy (atraktivity) v podobě chlapce a muže, ale pouhý jeden standard krásy ženské v podobě dívky. Jako první tak vyslovuje hypotézu „**dvojího standardu stárnutí**“, která hovoří o tom, že starší ženy jsou hodnoceny jako méně atraktivní v porovnání se staršími muži a posiluje tak i v tomto kontextu jistou formu genderové nerovnosti (Sontag, 1972). V duchu evolučně biologického diskursu ženy s postupujícím věkem ztrácí na atraktivitě, protože jejich „fertilní dny jsou sečteny“ a limitovány menopauzou. Muži tak mohou působit atraktivněji i ve vyšším věku, jelikož nečelí podobným omezením.

Ussher (2006), například, poukazuje na fascinaci současné kultury reprezentacemi stárnoucích žen, které vypadají přitažlivě a stále si udržují mladistvý vzhled. Zároveň tvrdí, že „tyto reprezentace jsou fascinující právě díky přítomnosti implicitních protikladů věku a atraktivity“ (Ussher, 2006). Jak výstižně definuje Marhánková Hasmanová (2008): „Vědomí, že součástí těchto reprezentací jsou také retuše, botoxové injekce a plastické operace se stává nedílnou součástí tohoto sdělení, které vlastně podporuje **představu atraktivity ve stáří jako něčeho nepřirozeného.**“

Často prezentovaná představa o tom, že muži s věkem „pouze zrají“ jakoby posilovala obraz relevance stárnutí mužů, zatímco ženy se bez kosmetických zásahů a péče o vzhled stávají neviditelnými. Intimní vztah ideálů ženskosti s atraktivitou, péčí o vzhled a juvenilitou vede k představě o tom, že ženské stárnoucí tělo by mělo, na rozdíl od mužského, zůstat skryto. Vyšší věk je něco, co se tají, co ženu ponižuje a činí ji asexuální. (Marhánková, 2008) Existují ovšem také studie, které z výpovědí konkrétních stárnoucích žen vyvozují následující. Některé ženy sice projevují jisté znepokojení nad tím, že již nejsou vnímány muži jako atraktivní, ale některé naopak pociťují úlevu z osvobození se z řady genderových očekávání a „honby“ za ideálem ženské krásy. (Ussher, 2006; Marhánková, 2008) Přestože se starší ženy i nadále snaží přizpůsobit jistým ideálům krásy, nejsou již vlastním vzhledem tolik zaujaty.

3. CÍLE PRÁCE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY A HYPOTÉZY

Hlavním cílem disertační práce je ověřit aplikovatelnost teorií atraktivity lidského obličeje platných u mladších jedinců na obličeje vykazující již známky stárnutí.

V rámci výzkumu **nebudou** prováděna morfometrická měření stárnoucích obličejů k objektivnímu posouzení výše zmiňovaných teorií v podobě proměrování pohlavně dimorfních znaků, symetrie či průměrovosti u stárnoucích jedinců, ale zásadním úkolem bude nejprve metodou párového srovnávání kombinovanou s přímým výběrem identifikovat konkrétní obličeje, které jsou respondenty za atraktivní/neatraktivní považovány a ověřit, zdali v preferencích těchto obličejů panuje mezi respondenty shoda.

S ohledem na podvědomé užívání percepčních stereotypů, které nám dovolují ostatní tzv. kategorizovat a přisuzovat jim v rámci prvního setkání jisté osobnostní vlastnosti či sociální status, je dalším **dílčím cílem** této práce případné stereotypy identifikovat v rámci polostrukturovaných rozhovorů, ve kterých se respondenti vyjadřují k nejvíce a nejméně atraktivnímu obličejí.

V neposlední řadě je výzkum rovněž **cílen** na odhalení role, jakou v hodnocení atraktivity stárnoucího lidského obličeje hraje péče o jeho vzhled či její eventuální zanedbávání.

První výzkumná otázka - Existuje shoda v preferenci nejatraktivnějšího obličeje stárnoucího muže/ženy?

H1 – Respondenti vyššího věku vnímají jako atraktivní jiné typy obličejů nežli respondenti v reprodukčním období života.

Polostrukturované rozhovory, odvíjející se volnými asociacemi respondentů od základního dotazu „*Jak na vás působí člověk na fotografii s ohledem na jeho sociální postavení, úroveň vzdělání a osobnostní rysy?*“, následně poslouží k posouzení existence již ověřeného percepčního stereotypu tzv. haló-efektu, kterému lidé v rámci prvního dojmu často podléhají a atraktivním lidem zároveň přisuzují také pozitivnější povahové rysy, lepší sociální status a vyšší úroveň vzdělání. Kategorizací pozitivních a negativních vlastností a porovnáním jejich

četnosti u stárnoucích obličejů označených za atraktivní či neatraktivní dokážeme tudíž odpovědět na druhou výzkumnou otázku provázenou hypotézou č. 2.

Druhá výzkumná otázka – Jaké osobnostní rysy, sociální status a úroveň vzdělání lidé stereotypně připisují neznámému člověku, jehož tvář vnímají jako atraktivní/neatraktivní ze statické fotografie obličeje?

H2 – Atraktivnějším obličejům budou připisovány pozitivnější osobnostní vlastnosti.

Nezanedbatelný vliv, zejména v kontextu konkrétních kultur, mají na vnímání atraktivity rovněž znaky poukazující na péči o vzhled. V případě stárnoucích obličejů máme na mysli spíše formu přirozené péče definovatelnou více jako upravenost, s čímž souvisí třetí výzkumná otázka a hypotéza č. 3.

Třetí výzkumná otázka – Je lidský obličej vykazující již známky stárnutí hodnocen jako atraktivní, je-li na něm patrná přirozená péče o vzhled?

H3 – Tváře lidí vyššího věku, na nichž je patrná přirozená péče o vzhled, budou bez ohledu na pohlaví a věk respondentů hodnoceny jako atraktivnější.

Induktivním způsobem uvažování a ve snaze podrobněji interpretovat výpovědi respondentů, budou polostrukturované rozhovory zároveň podrobeny kvalitativnímu zhodnocení metodou zakotvené teorie, provázené postupným kódováním a kategorizací s eventuálním vyprofilováním **ústředních konceptů a hypotéz.**

4. METODIKA VÝZKUMU

4.1. METODOLOGICKÁ TRIANGULACE

Primární snahou bylo metodologicky obsáhnout jak kvantitativní, tak také kvalitativní formu paradigmatu, která nakonec vyústila ve volbu smíšené výzkumné strategie kombinující kvantitativní přístup **párového srovnávání** statických obličejových fotografií s kvalitativním přístupem v podobě **polostrukturovaných rozhovorů**. Tato kombinace měla v první řadě přinést odpovědi na základní otázky o existenci/neexistenci společného konsensu v náhledu na atraktivitu stárnoucího obličejě mužů/žen a odhalit osobnostní rysy, sociální status a úroveň vzdělání, které respondenti dokáží stereotypně připisovat neznámému člověku, jehož tvář vnímají jako atraktivní/neatraktivní ze statické obličejové fotografie.

K párovému srovnávání posloužily powerpointové prezentace s jednotlivými páry obličejových fotografií a ze stejných fotografií byly vytvořeny také karty s obličejí, ze kterých respondenti po skončení párového srovnávání měli vybrat pro ně nejatraktivnější a nejméně atraktivní obličej muže/ženy. V rámci polostrukturovaného rozhovoru se k takto vybraným obličejům měli respondenti dále vyjádřit ohledně svých pocitů souvisejících s možnými osobnostními rysy, sociálním postavením a úrovní vzdělání pro ně neznámých lidí.

V jistém smyslu slova je možné tvrdit, že respondenti se v průběhu výzkumu ocitli v uměle vytvořené, „experimentální situaci“ a mně coby výzkumníkovi se tak zároveň naskytlá příležitost pozorovat v této situaci jejich chování. Přestože pozorování jako technika sběru dat původně nebylo součástí metodologické triangulace, přineslo určitou „přidanou hodnotu“ v podobě interpretativních poznámek a osobních dojmů k výsledkům párového srovnávání a informacím získaným v průběhu polostrukturovaných rozhovorů. Nejednalo se tedy o pozorování vědeckého charakteru, definované jako „*technika sběru informací založená na zaměřeném, systematickém a organizovaném sledování smyslově vnímatelných projevů a aktuálního stavu prvků, aspektů, fenoménů atd., které jsou objektem zkoumání*“ (Reichel 2009, s. 94). Vyjdeme-li ze vztahu mezi výzkumníkem (pozorovatelem) a respondenty (objekty pozorování) v experimentálních podmínkách výzkumu obličejové atraktivity, je možné charakter tohoto pozorování definovat jako zúčastněné, nestandardizované a skryté (Hendl 1999, s. 191–193; Reichel 2009, s. 94–97). Jinými slovy, pozorovatel byl v tomto

případě účastníkem situace, pozorování nebylo předem nikterak připravené ani formalizované a respondentům nebylo známo, že jsou výzkumníkem zároveň pozorováni.

4.2. CHARAKTERISTIKA VYUŽÍVANÝCH DAT A REALIZACE VÝZKUMU

Rešerše dostupných sekundárních dat ukázala, že ve výzkumech, středem jejichž zájmu je **atraktivita lidského obličeje**, byly doposud k hodnocení – a to zejména mezipohlavnímu – většinou používány tváře jedinců ve věkovém průměru kolem dvaceti pěti let, což je vzhledem k evolučnímu zaměření valné části z nich, pochopitelné. Zároveň jsou výsledky těchto studií zpravidla postaveny na hodnocení atraktivity původně **neznámých obličejů**, a to s využitím **statických fotografií**, na nichž jsou obličeje v **neutrálním výrazu** nafoceny z pohledu „**en face**“.

Analýza metodologických postupů, které již ve studiích o atraktivitě lidského obličeje byly s úspěchem realizovány, se stala vodítkem i pro tuto disertační práci, ovšem s výjimkou věkového průměru jedinců, jejichž obličeje měly být z hlediska atraktivity hodnoceny.

4.2.1. GENEZE STATICKÝCH OBLIČEJOVÝCH FOTOGRAFIÍ

4.2.1.1. DŮVĚRYHODNOST VÝZKUMNÍKA – ÚČINNÁ ZBRAŇ PROTI ODMÍTNUTÍ

Vzhledem k zaměření výzkumu na percepci obličejové atraktivity v kontextu **stárnutí**, bylo nejprve nutné provést výběr a nafotit tváře jedinců v dohodnutém věkovém rozmezí **50 – 65 let**. Kde ovšem takové jedince „vzít“? Při kterých příležitostech se setkávají lidé tohoto věku, kteří se ochotně nechají vyfotografovat, přestože předem vědí, že bude posuzována jejich „atraktivita“?

Současnou společností shodně vnímaná, vesměs negativní, zkušenost s všudy přítomnými tazateli marketingových průzkumů či s vyplňováním různých dotazníků spokojenosti, se stala podvědomou překážkou v oslovování případných aktérů tohoto výzkumu přímo na ulici. Jako schůdnější se nakonec ukázalo pořizovat fotografie během akcí pořádaných Západočeskou univerzitou v Plzni, jichž jsem, jako její zaměstnanec, pravidelnou součástí. Účast lidí příslušné věkové kategorie byla předpokládána na dvou akcích. Jednalo

se o přednáškový cyklus Fakulty zdravotnických studií ZČU s názvem „Den zdraví“ pořádaný pro účastníky Univerzity třetího věku a dále o „Dny vědy a techniky“. Na krku s visačkou ZČU prozrazující vedle mého jména také titul (MUDr.) a fakt, že jsem zástupce vedoucího jisté katedry, se „nábor“ dobrovolníků k fotografování značně usnadnil. Zároveň jsem pro účastníky „Dne zdraví“ byla lektorkou, která jim přednášela o pitném režimu, inkontinenci a funkci lymfatického systému, čímž byla má důvěryhodnost coby výzkumníka zajištěna.

4.2.1.2. NÁBOR DOBROVOLNÍKŮ

Strategie první etapy výzkumu byla jasná. Po vytipování těch správných příležitostí k „náboru“ aktérů příslušného věku, následovala příprava zázemí pro fotografování. V případě „Dne zdraví“, který se uskutečnil v prostorách Fakulty zdravotnických studií ZČU (tj. v místě mého každodenního působení), byla volba vhodného místa snadná. Po skončení přednášek se dobrovolníci shromáždili v jedné z učeben, kde byli nafoceni před staženým promítacím plátnem, které tak bylo zárukou světlého pozadí na výsledných fotografiích. Začínalo být zřejmé, že k naplnění pomyslné kvóty třiceti obličejových fotografií žen, by „Den zdraví“ plně postačoval. Nedostatek účastníků mužského pohlaví ovšem předurčil, že třicet fotografií mužských obličejů bude nutné získat v rámci druhé vybrané akce „Dny vědy a techniky“. Tato akce se pod záštitou ZČU každoročně odehrává v Plzni na Náměstí Republiky, přičemž většina fakult univerzity zde má svá stanoviště, na kterých se prezentují široké veřejnosti. Osobní zkušenost z předešlých ročníků mi dávala naději, že se mezi návštěvníky objeví například i dědečkové „vyslání“ na náměstí se svými vnoučaty. Vyzbrojena digitálním přístrojem Nikon D300s jsem byla připravena oslovit každého vhodného kandidáta, sdělit mu výzkumný účel případného použití fotografie jeho obličeje a po vyslovení souhlasu jej vyfotografovat před panelem bílé barvy, který je zde běžnou součástí expozic. Po dvou dnech strávených na náměstí se mi konečně podařilo vyfotografovat plánovaný počet třiceti fotografií mužů ve věku 50–65 let.

4.2.1.3. MOŽNÉ DŮVODY K SOUHLASU S FOTOGRAFOVÁNÍM

Je-li člověku přes padesát a někdo mu prostě sdělí, že právě jeho obličej je vhodný k nafocení za účelem výzkumu *atraktivity*, první, co ho nejspíše napadne, je, že si z něj ten „někdo“ dělá legraci. Vyvolat takový pocit u případných dobrovolníků hned zpočátku je nejen nešťastné, ale také proti všeobecným principům výzkumné etiky. Jak se dočítáme v Etickém kodexu Anthropictures přijatém 1. února 2013: „*Praktikanti antropologického výzkumu mají základní etické povinnosti vůči lidem, (...) které studují; jejich etickou povinností je rovněž předjímat a předcházet újmě, křivdě a ublížení a zároveň „v rámci procesů přípravy, formulace a realizace výzkumu, musí být otevření ohledně svých výzkumných záměrů“.* (Etický kodex Anthropictures, 2013)

Většina lidí v tomto věku si o sobě nemyslí, že by byli atraktivní, jelikož podléhají všeobecné představě o tom, že atraktivita je spíše atributem mládí (Thornhill a Gangestad, 1999, s. 458). V tom se shodují (mají-li na mysli atraktivitu fyzickou) i s teoriemi pocházejícími z oblasti evoluční biologie, která se v současné době výzkumem fyzické atraktivity obličejů zabývá nejvíce a v níž dominují pojmy jako mládí, plodnost a reprodukce vztahující se zejména k výběru potenciálního partnera (Thornhill a Gangestad 1999, s. 452). Existuje ale i jiné prizma, jímž je možné na obličejovou atraktivitu pohlížet, a tím je sociální psychologie, která atraktivitu definuje následovně: „*Atraktivita se vztahuje k jedinci nebo skupině osob, jejichž nějaká vlastnost či vlastnosti jsou pro jiné jedince zdrojem odměn. Fyzické a osobní vlastnosti vyvolávají přímou nebo kognitivními procesy zprostředkovanou pozitivní emoční odezvu a nositelé těchto vlastností mohou uspokojovat nejrůznější potřeby těch, pro které jsou přitažliví.*“ (Slaměník a Výrost 2008, s. 252) Dobrovolníkům bylo tedy nejprve vysvětleno, že i stárnoucí obličej může v ostatních vyvolávat pozitivní emoce a tím je **přitahovat**, což je ve své podstatě vysvětlení původního významu slova atraktivita, odvozeného z latinského *at-trahere* (*přitahovati*). Takové vysvětlení ovšem vyžaduje čas a především důvěryhodnost výzkumníka, kterou jsem se již od počátku snažila objektivizovat výběrem vhodných příležitostí v podobě akcí pořádaných pod záštitou Západočeské univerzity. Z časového hlediska bylo mnohem jednodušší vysvětlit svůj záměr všem najednou, což se podařilo pouze v případě první akce s názvem „Den zdraví“. Jak již bylo dříve řečeno, této akce se zúčastnily především ženy, které byly rovněž „studentkami“ Univerzity třetího věku. Jejich přístup byl otevřený, vítaly další příležitost se v něčem vzdělat

a možná, že jejich ochota se fotografovat, byla i tak trochu poděkováním. Muži byli foceni v průběhu „Dnů vědy a techniky“, tedy v době, kdy celé město předpokládá, že příchodem na náměstí se dozví něco nového. I když tam muži přicházeli s představou, že opět uvidí nějaké novinky spíše technického charakteru, brali focení jako součást veškerého dění, moc se o důvody nezajímali, nechali se vyfotografovat a spěchali k dalším expozicím v sousedství představujícím laserové technologie, 3D tisk či virtuální realitu.

4.2.1.4. ZPRACOVÁNÍ FOTOGRAFIÍ

Fotografie obličejů žen a mužů ve věku od 50 do 65 let byly pořízeny digitálním přístrojem Nikon D300s z pohledu „en-face“ vždy na světlém pozadí. Všichni účastníci byli nejprve seznámeni s výzkumným účelem případného použití jejich fotografií a teprve po vyslovení souhlasu byli vyfotografováni. Účastníci byli vyzváni k odložení brýlí, k přímému pohledu do objektivu a udržení neutrálního výrazu po dobu fotografování. Takto bylo získáno 30 digitálních fotografií mužských a stejný počet ženských obličejů, které byly uloženy ve formátu JPG a následně upraveny v programu Adobe Photoshop CS4 tak, aby uprostřed výsledného snímku zůstal pouze obličej a pozadí bylo čistě bílé. V aplikaci Microsoft Word byla ve formátu A3 vytvořena tabulka o 30 buňkách velikosti výsledných karet s fotografiemi, do které byly jednotlivé fotografie převedeny, následně vytištěny na barevné tiskárně *Ricoh Aficio MP C4000*, zalamínovány do lesklé fólie 200 2x100 micron přístrojem Heat Seal H 520 High Speed a oříznuty do podoby karet o velikosti 12x7,5cm řezačkou REXEL SmartCut A515.

4.2.2. KONSTRUKCE VZORKU

Při konstrukci výzkumného vzorku (výběrového souboru) respondentů, jejichž náhled na obličejovou atraktivitu v kontextu stárnutí by mohl předpovídat náhled v rámci cílové populace (základního souboru), byl použit *kvótního výběr* jako druh záměrného, nepravděpodobnostního výběru, kdy pro kvóty byly zvoleny dva znaky – pohlaví a věková kategorie. Za cílovou populaci (základní soubor) byl zvolen soubor mužů a žen české národnosti v souhrnném věkovém rozmezí 20–65 let, jehož velikost dle demografických údajů k 31. 12. 2012 činila 4 284 969 lidí (Tabulka 1 a Tabulka 3).

SLOŽENÍ OBYVATELSTVA PODLE POHLAVÍ A VĚKOVÝCH SKUPIN V ROCE 2012

Věk	1.1.2012			1.7.2012			31.12.2012		
	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy
Celkem	10 505 445	5 158 210	5 347 235	10 509 286	5 160 913	5 348 373	10 516 125	5 164 349	5 351 776
0	108 753	55 809	52 944	108 724	55 696	53 028	108 692	55 576	53 116
1–4	481 937	246 478	235 459	477 435	244 358	233 077	473 008	242 248	230 760
5–9	497 702	255 816	241 886	510 235	262 062	248 173	522 828	268 298	254 530
10–14	452 849	232 831	220 018	454 329	233 659	220 670	455 768	234 407	221 361
15–19	541 105	277 548	263 557	525 652	269 545	256 107	510 265	261 554	248 711
20–24	671 462	343 291	328 171	665 681	340 159	325 522	660 086	337 096	322 990
25–29	721 200	371 423	349 777	716 212	368 849	347 363	711 493	366 360	345 133
30–34	847 314	436 174	411 140	829 982	427 313	402 669	813 113	418 632	394 481
35–39	918 039	471 945	446 094	927 123	476 482	450 641	936 824	481 286	455 538
40–44	718 925	369 407	349 518	732 182	376 219	355 963	745 793	383 187	362 606
45–49	705 709	360 052	345 657	707 892	361 430	346 462	710 290	362 884	347 406
50–54	649 679	326 608	323 071	641 946	323 120	318 826	634 324	319 634	314 690
55–59	745 595	365 375	380 220	738 158	362 183	375 975	730 876	359 007	371 869
60–64	743 740	353 999	389 741	739 368	352 318	387 050	735 147	350 625	384 522
65–69	595 116	270 918	324 198	615 428	280 574	334 854	635 869	290 217	345 652
70–74	402 749	173 096	229 653	413 128	177 994	235 134	423 602	182 877	240 725
75–79	307 188	120 556	186 632	304 557	119 877	184 680	301 966	119 173	182 793
80–84	234 820	81 828	152 992	236 407	82 848	153 559	238 033	83 879	154 154
85–89	124 404	36 168	88 236	125 239	36 711	88 528	126 082	37 253	88 829
90–94	31 495	7 734	23 761	34 219	8 417	25 802	36 938	9 102	27 836
95+	5 664	1 154	4 510	5 389	1 099	4 290	5 128	1 054	4 074
0–14	1 541 241	790 934	750 307	1 550 723	795 775	754 948	1 560 296	800 529	759 767
15–64	7 262 768	3 675 822	3 586 946	7 224 196	3 657 618	3 566 578	7 188 211	3 640 265	3 547 946
65+	1 701 436	691 454	1 009 982	1 734 367	707 520	1 026 847	1 767 618	723 555	1 044 063

Tabulka 1 - Složení obyvatelstva ČR podle pohlaví a věkových skupin v roce 2012; Pramen: Statistická ročenka České republiky 2013 (online)

Vlastní kvantitativní oporou pro tento údaj byla „Statistická ročenka České republiky 2013“ volně přístupná na webových stránkách Českého statistického úřadu. Pokud bychom se striktně drželi regulí kvantitativního výzkumu, bylo by pro zajištění dostatečné reprezentativity výběrového vzorku na místě, alespoň podle sociologického úhlu pohledu, oslovit 2 571 respondentů ve věkové kategorii 20-65 let, což by odpovídalo 0,06% cílové populace (srov. Tab. 2), která, jak již bylo zmíněno, dle údajů statistické ročenky dosahovala k 31. 12. 2012 absolutního počtu 4 284 969 lidí.

ZÁKLADNÍ SOUBOR počet jednotek	VÝBĚROVÝ SOUBOR přibližná velikost v %
$N \leq 20$	100 %
$N \leq 100$	80 %
$N \leq 1000$	40 %
$N \leq 10\ 000$	7,5 %
$N \leq 100\ 000$	1,5 %
$N \leq 1\ 000\ 000$	0,25 %
$N \leq 10\ 000\ 000$	0,06 %

Tabulka 2 - Reprezentativní soubory upraveno podle Katriaka (Katriak In Schneider a Koudelka, 1993, s. 110)

Takový cíl zdál se poněkud nedosažitelný už jen z hlediska časové tísně, kterou doktorské studium přináší. K zajištění reprezentativity výběrového vzorku by tak teoreticky vedly dvě cesty. Dlouhodobý výzkum nebo on-line způsob dotazování. Ani jedna z naznačených variant však nebyla schůdná, ať již pro časovou náročnost v prvním případě, nebo absenci výzkumníka v případě druhém. Únosným se nakonec zdál celkový počet 120 respondentů. S odvoláním na Jeřábek (1992), který tvrdí, že „výběrový soubor nikdy nereprezentuje základní soubor přesně“ (Jeřábek, 1992, s. 42), nezbyvá než doufat, že k zajištění reprezentativity byla alespoň co nejpřesněji vymezena homogenní populace a výběr byl proveden natolik adekvátně, že jeho chyba (chyba výběru) byla náhodná, tj. taková, která se nebude měnit při případném opakovaném šetření na dalších stejně velkých výběrových souborech ($N=120$).

Stratifikujeme-li základní soubor o velikosti 4 284 969 mužů a žen v souhrnném věkovém rozmezí 20-65 let do čtyř podskupin (muži 20-35 let, ženy 20-35 let, muži 50-65 let a ženy 50-65 let), dostáváme se k proporcionálnímu podílu cca 25% každé z nich (Tabulka 3). Z tohoto pohledu by i každá ze čtyř podskupin výběrového souboru ($N=120$) měla odpovídat 25%, což zároveň reflektuje velikost kvót pro každou z nich o počtu 30 respondentů.

Věková kategorie	Muži	Ženy	Celkem
20–35	1 122 088 (26%)	1 062 604 (25%)	2 184 622 (51%)
50–65	1 029 266 (24%)	1 071 081 (25%)	2 100 347 (49%)
20–65	2 151 354 (50%)	2 133 685 (50%)	4 284 969 (100%)

Tabulka 3 - Zastoupení mužů a žen ve věkových kategoriích 20–35 a 50–65 let;
Upraveno podle: „Statistická ročenka České republiky 2013“ (online)

Jak bylo již uvedeno výše, respondenti byli vybíráni do čtyř podskupin definovaných věkem a pohlavím – RMM (N=30; věkový průměr - 22,3 let; SD 2,53); RMS (N=30; věkový průměr – 55,3 let; SD 3,21); RZM (N=30; věkový průměr – 21,9 let; SD 2,53) a RZS (N=30; věkový průměr – 55,6 let; SD 3,24). 92% respondentů mělo minimálně středoškolské vzdělání, přičemž se jednalo o 55 studentů vysoké školy, 23 respondentů s ukončeným vysokoškolským a 32 s ukončeným středoškolským vzděláním. Polovina hodnotitelů byla svobodná a bezdětná (50%), 39% žilo v manželství či partnerství a 11% tvořili lidé, kteří žijí sami, jsou rozvedení nebo vdovy/vdovci. Jednalo se tedy o soubor středoškolsky až vysokoškolsky vzdělaných respondentů proporcionalně zastoupených dle věku a pohlaví, z nichž polovina byla svobodná a téměř polovina žila v manželském či partnerském svazku.

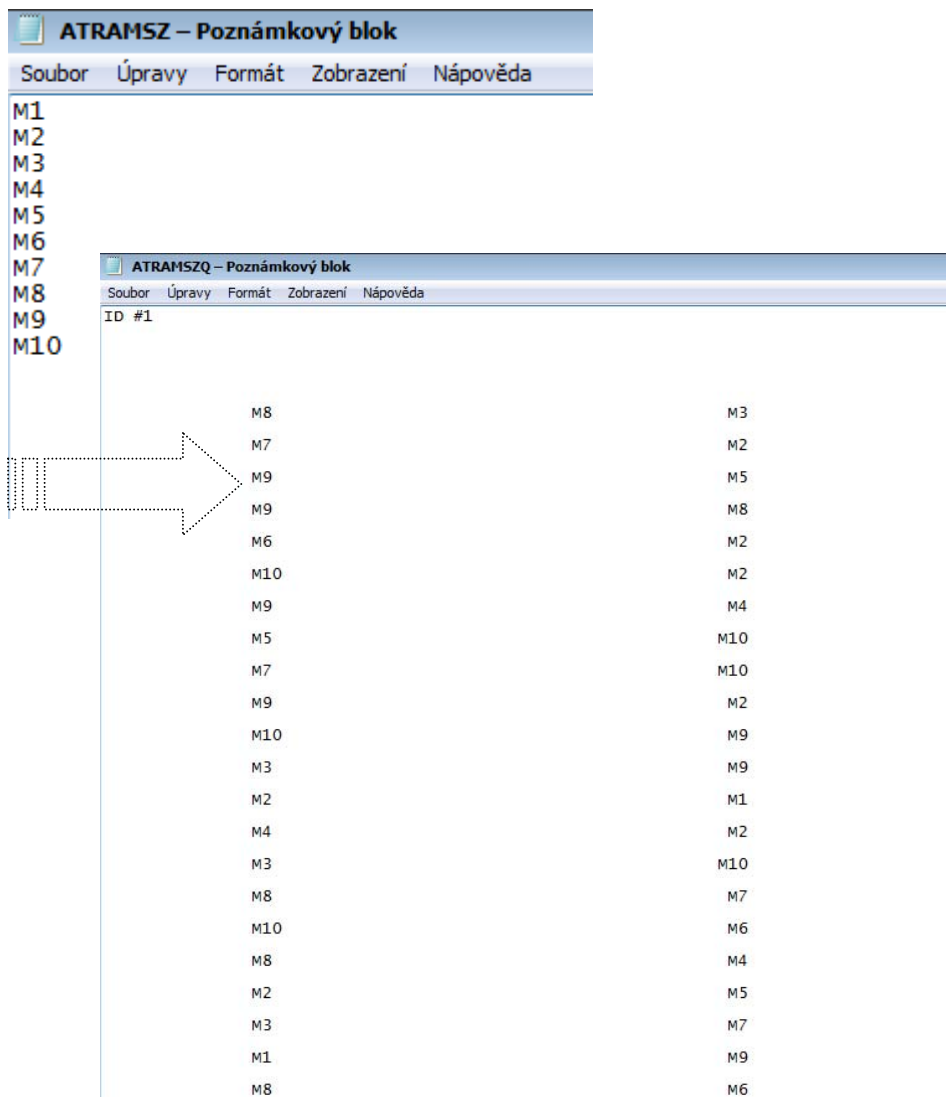
4.2.3. POUŽITÉ METODY – VYTVÁŘENÍ DAT

V rámci výzkumu byla zvolena smíšená výzkumná strategie kombinující **kvantitativní přístup párového srovnávání** (paired comparison) statických obličejových fotografií následovaný **kvalitativně zaměřeným polostrukturovaným rozhovorem**. Volba techniky párového srovnávání se zdála být vhodnější, nežli v tomto kontextu běžně užívané škálování, a to zejména z následujícího důvodu. Především se jedná o metodu tzv. nucené volby, kdy se respondent na základě předem daného kritéria, v tomto případě atraktivity, musí rozhodnout pro jednu položku z páru (Kerlinger, 1972). Byť se to na první pohled může jevit jako složité, zvláště v případě, kdy má respondent pocit, že ani jedna položka z páru

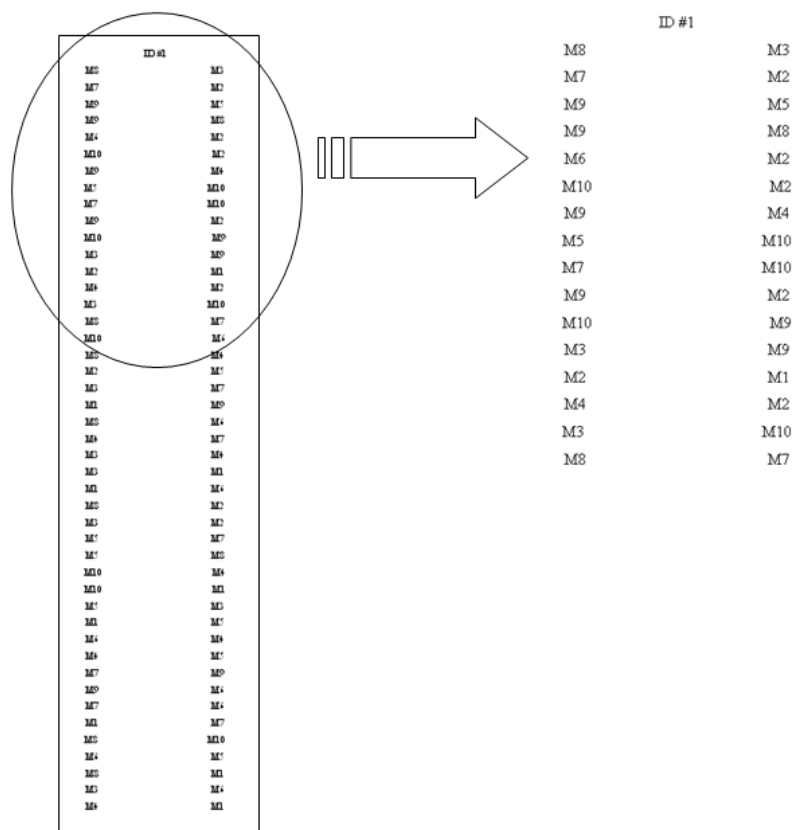
nevyhovuje jeho představám, je proces rozhodování přece jen každodenní lidskou činností a pro mysl člověka přirozenější, nežli sestavování pořadí a stupnic.

Vlastnímu párovému srovnávání nejprve předcházela přípravná fáze, ve které za přispění počítačového programu Anthropac (Borgatti, 1996), hojně využívanému zejména v kognitivní antropologii, byly vygenerovány dotazníky s jednotlivými „obličejovými páry“. Aby byla zachována poměrná časová nenáročnost při jejich administraci v rámci následného výzkumu, bylo nutné z původních třiceti fotografií žen a třiceti fotografií mužů vybrat jen deset od každého pohlaví. Pokud by bylo použito původních třicet fotografií, objevilo by se v jednom dotazníku 460 různých kombinací párů, což z hlediska udržení pozornosti hodnotitele nebylo proveditelné. Jako únosný se zdál počet 45 párových kombinací na jednoho respondenta, čehož bylo dosaženo užitím jen deseti obličejových fotografií. Nejprve byl každý ze souborů zredukován na polovinu (15) vyřazením fotografií, které nebyly dostatečně kvalitní a těch, na kterých byly obličeje příliš vrásčité. O eliminaci zbylých pěti fotografií rozhodlo následně deset dobrovolníků, kteří se dalšího výzkumu neúčastnili a jejichž úkolem bylo vybrat typově podobné obličeje a náhodným výběrem některé z nich vyloučit.

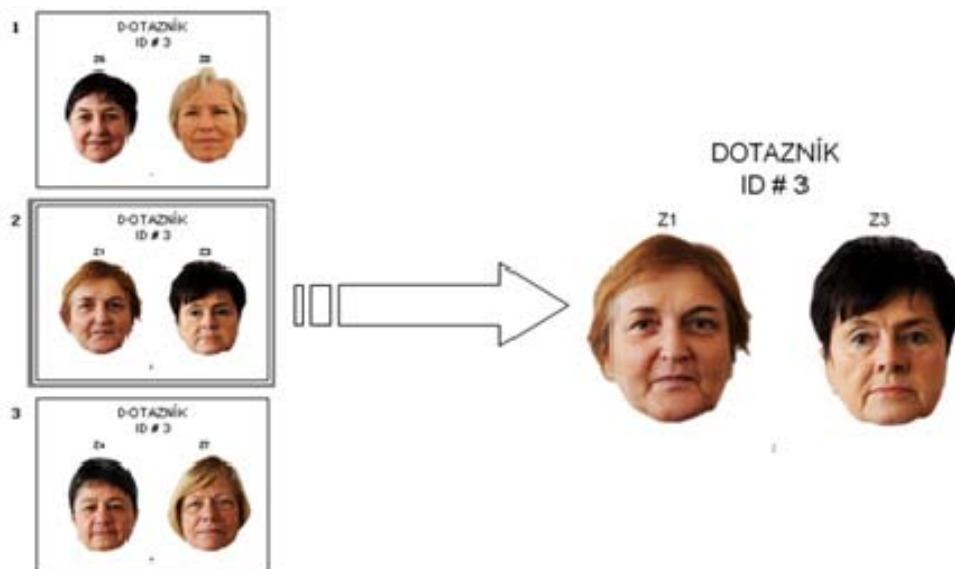
Výsledných deset fotografií žen/mužů dále figurovalo pod kódovým označením Z1-Z10 pro ženy a M1-M10 pro muže. S využitím těchto kódů pak bylo v programu Anthropac vygenerováno třicet různých dotazníkových šablon pro každé pohlaví (Obrázek 1, Obrázek 2) a na jejich základě byly vytvořeny powerpointové prezentace, do kterých byly jednotlivé fotografie dosazeny (Obrázek 3).

Obrázek 1 - Schéma postupu při zadávání vstupních dat do programu Anthropac k vygenerování dotazníkových šablon za pomoci poznámkových bloků; Pramen: vlastní

Obrázek 2 - Ukázka čtyřiceti pěti výsledných párů mužských fotografií v jedné z dotazníkových šablon vygenerované v programu ANTHROPAC; Pramen: vlastní

Obrázek 3 - Ukázka výsledné prezentace dotazníku s vloženými obličejovými fotografiemi žen vytvořené v programu MS PowerPoint; Pramen: vlastní

Vlastní výzkum probíhal osm měsíců v období od června 2012 do ledna 2013. V souvislosti s postupným náborem hodnotitelů, byl každému z nich přidělen identifikační kód (ID), pod kterým byl dále ve výzkumu veden, a to podle následujícího klíče: R – respondent, M – muž, Z – žena, M – mladší, S – starší. Takto vznikly čtyři podskupiny hodnotitelů, každá o třiceti účastnících (RMM01-RMM30; RZM01-RZM30; RMS01-RMS30; RZS01-RZS30). V rámci jednotlivého setkání s respondentem, které trvalo 20 až 30 minut, byl nejprve každý informován o zachování anonymity. Po krátkém dotazování na proměnné typu věk, rodinný status, městský/venkovský typ, vzdělání a v případě žen také antikoncepce – ANO/NE či menopauza – ANO/NE (Příloha 1), probíhalo vlastní párové srovnávání s využitím powerpointových prezentací, které si respondent sám ovládal. Úkolem výzkumníka bylo v této chvíli zaznamenávat odpovědi respondentů do formulářů (Obrázek 4) předem připravených v programu Excel následujícím způsobem. Každý formulář byl označen identifikačním kódem respondenta a obsahoval 45 políček pro záznam atraktivnějšího obličeje žen respektive mužů. Aby následně mohla být tato data analyzována programem Anthropac, bylo nutné zaznamenávat do každého políčka jedničku či dvojku, což označovalo buď atraktivnější obličej vlevo (jednička) či vpravo (dvojka) u příslušného páru fotografií.

RESPONDENT RMS03										ŽENY ID# 3																																		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
1	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	2	2	2	2	2	1	2	2	2	1
MUŽ ID# 3																																												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
2	2	2	1	2	2	1	2	1	1	1	1	2	2	1	2	2	2	2	2	1	1	1	1	2	1	1	2	2	2	2	2	2	1	1	2	1	1	2	1	2	2	1	1	1

Obrázek 4 - Příklad vyplněného formuláře v případě respondenta RMS03, kterému byl k hodnocení předložen dotazník ID#3.

Program Anthropac je ideálním pomocníkem nejen pro přípravu dotazníků k párovému srovnávání, ale rovněž k následné kvantitativní analýze, jejíž výsledky ovšem nejsou k dispozici okamžitě a do tohoto programu je nejprve nutné takto vzniklá data zadat (Obrázek 5).

```

RMMZDL – Poznámkový blok
Soubor Úpravy Formát Zobrazení Nápověda
DLnm=30n=10
Format=gpc
matrix Labels:
RMM01, RMM02, RMM03, RMM04, RMM05, RMM06, RMM07, RMM08, RMM09,
Labels:
Z1, Z2, Z3, Z4, Z5, Z6, Z7, Z8, Z9, Z10
data:
1 11222211211212211122212111121211121211121211
2 11222211222212221221111111111111222122221211
3 22111121211122212211211122122222112221112222
4 1222212122112122111222112212211222112211222
5 11222121221112221212221122121221122111212211
6 2122112111212212121222122122112121121222211
7 21222112121112121122112212212111212121222221
8 1111222211112122111222221122121221221221212
9 21221121211121221212112211122221221212221111
10 112112121112112112221122121222112111122212211
11 1211222122111212221222221122112221212211112
12 2211111112112222222211222222112122221122222
13 2111112122112222111222221211211211121121212
14 1211122121121221212211112122111212112111111
15 22111122212122212121211121212211212112112121
16 1122111111112112111121111111212121212221211
17 212211222212122221111121212221211222211221
18 12112222121211111212212221121122221212122
19 211222121222122111112222211121122212211122
20 212212111222121221222212121111221221122222
21 1212112222211122121221112121221121212121212
22 112212211111122121211121112212112211211221121
23 1211211212212212212121112122222111121212112
24 22122111221211212122222122112212122211221121
25 21212112221112222212211212221222112212122211
26 2222221222111121221112212211212111111112
27 21212121121211121122112112121212121212211212111
28 1111222211121211122121111211212121212211122
29 12222122121122222212121222112222212212112221
30 22121122121221222122212221212221211121222211

```

Obrázek 5 - Náhled na data zadávaná do programu Anthropac pro analýzu párového srovnávání ženských obličejů (Z1-Z10) v podskupině respondentů mladších mužů (RMM).

V rámci setkání s respondentem se měl rovněž uskutečnit kvalitativně zaměřený **polostrukturovaný rozhovor** cílený zejména na respondenty vnímatelné první dojmy ohledně osobnostních rysů, sociálního postavení a úrovně vzdělání hodnocených obličejů (Příloha 2). Rozhovor měl především odhalit, zdali obličej, který hodnotitel označil za fyzicky nejatraktivnější, rovněž přisuzuje pozitivní osobnostní vlastnosti. Předem předpokládaná situace, kdy ještě nejsou výsledky párového srovnávání k dispozici, a tedy přesně nevíme, které konkrétní tváře mužů a žen respondent za nejatraktivnější označil, aby se k nim v rozhovoru mohl dále vyjádřit, byla důvodem k rozhodnutí použít k rozhovoru zalaminované karty se stejnými obličejí, které figurovali v powerpointových prezentacích. Před hodnotitele bylo postupně rozprostřeno deset karet s fotografiemi žen a mužů, přičemž jeho úkolem bylo vybrat pro něj nejatraktivnější obličej od obou pohlaví. S příslušnou

fotografií před sebou se pak respondent měl v rámci rozhovoru vyjádřit k prvním dojmům ohledně osobnostních rysů, sociálního postavení a úrovně vzdělání, které dokáže stereotypně připisovat neznámému člověku z pouhé statické fotografie. Vzhledem k plánovanému počtu sto dvaceti respondentů, byl takový postup na jedné straně řešením, které umožňovalo jen jedno setkání s hodnotitelem a na straně druhé zároveň rizikem, že z pozdější analýzy párového srovnávání vyplyne coby nejatraktivnější zcela jiný obličej. I přes tuto pochybnost se z časového hlediska výše popsaná varianta zdála být nejschůdněji proveditelná. Ve své podstatě se vlastně zároveň stala námětem k další analýze, která porovnávala shodu výsledků dosažených dvěma metodologickými postupy – párovým srovnáváním a přímým výběrem.

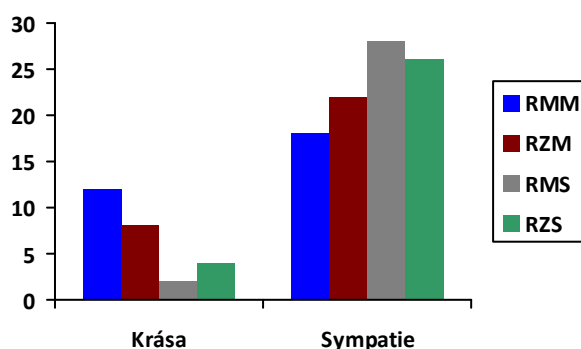
5. ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT, VÝSLEDKY A DÍLČÍ DISKUSE

5.1. OBLIČEJOVÁ ATRAKTIVITA SE S VĚKEM PROMĚŇUJE V SYMPATIE

Induktivně vyvozená hypotéza o proměně percepčních kategorií k vyjádření náklonnosti ke stárnoucímu obličejí.

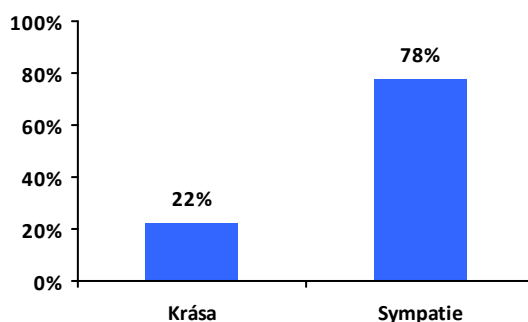
Jak výzkum plynul, začínalo být stále jasnější, že původní premisa o vnímatelnosti atraktivity u stárnoucích obličejů neodpovídá zcela realitě. Hodnotit stárnoucí obličej z hlediska atraktivity se většině respondentů (78%) zdálo být nepřirozené a samovolně „náklonnost“ k některým z nich definovali jako **sympatie**. Buďto reagovali již na první instrukci „*vyberte, prosím, z každého páru pro vás atraktivnější obličej*“ dotazem „...*Myslíte sympatičtější, ne?*“ anebo po skončení párového srovnávání uvedli ... „*vždy jsem si představil/a, kdo na mě působí sympatičtěji*“. Taková proměna významových kategorií v percepci stárnoucích obličejů byla v podstatě překvapením a původní design výzkumu na ni nebyl připraven. Tato proměna se projevila již s prvními respondenty, muži a ženami starší věkové kategorie, naplnění jejichž kvóty jsem považovala za nesnadný úkol oproti získání respondentů mladšího věku v podobě studentů. Nezbyvalo nic jiného, nežli zaznamenávat přirozené reflexe respondentů do svých poznámek, pokračovat v nastaveném designu výzkumu a v případě, že se „zdánlivě“ drželi původní instrukce, zeptala jsem se až po skončení výzkumu na to, podle čeho se ve svém rozhodování řídili. Většinově se mi dostalo odpovědí, že vybírali obličej, které jim připadaly sympatičtější.

Pokud mi respondenti odpověděli, že vodítkem k rozhodování jim byla představa **hezčího** obličeje, byli to spíše respondenti mladší (77%) věkové kategorie (RMM a RZM) (Graf 1 a 3).

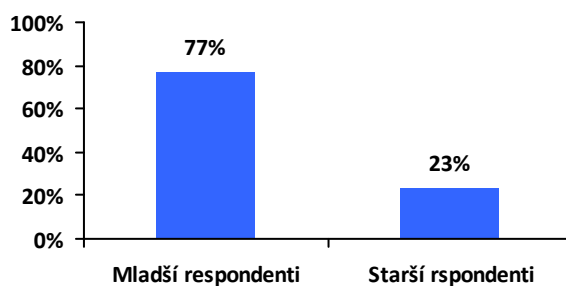
Graf 1 - Porovnání absolutních četností užití odlišných významových kategorií k vyjádření „náklonnosti“ v jednotlivých podskupinách respondentů.

V celkovém pohledu tak 22% respondentů tváře přirozeně hodnotilo z hlediska krásy a valná většina se ve svém rozhodování podvědomě řídila jimi vnímanou mírou obličejových sympatií (Graf 2).

Graf 2 - Porovnání procentuálního podílu zastoupení významových kategorií (krása a sympatie) použitých respondenty (N=120) k vyjádření „náklonnosti“.

KRÁSA

Graf 3 - Výrazně vyšší procentuální podíl respondentů mladší věkové kategorie (77%) užívajících k vyjádření „náklonnosti“ pojmu krásy.

Troufám si tvrdit, že s posledními respondenty byla domněnka o s věkem se proměňující atraktivitě do podoby obličejové sympatie dostatečně **saturována**. Pokud respondenti při hodnocení sympatických obličejů v rámci následného polostrukturovaného rozhovoru použili výrazů, které by na fyzickou atraktivitu, potažmo krásu, nepřímo poukazovaly, pak jen v kontextu mládí.

„ ...za mlada musel být fešák (...), snaží se být pořád mladý a přitažlivý (...), rád se líbil (...), musela to být krásná ženská (...), chlapi se za ní otáčeli (...), ráda se někde ukazovala (...).“

V evoluční perspektivě je obličejová atraktivita úzce spojována s mládím a výběrem potenciálního partnera k reprodukci, což jsou atributy, od kterých je postreprodukční období života přirozeně oproštěno a z čehož lze také vyvozovat předpoklad o **neexistenci pozitivního vztahu mezi obličejovou atraktivitou a procesem stárnutí**. Evolučně orientované teorie atraktivity lidského obličej, do kterých se promítají faktory, jako jsou pohlavně dimorfní znaky, obličejová symetrie, „průměrovost“ a povědomost, by v kontextu stárnutí umožnily jeho percepce v kategorii atraktivní pravděpodobně jen při průměrném zastoupení fyzických znaků v obličejí („průměrovost“). V důsledku přítomnosti vrásek přirozeně vzniká asymetrie, zejména ženský obličej je v důsledku vyhasínající funkce vaječníků vystaven větší míře maskulinity (pohlavně dimorfní znaky) a hodnotiteli povědomý obličej (povědomost) by atraktivitu i stárnoucího obličej sice mohl podpořit, ale podle kontextu povědomosti také potlačovat.

V souladu s teoriemi fyzické atraktivity postavenými na základech evoluční biologie, která obličejovou atraktivitu úzce spojuje s mládím a výběrem potenciálního partnera k reprodukci (Thornill a Gangestad, 1999), je tak možné tvrdit, že **fyzická atraktivita je symbolem mládí a lidský obličej vykazující již známky stárnutí není percipován v kategoriích atraktivní/neatraktivní**.

Jak tento výzkum naznačuje, v rámci percepce obličeje, který již vykazuje známky stárnutí, je patrný přesun ve vnímání z významových kategorií typu atraktivní/neatraktivní do kategorií **sympatický/nesympatický**. Sympatie od atraktivity není příliš vzdáleným druhem emoce a „*v našich kulturních podmínkách i v odborné psychologické literatuře je sympatie chápána jako citlivá náklonnost, pozitivní vztah k někomu či něčemu a má blízko k atraktivitě*“ (Slaměník, 2011, s. 137), což dokazují i následující definice:

Milan Nakonečný (2008): „*Za **sympatické** pokládáme ty osoby, které jsou psychologicky podobné těm, se kterými jsme měli kladné zkušenosti, které pro nás byly **zdrojem určitých „odměn**“.* (Nakonečný In Wellner-Pospíšil a kol., 2008, s. 43)

Ivan Slaměník (2008): „***Atraktivita** se vztahuje k jedinci nebo skupině osob, jejichž nějaká vlastnost či vlastnosti jsou pro jiné jedince **zdrojem odměn**“.* (Slaměník, Výrost, 2008, s. 252)

Bez ohledu na věk tak máme tendenci hodnotit ostatní pozitivněji (jako atraktivnější či sympatičtější), vyvolávají-li v nás příjemné pocity a jsou tak pro nás „**zdrojem odměn**“. Podle sociální psychologie „*za velmi sympatické pokládáme takové jedince, kteří svým chováním vůči nám posilují naše sebepojetí a sebehodnocení (...) a máme rádi ty, kteří mají rádi nás*“ (Nakonečný In Wellner-Pospíšil a kol., 2008, s. 43). Ačkoliv atraktivita a sympatie mohou na první pohled působit jako dvě odlišné percepční kategorie, zdá se, že na podvědomé úrovni jsou obě vyhodnocovány dle Byrneova (1971) **Modelu emocionálního posílení**, který zjednodušeně říká, že máme rádi ty, kteří nás odměňují kladnými pocity.

Hypotézu o proměně obličejové atraktivity do podoby sympatií by jistě bylo vhodné testovat, přičemž nejvhodnějším nástrojem by bylo testování kognitivní pronikavosti neboli intenzity, s jakou se při pohledu na obličeje mladších a stárnoucích jedinců při volných asociacích respondentů objevuje pojem atraktivita v porovnání s jinými dimenzemi vnímání obličeje. Na takový druh testování ovšem tento výzkum nebyl původně koncipován, a tak nezbyvá než ověření hypotézy doporučit pro další výzkum provázený následující základní otázkou: „*Je dichotomie atraktivní/neatraktivní přirozenou formou kategorizace k vyjádření „náklonnosti“ ke stárnoucím obličejům?*“

5.2. PŘEFORMULOVÁNÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK A HYPOTÉZ

Na základě předchozích zjištění považuji za další logický krok přeformulování původních otázek a hypotéz, kde pojem atraktivita bude nahrazen pojmem sympatie.

První výzkumná otázka - Existuje shoda v preferenci nejsympatičtějšího obličeje stárnoucího muže/ženy?

H1 – Respondenti vyššího věku vnímají jako sympatické jiné typy obličejů nežli respondenti v reprodukčním období života.

Druhá výzkumná otázka – Jaké osobnostní rysy, sociální status a úroveň vzdělání lidé stereotypně připisují neznámému člověku, jehož tvář vnímají jako sympatickou/nesympatickou ze statické fotografie obličeje?

H2 – Sympatičtějším obličejům budou připisovány pozitivnější osobnostní vlastnosti.

Třetí výzkumná otázka – Je lidský obličej vykazující již známky stárnutí hodnocen jako sympatický, je-li na něm patrná přirozená péče o vzhled?

H3 – Tváře lidí vyššího věku, na nichž je patrná přirozená péče o vzhled, budou bez ohledu na pohlaví a věk respondentů hodnoceny jako sympatičtější.

5.3. SHODA V PREFERENCI NEJSYMPATIČTĚJŠÍHO OBLIČEJE STÁRNOUCÍHO MUŽE EXISTUJE NICMÉNĚ V PŘÍPADĚ ŽENSKÉ TVÁŘE SE TYTO PREFERENCE V RÁMCI JEDNOTLIVÝCH PODSKUPIN RESPONDENTŮ LIŠÍ

Odpověď na první výzkumnou otázku: **Existuje shoda v preferenci nejsympatičtějšího obličeje stárnoucího muže/ženy?**

Při každém jednotlivém sezení s respondentem probíhal výzkum ve stejném sledu. Nejprve byly hodnoceny obličeje žen párovým srovnáváním s použitím předpřipravených powerpointových prezentací, po té následoval „přímý výběr“ nejsympatičtější a nejméně sympatické ženy a k takto vybraným obličejům žen se pak respondent vyjadřoval v polostrukturovaném rozhovoru. Stejným způsobem byl celý proces následně zopakován při hodnocení mužských obličejů.

5.3.1. HODNOCENÍ MUŽSKÝCH OBLIČEJŮ

5.3.1.1. PÁROVÉ SROVNÁVÁNÍ (PAIRED COMPARISONS)

Data získaná párovým srovnáváním byla následně přepsána do textového souboru (Poznámkový blok) a vložena k vícekriteriální analýze do programu Anthropac, čímž byly mimo jiné získány také normované hodnoty vah kritérií (v_j) k jednotlivým obličejovým fotografiím vyjadřující jejich vzájemnou relativní důležitost na preferenční škále sympatií (Tabulka 4).

	RMM N=30	RMS N=30	RZM N=30	RZS N=30	CELKEM N=120
M1	-0.32	-0.45	-0.54	-0.00	-0.31
M2	0.21	0.34	0.63	0.33	0.36
M3	0.02	0.19	0.65	0.08	0.09
M4	-0.13	-0.30	-0.17	-0.32	-0.22
M5	0.18	-0.18	0.01	-0.39	-0.09
M6	-0.67	-0.68	-0.60	-0.52	-0.61
M7	0.47	0.37	0.47	0.39	0.41
M8	-0.74	-0.27	-0.95	-0.22	-0.49
M9	0.28	0.20	0.30	-0.16	0.15
M10	0.70	0.79	0.79	0.80	0.73

Tabulka 4 - Normované hodnoty vah kritérií (v_j) resp. mužských obličejů M1-M10 v rámci výběrového souboru jako celku a v jednotlivých podskupinách respondentů.

Z Tabulky 4 plyne, že nejvyšší preferenci sympatií získává obličej muže s kódovým označením M10 a to i v jednotlivých podskupinách respondentů. Zároveň nejnižší směrodatná odchylka (SD=1,56) a rozptyl výběru (2,44) také nasvědčují shodě v náhledu na sympatie tohoto muže (Tabulka 5).

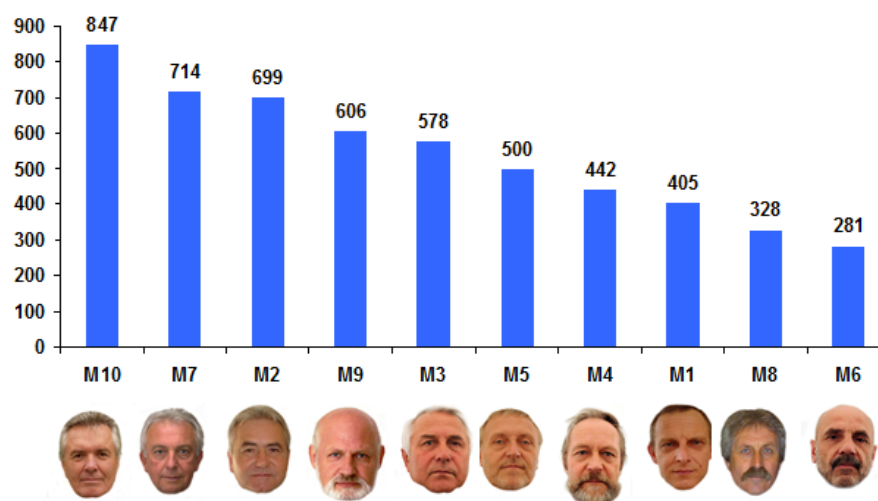
	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10
Medián	3	6	5	3	4	1	6	2	5	7
Modus	1	6	6	2	3	0	8	0	4	8
Minimum	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2
Maximum	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
Střední hodnota	3	6	5	4	4	2	6	3	5	7
Směrodatná odchylka	2,66	2,02	2,41	2,31	2,36	2,53	1,83	2,75	2,76	1,56
Rozptyl výběru	7,09	4,10	5,80	5,33	5,55	6,39	3,36	7,54	7,59	2,44
Hladina spolehlivosti (95,0%)	0,48	0,37	0,44	0,42	0,43	0,46	0,33	0,50	0,50	0,28

Tabulka 5 - Popisná statistika vztahující se k párovému srovnávání mužských obličejů.

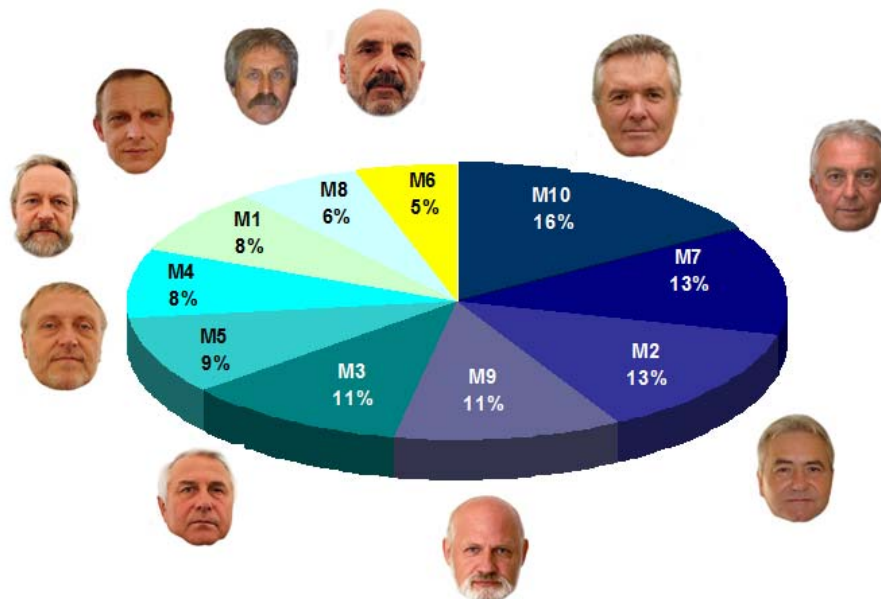
Každý z hodnocených obličejů mohl být v rámci jednoho dotazníku (respektive jedním respondentem) označen za sympatičtější maximálně devět krát, což při celkovém počtu sto dvaceti respondentů činí nejvyšší možný počet 1080 „sympatických“ hodnocení jednoho obličeje. Obličej muže M10 byl označen jako sympatičtější 847 krát (Tabulka 6, Graf 3), což odpovídá relativní četnosti 16% (Tabulka 6, Graf 4).

	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost p_i
M1	405	8%
M2	699	13%
M3	578	11%
M4	442	8%
M5	500	9%
M6	281	5%
M7	714	13%
M8	328	6%
M9	606	11%
M10	847	16%
CELKEM	5400	100%

Tabulka 6 - Absolutní a relativní četnosti „sympatických“ hodnocení mužských obličejů.

Graf 3 - Pořadí mužských obličejů podle hodnot absolutních četností „sympatických“ hodnocení získaných technikou párového srovnávání.

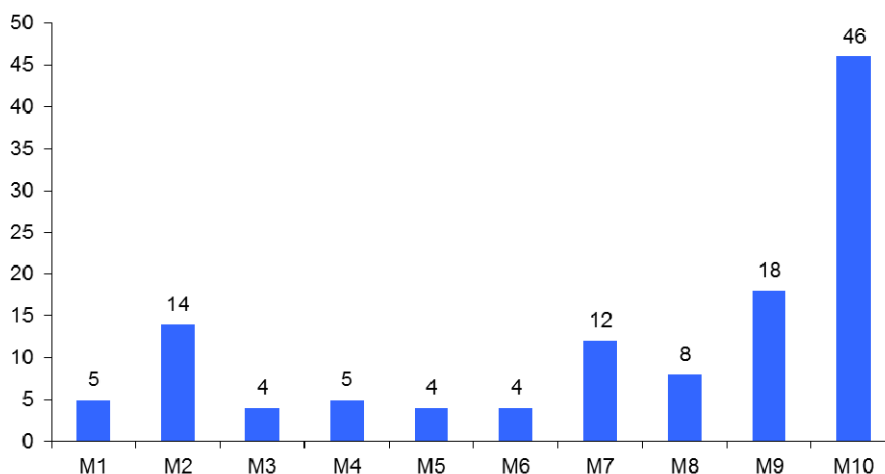

Graf 4 - Pořadí mužských obličejů podle hodnot relativních četností „sympatických“ hodnocení získaných technikou párového srovnávání.

Pro ujištění, že skutečně existuje statisticky významný rozdíl v hodnocení obličejů na prvních třech místech, kde relativní četnosti dle Tabulky 6 a Grafu 4 ukazují, že by hodnocení sympatie mohlo být srovnatelné v případě obličejů M10, M7 a M2, byl proveden ještě t-test s pomocí programu Excel. T-test následně potvrdil existenci statisticky významných rozdílů v hodnocení sympatií mezi obličejí M10 a M7 ($p=0,0001$; $p<0,05$) stejně tak jako mezi M10 a M2 ($p=0,0062$; $p<0,05$).

5.3.1.2. „PŘÍMÝ VÝBĚR“

Vzhledem k tomu, že výsledky párového srovnávání nebyly k dispozici okamžitě a v rámci jednotlivého setkání s respondentem bylo zapotřebí uskutečnit rovněž polostrukturovaný rozhovor, měli se respondenti po skončení párového srovnávání ještě jednou rozhodnout, který obličej na ně působí jako nejvíce a zároveň nejméně sympatický v tzv. přímém výběru. V této chvíli jim nebyly předkládány fotografie v párech, ale měli před sebou všech deset obličejů v podobě zalaminovaných karet. Z Grafu 5, zobrazujícího absolutní četnosti „sympatických ohodnocení“ mužských obličejových fotografií získané „přímým výběrem“, lze vyčíst, že i tentokrát u respondentů vítězí obličej muže M10 a to statisticky významně ($p=0,03$; $p<0,05$) vůči M9 na druhém místě.

Graf 5 - Graf absolutních četností „sympatických ohodnocení“ mužských obličejů v rámci přímého výběru.

Ačkoliv porovnáním umístění obličejů mužů v párovém srovnávání (1. **M10**; 2. M7; 3. M2; 4. M9) a v „přímém výběru“ (1. **M10**; 2. M9; 3. M2; 4. M7) vidíme jistou odlišnost v umístění na druhém až čtvrtém místě, t-test v „přímém výběru“ nepotvrdil statisticky významné rozdíly mezi M9 a M7 ($p=0,14$; $p>0,05$) ani mezi M9 a M2 ($p=0,31$; $p>0,05$).

V souvislosti se sympatiemi mužských stárnoucích obličejů tak lze na základě výše uvedených výsledků získaných metodou párového srovnávání a přímým výběrem **vyvrátit** hypotézu **H1 – Respondenti vyššího věku vnímají jako sympatické jiné typy obličejů nežli respondenti v reprodukčním období života.**

5.3.2. HODNOCENÍ ŽENSKÝCH OBLIČEJŮ - Za stejných podmínek popsaných výše probíhalo rovněž hodnocení obličejů stárnoucích žen.

5.3.2.1. PÁROVÉ SROVNÁVÁNÍ (PAIRED COMPARISONS)

Přestože v celkovém hodnocení se na prvním místě profiluje obličej s kódovým označením Z5, hodnoty kritériálních vah (Tabulka 7) napovídají, že v případě sympatií ženských obličejů respondenti nepreferovali jen jeden obličej, ale obličejů tři (Z5, Z10 a Z8).

	RMM N=30	RMS N=30	RZM N=30	RZS N=30	CELKEM N=120
Z1	-0.03	-0.04	-0.11	0.06	-0.03
Z2	-0.09	0.06	-0.25	-0.29	-0.14
Z3	-0.29	-0.10	0.02	-0.02	-0.10
Z4	-0.67	-0.47	-0.55	-0.30	-0.49
Z5	0.53	0.68	0.47	0.59	0.56
Z6	-0.06	-0.23	-0.06	-0.07	-0.11
Z7	-0.00	-0.23	-0.33	-0.20	-0.18
Z8	0.29	0.08	0.71	0.29	0.32
Z9	-0.25	-0.27	-0.27	-0.66	-0.35
Z10	0.57	0.52	0.36	0.61	0.51

Tabulka 7 - Normované hodnoty vah kritérií (v_j) resp. ženských obličejů Z1-Z10 v rámci výběrového souboru jako celku a v jednotlivých podskupinách respondentů.

	Z1	Z2	Z3	Z4	Z5	Z6	Z7	Z8	Z9	Z10
Medián	5	4	4	2	7	4	4	6	3	7
Modus	5	3	0	0	7	4	3	7	0	9
Minimum	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Maximum	9	9	9	8	9	8	8	9	9	9
Střední hodnota	4,40	4,00	4,14	2,71	6,50	4,13	3,85	5,68	3,19	6,39
Směrodatná odchylka	2,27	2,26	2,95	2,42	2,08	1,88	1,98	2,50	2,50	2,78
Rozptyl výběru	5,17	5,11	8,69	5,84	4,32	3,55	3,91	6,24	6,27	7,74
Hladina spolehlivosti (95,0%)	0,41	0,41	0,53	0,44	0,38	0,34	0,36	0,45	0,45	0,50

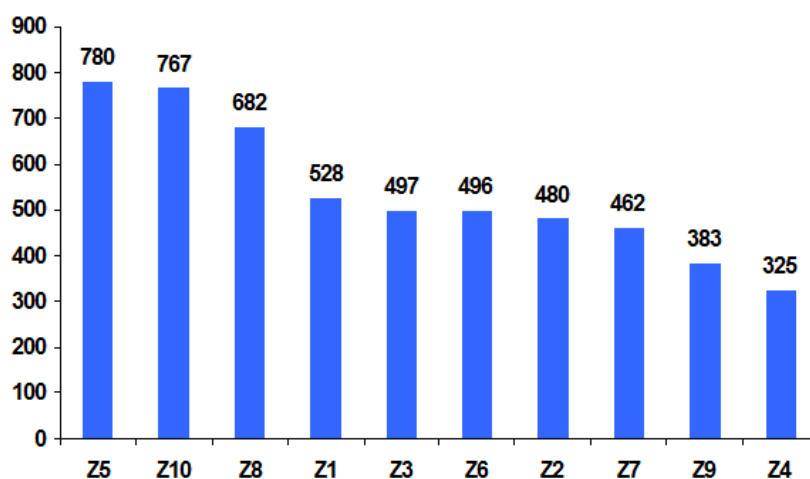
Tabulka 8 - Popisná statistika vztahující se k párovému srovnávání ženských obličejů.

Nicméně Tabulka 8 nám poskytuje jistou možnost k následujícím spekulacím. Pokud bychom posuzovali „vítěze“ podle výše nejčastěji se objevujícího ohodnocení (modus), které mohlo dosáhnout maximální hodnoty 9, pak by v tomto ohledu vedla Z10. Vzhledem k poměrně vysoké hodnotě rozptylu výběru v jejím případě (7,74), byla ale její jednotlivá hodnocení natolik různorodá, že ji nedokázala zajistit statut „absolutního vítěze“.

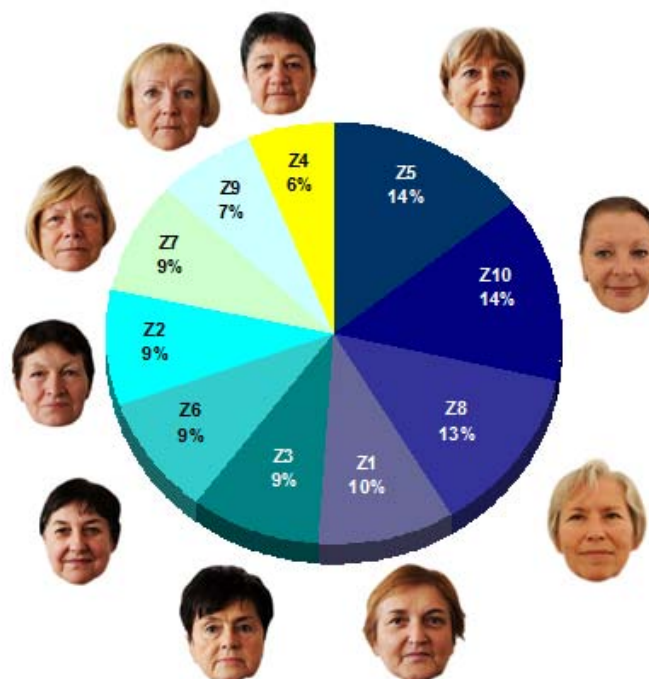
Podíváme-li se však na střední hodnoty u Z10, Z5 a Z8, zjistíme, že jsou téměř rovnocenné v porovnání s ostatními a tudíž v průměru si všechny tři obličeje odpovídají v hodnocení. Pro větší názornost byly hodnoty absolutních a relativních četností „sympatických hodnocení“ z Tabulky 9 vyneseny do Grafu 6 a Grafu 7.

	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost p_i
Z1	528	10%
Z2	480	9%
Z3	497	9%
Z4	325	6%
Z5	780	14%
Z6	496	9%
Z7	462	9%
Z8	682	13%
Z9	383	7%
Z10	767	14%
CELKEM	5400	100%

Tabulka 9 - Absolutní a relativní četnosti „sympatických“ hodnocení ženských obličejů.

Graf 6 - Pořadí ženských obličejů podle hodnot absolutních četností „sympatických“ hodnocení získaných technikou párového srovnávání.

Graf 7 - Pořadí ženských obličejů podle hodnot relativních četností „sympatických“ hodnocení získaných technikou párového srovnávání.

Ani z těchto hodnot není na první pohled patrný výrazný rozdíl mezi Z5, Z10 a Z8. Zdá se, že v tomto případě platí nulová hypotéza (H_0) o tom, že v hodnocení Z5, Z10 a Z8 není rozdíl. Abychom tuto domněnku potvrdili, přistupujeme k provedení párových t-testů mezi výše zmiňovanými obličejí, jejichž výsledkem je statisticky nevýznamný rozdíl mezi Z5 a Z10 ($p=0,66$; $p>0,05$) stejně jako mezi Z5 a Z8 ($p=0,12$; $p>0,05$) a mezi Z10 a Z8 ($p=0,09$; $p>0,05$). Statisticky významný rozdíl je zaznamenán až mezi Z8 a Z1 ($p=0,01$; $p<0,05$), což potvrzuje, že v případě obličejů stárnoucích žen jsou za nejsympatičtější považovány tři obličeje (Z5, Z10 a Z8). V tomto kontextu se přirozeně nabízí otázka, zda tyto obličeje nebyly rozdílně preferovány v konkrétních podskupinách respondentů, což již naznačovaly hodnoty vah kritérií (viz Tabulka 7). Jak ukazuje Tabulka 10, je nejvíce preferovaným obličejem z hlediska sympatií Z10 ve skupině RMM (tj. mladších mužů), Z5 ve skupině RMS (tj. starších mužů), Z8 ve skupině RZM (tj. mladších žen) a opět Z10 ve skupině RZS (tj. starších žen).

	RMM N=30	RMS N=30	RZM N=30	RZS N=30
Z1	132	131	123	142
Z2	124	143	110	103
Z3	103	124	137	133
Z4	63	82	78	102
Z5	192	205	185	198
Z6	129	110	130	127
Z7	135	113	101	113
Z8	167	144	205	166
Z9	107	106	105	65
Z10	198	192	176	201

Tabulka 10 - Absolutní četnosti „sympatických hodnocení“ v rámci jednotlivých podskupin respondentů.

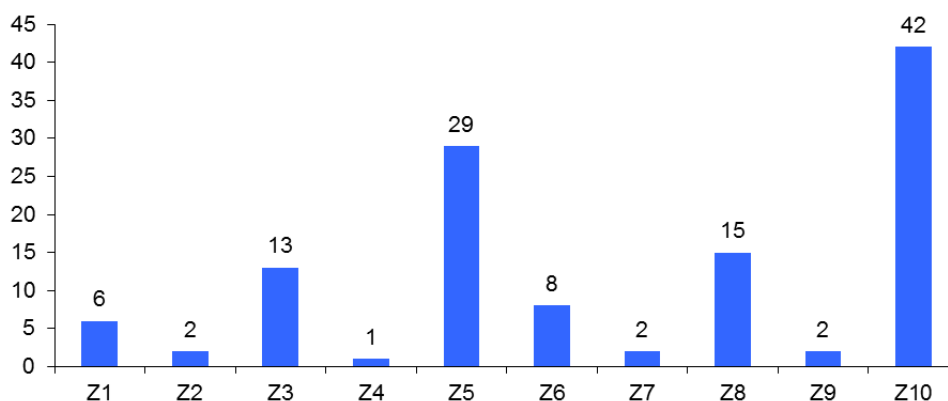
Abychom dostatečně vizualizovali představu konkrétních obličejů, které se pod čísla z Tabulky 10 skrývají, byla vytvořena další tabulka s fotografiemi (Tabulka 11), která nám dává jasnější představu o tom, jak respondenti v jednotlivých podskupinách ženy hodnotili.

POŘADÍ	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
CELKOVÉ										
RMM										
RMS										
RZM										
RZS										

Tabulka 11 - Umístění obličejů stárnoucích žen dle míry sympatie v jednotlivých podskupinách respondentů.

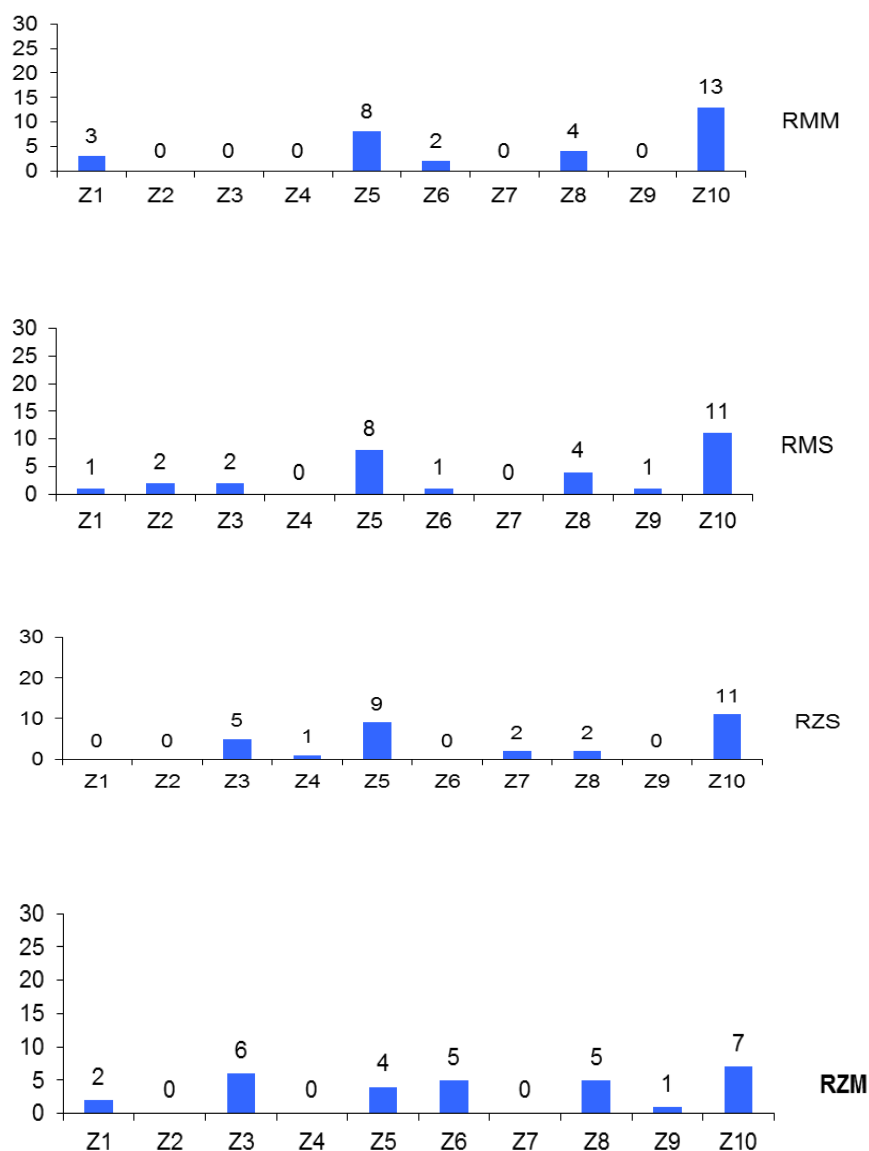
5.3.2.2. „PŘÍMÝ VÝBĚR“

Při pohledu na Graf 8 je zřejmé, že i v rámci přímého výběru se na předních třech příčkách umísťují shodné obličeje žen (Z10, Z5 a Z8). Tentokrát se statisticky nevýznamně o první místo dělí Z10 a Z5 ($p=0,07$; $p>0,05$) a obličeje Z8 se posouvá se statisticky významným rozdílem vůči Z5 ($p=0,02$; $p<0,05$) a vůči Z10 ($p=0,002$; $p<0,05$) na místo druhé.

Graf 8 - Graf absolutních četností „sympatických ohodnocení“ ženských obličejů v rámci přímého výběru.

Vezmeme-li v potaz účel, pro který byl vedle párového srovnávání „přímý výběr“ uskutečněn, nespočívá jeho důležitost ani tak ve statistické významnosti, jako především v tom, že se respondenti v průběhu polostrukturovaných rozhovorů vyjadřovali také ke stejným obličejům, které párové srovnávání vyhodnotilo jako nejvíce sympatické. Níže uvedený obrázek porovnávající výsledky přímého výběru v jednotlivých podskupinách respondentů (Obrázek 6), nám nicméně prozrazuje jisté, ne zcela konzistentní, hodnocení ve skupině mladších žen (RZM).

Obrázek 6 – Výsledky „přímého výběru“ ženských obličejů v jednotlivých podskupinách respondentů.

Zatímco v ostatních skupinách spolu obličej Z5 a Z10 tvoří vždy nadpoloviční většinu ze třiceti možných sympatických hodnocení (RMM – 21; RMS – 19; RZS – 20), ve skupině RZM je tento součet roven číslu 11 a zbylých 19 „sympatií“ je rozprostřeno mezi obličej Z8 (5), Z6 (5), Z5 (4), Z1 (2) a Z9 (1). Z toho lze vytušit nejen jistou diskrepanci v hodnocení prováděném s dívkami párovým srovnáváním a přímým výběrem, ale také holý fakt, že k původně vítěznému obličej Z8 (párové srovnávání) se nám dostalo jen pět vyjádření v průběhu rozhovorů.

Co se týká stárnoucích obličejů žen, lze hypotézu **H1** (Respondenti vyššího věku vnímají jako sympatické jiné typy obličejů nežli respondenti v reprodukčním období života.) **potvrdit** jen v případě **starších mužů** a **mladších žen**. V podskupině starších mužů (RMS) zvítězil jako nejsympatičtější obličej ženy Z5, tedy zcela jiný typ obličeje nežli v podskupinách mladších respondentů (RMM – Z10 a RZM – Z8) a v podskupině mladších žen (RZM) byl jako nejsympatičtější ohodnocen obličej ženy Z8 opět jako jiný typ nežli v podskupinách starších respondentů (RMS – Z5 a RZS – Z10). Hypotézu **H1** by ale bylo možné **vyvrátit**, porovnáme-li nejsympatičtější ženské obličeje v podskupině **starších žen** (RZS) a podskupině **mladších mužů** (RMM), neboť i přes věkový rozdíl jimi byla jako nejsympatičtější ohodnocena žena s kódovým označením Z10.

5.4. PŘÍTOMNOST VOUSŮ V TVÁŘI STÁRNOUCÍHO MUŽE MÁ VLIV NA MÍRU JEHO SYMPATIÍ PŘI UTVÁŘENÍ PRVNÍHO DOJMU

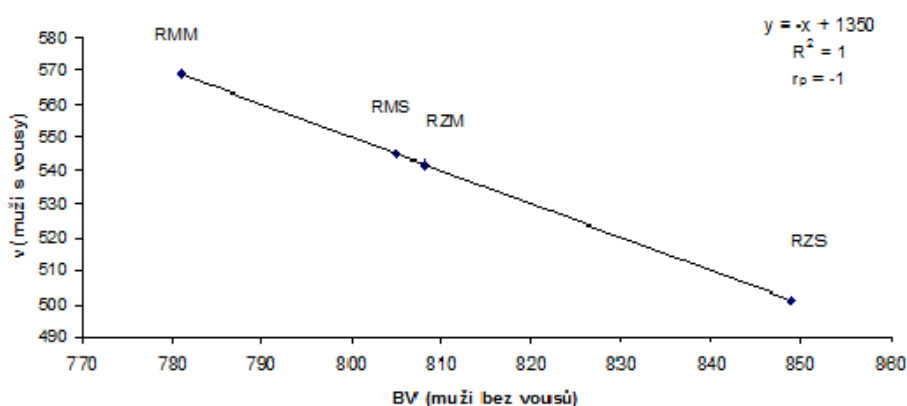
Přestože ovlivnění míry sympatií přítomností vousů nebylo prvotním záměrem výzkumu a mezi deseti hodnocenými fotografiemi mužských obličejů se zcela náhodně objevilo pět hladce oholených a pět vousatých mužů, je z výsledného pořadí (Tabulka 12) patrné, že se mezi sympatičtějšími tvářemi objevují většinou muži bez vousů.

POŘADÍ	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
CELKOVÉ										
RMM										
RMS										
RZM										
RZS										

Tabulka 12 - Umístění obličejů stárnoucích mužů dle míry sympatie v jednotlivých podskupinách respondentů.

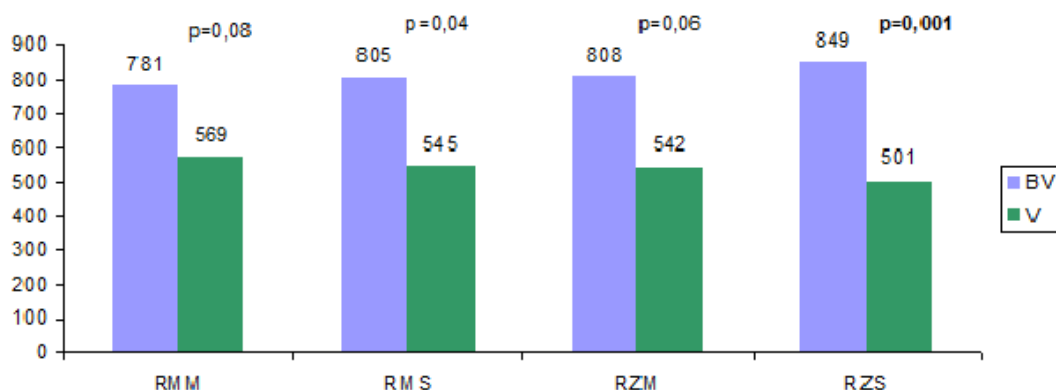
Takové zjištění vede k myšlence o eventuálním ovlivnění míry sympatií stárnoucího mužského obličejе přítomností vousů. Pro ověření výše naznačené domněnky byla nejprve stanovena nulová hypotéza (H_0 – Přítomnost vousů ve stárnoucím mužském obličejі neovlivňuje míru jeho sympatií.), která byla následně vyvrácena t-testem na 5% hladině významnosti ($p=4,9 \cdot 10^{-6}$; $p < 0,05$) porovnávajícím celkové množství „sympatických“ ohodnocení mezi skupinou oholených mužských tváří a skupinou mužů s vousy.

Zdá se tedy, že přítomnost vousů, alespoň u respondentů tohoto konkrétního výzkumu, měla v rámci prvního dojmu spíše negativní vliv na posuzování jejich sympatií. To potvrzuje i záporná hodnota Pearsonova korelačního koeficientu ($r_p = -1$) odhalující, že s rostoucími sympatiemi mužů bez vousů (hodnoty X), zároveň klesají sympatie mužů s vousy (hodnoty Y) a to nejmarkantněji ve skupině RZS, tedy v případě respondentek ve věku mezi 50 a 65 lety (Graf 9).

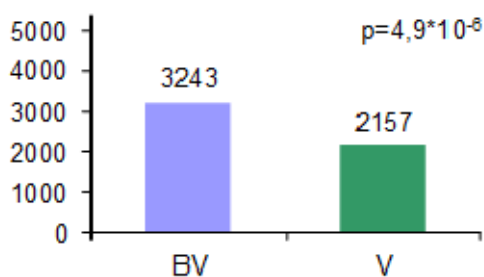
Graf 9 - Závislost sympatií mužského obličejе na přítomnosti vousů v rámci podskupin respondentů (RMM – mladší muži; RMS – starší muži; RZM – mladší ženy; RZS – starší ženy).

Zároveň v tomto tvrzení panuje shoda napříč celým výběrovým souborem respondentů, i když statisticky méně významně v případě mladších i starších mužů a mladších žen (Graf 10).

Graf 10 - Porovnání počtu „sympatických“ ohodnocení hladce oholených mužských tváří (BV – bez vousů) s tvářemi s vousy (V-vousy) v jednotlivých podskupinách respondentů.

Vztaženo na soubor respondentů jako celek se ukazuje, že přítomnost vousů ve stárnoucím mužském obličejí byla atributem, který statisticky významně ($p=4,9 \cdot 10^{-6}$) ovlivnil hodnocení jeho sympatií (Graf 11).

Graf 11 - Porovnání celkového počtu „sympatických“ ohodnocení hladce oholených mužských tváří (BV-bez vousů) s tvářemi s vousy (V-vousy) vykazuje statisticky významný rozdíl ($p=4,9 \cdot 10^{-6}$).

Fakt, že byly respondenty bez ohledu na jejich věk a pohlaví jako sympatičtější označováni spíše muži s hladce oholenou tváří, je sice ve shodě s některými studii (Feinman a Gill, 1977; Wogalter a Hosie, 1991; Muscarella a Cunningham, 1996; Dixson a Vasey, 2012), nicméně ani v jedné z nich nebyly hodnoceny tváře mužů s již patrnými známkami stárnutí a hodnocení vždy probíhalo mezipohlavně.

V průběhu tohoto výzkumu byl v rámci hodnocení eliminován pohled na muže jako na eventuální partnery k reprodukci a přirozeně na ně bylo mladšími respondenty (RMM) a respondentkami (RZM) nahlíženo například jako na dědečky. Starší respondenti

(RMS) pak dle svých slov měli problém s tím, aby jako muži posuzovali muže a spíše by v této chvíli ocenili radu svého protějšku. Statisticky významný rozdíl v preferencích hladce oholených tváří byl patrný jen ve skupině starších respondentek (RZS), které v podstatě jako jediné na obličej muže stejné věkové kategorie jako jsou ony samy, mohly jako na potenciální partnery (i když ne k reprodukci) podvědomě nahlížet. Původní rozdíl oproti předešlým studiím, kde byli muži vždy hodnoceni ženami, se tak v podstatě stírá a i když by bylo nutné ověření výsledků na větším vzorku starších respondentek, je prozatím možné alespoň naznačit, že stárnoucí ženy preferují muže, z jejichž hladce oholených tváří dle jejich slov odhadují, že o sebe pečují a muže s vousy považují za poněkud agresivnější.

Zdá se tedy, že jedním z faktorů, který míru sympatií muže ve vyšším věku ovlivňuje pozitivně, je také **upravená a hladce oholená tvář**. Z výsledků této jedné studie, jejímž prvotním cílem nebylo hodnocení vlivu vousů na sympatie, není možné generalizovat tvrzení, že „každý muž s vousy ve věku nad 50 let je na první pohled nesympatický“, nicméně fakt, že z 5400 celkově možných „sympatických“ hodnocení získali nadpolovičních 60% (3243) právě muži s hladce oholenou tváří je (alespoň v našem kulturním prostředí) možným námětem k dalšímu šetření.

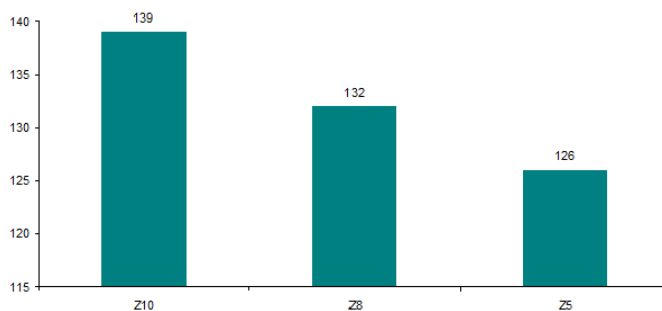
5.5. VNÍMÁNÍ SYMPATIÍ STÁRNOUCÍHO ŽENSKÉHO OBLIČEJE SE MŮŽE LIŠIT TÉŽ V SOUVISLOSTI S UŽÍVÁNÍM HORMONÁLNÍ ANTIKONCEPCE

S využitím dvou výběrového t-testu s rovností rozptylů byla již dříve potvrzena nulová hypotéza (H_0) říkající, že hodnocení ženského obličeje je shodné mezi jednotlivými podskupinami respondentů, a hodnotitelé tohoto výzkumu se tak bez statisticky významného rozdílu ($p > 0,05$) shodují na třech nejsympatičtějších tvářích stárnoucích žen (Z5, Z10 a Z8). Vrátime-li se nyní o pár stránek, konkrétně na stranu 70, a svou pozornost v Tabulce 11 zaměříme na obličej ženy, která celkově a ve valné většině podskupin respondentů obsazuje třetí místo z hlediska sympatií, pozorujeme nápadný přesun tohoto obličeje na pozici obličeje nejsympatičtějšího ve skupině mladších žen (RZM). Jedná se o obličej ženy figurující ve výzkumu pod kódovým označením Z8.

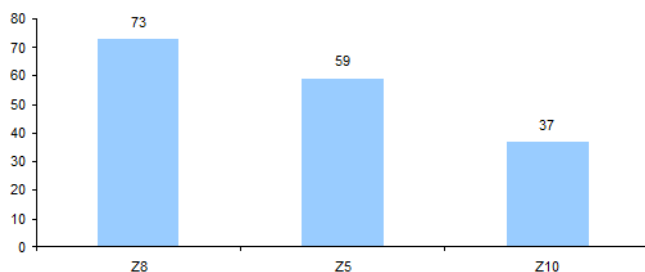
Takové zjištění vede k zamyšlení se nad tím, v čem se podskupina mladších žen liší od ostatních respondentů a co by se tak mohlo skrývat v pozadí této odlišnosti. V RZM podskupině bylo 30 žen přibližně stejného věku (průměrně 21,9 let) převážně svobodných studentek vysoké školy, z nichž však 20 užívalo v době výzkumu hormonální antikoncepci a

10 z nich mělo přirozený menstruační cyklus. Abychom ověřili, zdali právě užívání hormonální antikoncepce mohlo mít vliv na hodnocení obecně, zkusili jsme párovými t-testy s nerovností rozptylů ověřit postupně shodu a případné rozdíly v hodnocení jednotlivých mužských i ženských obličejových fotografií mezi skupinou mladých přirozeně cyklujících žen a žen užívajících hormonální antikoncepci.

Porovnání hodnocení z hlediska sympatií jednotlivých mužských fotografií (M1-M10) mezi těmito dvěma skupinami mladých žen neprokázalo statisticky významné rozdíly ani u jednoho z nich (u všech hodnoty $p > 0,05$), což je v souladu s celkovým hodnocením tváří stárnoucích mužů a případné užívání hormonální antikoncepce vnímání sympatií starších mužů nijak neovlivňuje. K obdobným výsledkům se dopracujeme i v případě porovnávání hodnocení většiny obličejů žen (Z1-Z9) s hodnotami $p > 0,05$ ovšem s jedinou výraznou výjimkou týkající se fotografie s označením Z10, u které byl zaznamenán statisticky významný rozdíl v hodnocení mezi mladými ženami užívajícími antikoncepci a těmi, které ji neužívají ($p = 0,008$; $p < 0,05$). Pokud by se hodnocení účastnily pouze mladé ženy užívající hormonální antikoncepci, bylo by výsledné pořadí na prvních třech místech zcela odlišné (Graf 12) nežli v případě, kdyby v roli hodnotitelek zůstaly jen přirozeně cyklující ženy (Graf 13).

Graf 12 - Nejsympatičtější obličej stárnoucích žen na prvních třech místech z pohledu mladých žen užívajících hormonální antikoncepci.

Graf 13 – Nejsympatičtější obličej stárnoucích žen na prvních třech místech z pohledu mladých, přirozeně cyklujících žen.

Nepřirozené hormonální hladiny žen užívajících antikoncepci se nejspíše vzhledem k tomu, že hodnocení mužů nemělo v podtextu výběr partnera a reprodukci nijak nepromítly do výsledného hodnocení. Zdá se však, že všude přítomnému kulturnímu tlaku na udržování mladistvého vzhledu žen podléhají ženy již v mládí, a možná snadněji právě pod vlivem užívání hormonální antikoncepce. Proč právě ženy „s antikoncepcí“ tak silně preferují obličej Z10, pravděpodobně pravidelně udržovaný kosmetickými zásahy, s téměř žádnými vráskami a upraveným obočím, který v porovnání s ostatními působí mladším dojmem i přes shodný „biologický věk“? A proč právě ženy s neovlivněným menstruačním cyklem preferují přirozeně stárnoucí obličej Z8?

Roli pohlavních hormonů z hlediska “naladění” ženského organismu v souvislosti s fázemi menstruačního cyklu, nelze popřít. O hladinách ženských pohlavních hormonů je známo, že kolísají v pravidelném rytmu s měsíční periodou. Přirozený lunární cyklus je řízen propojeným působením několika hormonů uvolňovaných v pravidelném cyklu hypothalamem, hypofýzou a následně ženskými pohlavními žlázami – vaječníky. Před ovulací je ženský organismus pod vlivem hormonů označovaných souhrnně jako estrogenu a po ní převládá vliv progesteronu. Takové kolísání hladin estrogenu a progesteronu ovlivňuje ženské sexuální chování a jejich partnerské preference. Zvýšené sexuální naladění žen v období s vyšší pravděpodobností početí a naopak jeho snížení v luteální fázi, kdy sexuální aktivita nemůže vést k reprodukci, může být interpretováno jako **adaptace**, která se vyvinula v průběhu evoluce nejspíše proto, aby podpořila úspěch reprodukce našich předků. Přirozená proměnlivost hladin ženských pohlavních hormonů v rámci menstruačního cyklu tak může být považována za hlavní mechanismus regulace reprodukčního chování a vnímání žen (Thornhill a Gangestad, 2008) a to v úzké souvislosti s percepcí atraktivity, včetně obličeje. Podle nedávných studií se přitažlivost ženské tváře v průběhu menstruačního cyklu skutečně mění. Muži i ženy považují za přitažlivější obličejové fotografie žen získané v plodné (fertilní) fázi cyklu oproti fotografiím stejných žen pořízených ve fázi neplodné neboli luteální (Roberts a kol., 2004). Fertilní fáze cyklu je provázána zvýšenými hladinami estrogenu, takže lze předpokládat, že se některé z obličejových rysů stávají přitažlivější právě pod jeho vlivem. Ověřena studii je především nižší míra flukтуаční asymetrie měkkých tkání v období ovulace, která je ve své podstatě vyvrcholením fertilní fáze cyklu (Manning a kol., 1996; Scutt a Manning, 1996).

Na otázku, zdali hormonální antikoncepce, kterou již v roce 2009 jen v České republice užívalo 32% žen v reprodukčním věku (Weiss, 2009), ovlivňuje výše zmiňované chování, evoluční psychologové často odpovídají, že pod vlivem hormonální antikoncepce jsou tyto adaptivní preference pro výběr geneticky vhodného partnera potlačovány. U žen užívajících hormonální antikoncepci nedochází k ovulaci a produkce vlastních estrogenů a progesteronu je ve vaječnicích významně snížena (Rapkin, 2006). Hormonální antikoncepce ve skutečnosti potlačuje přirozený ženský cyklus a pravidelné krvácení je pouze uměle nastavené prostřednictvím vysazení účinné látky, což s ženskou přirozeností nemá mnoho společného. Stejně tak významně zasahuje i do produkce organismu vlastních hormonů a ovlivňuje tak jeho hormonální rovnováhu.

Prozatím se lze jen domnívat, že ve shodě s nepřirozenými hladinami pohlavních hormonů v organismu žen užívajících antikoncepci, je možná ne zcela přirozené rovněž i jejich vnímání (Thornhill a Gangestad 2008). Sled hormonálních změn typický pro nenarušený menstruační cyklus se totiž užíváním hormonální antikoncepce mění ve stav, který v mnoha ohledech připomíná luteální fázi cyklu s jejími kognitivními reakcemi a behaviorálními projevy (Wilcox, 2001). Pokud by potenciální ovlivnění kognitivních mechanismů a chování žen pod vlivem hormonální antikoncepce vedlo skutečně k narušení adaptivních mechanismů spojených s výběrem reprodukčního partnera, můžeme rovněž spekulovat o tom, že pod vlivem antikoncepce je pozměněn i náhled žen na vzhled a stárnutí. Mladé ženy užívající antikoncepci vnímají jako sympatičtější, spíše než přirozeně stárnoucí obličeje, tvář ženy nepřirozeně udržovanou v mladistvém duchu kosmetickými zásahy a péčí. Dříve než by se taková domněnka mohla stát tvrzením, bylo by nezbytné rozšířit počet respondentek a stratifikovat je poměrně dle užívání hormonální antikoncepce a eventuálně zaznamenávat i data o aktuální fázi menstruačního cyklu.

5.6. POLOSTRUKTUROVANÉ ROZHOVORY

Tato podkapitola postupně přináší odpovědi na druhou a třetí výzkumnou otázku provázené hypotézou H2 a H3.

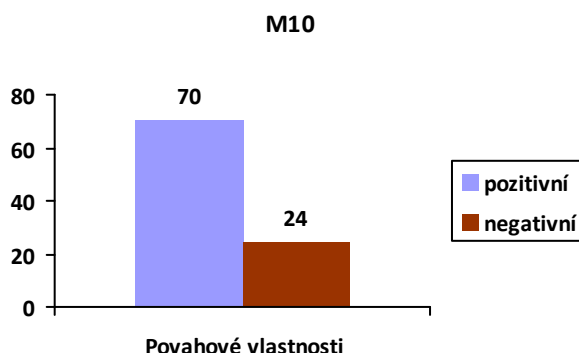
5.6.1. NEJSYMPATIČTĚJŠÍM OBLIČEJŮM STÁRNOUCÍCH MUŽŮ A ŽEN JSOU PŘÍPISOVÁNY POZITIVNĚJŠÍ POVAHOVÉ VLASTNOSTI

Druhá výzkumná otázka: **Jaké osobnostní rysy, sociální status a úroveň vzdělání lidé stereotypně připisují neznámému člověku, jehož tvář vnímají jako sympatickou ze statické fotografie obličeje?**

H2 – Sympatičtějším obličejům budou připisovány pozitivnější osobnostní vlastnosti.

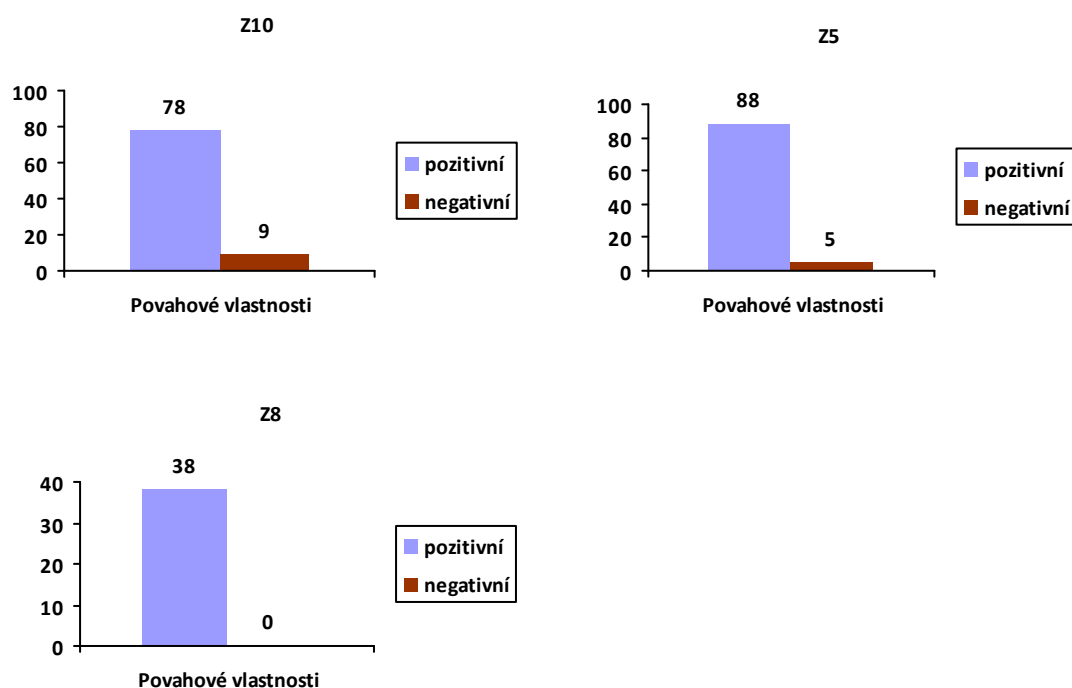
Na základě výrazů, prostřednictvím kterých se respondenti v rozhovorech vyjadřovali k osobnostním vlastnostem, úrovni vzdělání a sociálnímu postavení nejsympatičtějšího muže M10 a nejsympatičtějších žen Z5, Z10 a Z8 (viz Příloha 5 a Příloha 6), je možné **potvrdit** platnost hypotézy **H2** – Sympatičtějším obličejům budou připisovány pozitivnější osobnostní vlastnosti (Graf 14 a Obrázek 12).

V případě nejsympatičtějšího mužského obličeje M10 bylo 74% (70) výrazů vztahujících se k povahovým vlastnostem pozitivních a 26% (24) negativních (Graf 14), přičemž tyto byly zmiňovány zejména s ohledem na tendenci k nevěře. Zároveň byla respondenty ve 100% případech zmiňována jak vyšší úroveň vzdělání (43), tak také lepší socioekonomický status (21).

Graf 14 – Porovnání absolutního počtu výrazů vyjadřujících pozitivní a negativní povahové vlastnosti připisované nejsympatičtějšímu obličejmu muže M10.

V případě nejsympatičtějšího obličeje ženy Z10 bylo 90% (78) výrazů vztahujících se k povahovým vlastnostem pozitivních a 10% (9) negativních, v případě Z5 se jednalo o poměr pozitivních výrazů 95% (88) k negativním 5% (5) a konečně u obličeje Z8 se pozitivní vlastnosti projeví ve 38 výrazech, což odpovídá 100% (Obrázek 12). Rovněž i v případě posuzování povahových rysů při pohledu na sympatický stárnoucí obličej žen, se projevuje tzv. haló efekt s tendencí vidět za sympatiemi kladné povahové rysy.

Obrázek 12 - Porovnání absolutního počtu výrazů vyjadřujících pozitivní a negativní povahové vlastnosti připisované nejsympatičtějším obličejům žen Z10, Z5 a Z8.

Vedle pozitivnějších osobnostních vlastností byla všem třem sympatickým obličejům žen připisována vyšší úroveň vzdělání (Z10 – 96%; Z5 – 93% a Z8 – 100%).

5.6.2. PŘIROZENÁ PÉČE O VZHLED ZVYŠUJE DOJEM SYMPATIE U MUŽŮ I ŽEN

Třetí výzkumná otázka: **Je lidský obličej vykazující již známky stárnutí hodnocen jako sympatický, je-li na něm patrná přirozená péče o vzhled?**

H3 – Tváře lidí vyššího věku, na nichž je patrná přirozená péče o vzhled, budou bez ohledu na pohlaví a věk respondentů hodnoceny jako sympatičtější.

O tom, jak důležitou roli hraje zanedbávání přirozené péče o vzhled při posuzování mužského stárnoucího obličejě v rámci prvního dojmu, nás může přesvědčit následující tabulka porovnávající výrazy, které respondenti přirozeně používali v polostrukturovaných rozhovorech o nejsympatičtější obličejí M10 a nejméně sympatickém obličejí M6 (Tabulka 14).

<p>PŘIROZENÁ PÉČE O VZHLED</p> <p>M10</p> <p>Elegantní</p> <p>Zakládá si na vzhledu</p> <p>Udržovaný</p> <p>Upravený</p> <p>Pečlivě upraven</p> <p>Působí udržovaně</p> <p>Rád se líbil</p> <p>Vypadá pěkně</p> <p>Ví, co mu sluší</p> <p>Je o něj dobře postaráno</p> <p>Vypadá čist'ounce</p> <p>Snaží se být pořád mladý a přitažlivý</p> <p>Rád se hezky obléká</p> <p>Ví o sobě, že je fešný</p> <p>NEUPRAVENOST (ZANEDBÁVÁNÍ PÉČE O SEBE)</p> <p>M10</p> <p>0</p>	<p>NEUPRAVENOST (ZANEDBÁVÁNÍ PÉČE O SEBE)</p> <p>M6</p> <p>Nestará se o sebe</p> <p>Kdybych ho potkala, řekla bych si, že je to vagabund</p> <p>Nedbá o sebe</p> <p>Zapáchá</p> <p>Má děti, které se za něj stydí</p> <p>Nedbá na hygienu</p> <p>Příliš o sebe nepečuje</p> <p>Neupravený</p> <p>Zanedbaný</p> <p>Nečistotný</p> <p>Příliš o sebe nedbá, to je pro něj podružné</p> <p>Žije nezdravě</p> <p>PŘIROZENÁ PÉČE O VZHLED</p> <p>M6</p> <p>0</p>
---	--

Tabulka 14 – Porovnání výrazů vztahujících se k péči o vzhled a jejímu zanedbávání mezi nejsympatičtější obličejem muže M10 a muže M6 jako nejméně sympatickým.

Z této tabulky je zcela zřetelné, že péče o vzhled hraje v rámci prvního dojmu u stárnoucích mužských obličejů nepřehlédnutelnou roli, neboť u nejsympatičtějšího muže M10 se ve 100% (14) svých přirozených výpovědí soustředí na patrnou přirozenou péči o vzhled oproti nejméně sympatickému muži M6, kde naopak 100% (12) výrazů poukazuje na její zanedbávání.

V případě stárnoucích obličejů žen byla sympatie s péčí o vzhled spojována velmi často a nesympatický obličej byl zároveň percipován jako maskulinnější a v důsledku toho také jako méně upravený (Tabulka 15).

PÉČE O VZHLED - Z10	NEUPRAVENOST (ZANEDBÁVÁNÍ PÉČE O SEBE) –
Hodně se o sebe stará	MASKULININNÍ RYSY
Upravená	
Stará se o sebe	Má knírek
Elegantní	Má vousy
Ráda se někde ukazovala	„Babočlap“
Dbá o sebe	„Vojanda“
Upravená paní	Sestřihem mi připomíná chlapa
Vyfintěná	Vypadá jako pán
Práce v oblasti designu či módy	Nemám rád, když má žena krátké vlasy
Elegantní	Má mužské rysy
Pěstěná	Chlapský typ
Dbá o sebe	Trochu neandrtálský typ
Kosmetička	Pracuje ve věznici jako dozorkyně
Dbá o sebe	PŘIROZENÁ PÉČE O VZHLED
Je upravená	
Je po plastice	Z4
Pečuje o sebe	0
Pečlivá, dbá o svůj zevnějšek	
Hodně o sebe dbá	
Stará se o sebe	
Pečuje o sebe	
Stará se o sebe	
Upravená	
Pečuje o sebe	
Pěstěná paní	
Upravená	
Umí zdůraznit, co je na ní hezké	
Ví, co jí sluší	
Hladký účes-klasická elegance	
Je upravená	
PÉČE O VZHLED - Z5	
Upravená	
Dbá o sebe	
Navštěvuje kadeřníka i kosmetiku	
PÉČE O VZHLED - Z8	
Plášť jí sluší, vcivilu se obléká do kostýmku	
Vrásky kolem úst jí sluší	
Líbí se mi, jak má neobarvené, přirozené vlasy	

Tabulka 15 – Ukazuje výrazy, které respondenti používali k vyjádření péče o vzhled u nejsympatičtějších ženských obličejů Z10, Z5 a Z8 v porovnání s výrazy, kterých nepřímo, přes percipovanou maskulinitu užívali k hodnocení zanedbávání péče u nejméně sympatického obličejě ženy Z4.

Jasná převaha výrazů pozitivně hodnotící péči o vzhled u obou pohlaví tak **potvrzuje** hypotézu **H3** - Tváře lidí vyššího věku, na nichž je patrná přirozená péče o vzhled, budou bez ohledu na pohlaví a věk respondentů hodnoceny jako sympatičtější.

5.7. POLOSTRUKTUROVANÉ ROZHOVORY A METODA ZAKOTVENÉ TEORIE

Polostrukturovanými rozhovory se podařilo nashromáždit skutečně pozoruhodné množství dat, jejichž zpracování jen v duchu „absolutních čísel“ se mi jevilo jako nedostatečné. S využitím některých aspektů metody zakotvené teorie jsem se dle induktivního způsobu uvažování pokusila o podrobnější interpretaci výpovědí respondentů s eventuálním vyprofilováním ústředních konceptů. Polostrukturovaný rozhovor se odvíjel dle tematického schématu – **úroveň vzdělání, sociální postavení, osobnostní rysy jedince** a byl zaznamenáván v bodech, což již samo o sobě vzbuzuje dojem **otevřeného kódování**, takže první fáze, kterou se u analýzy metodou zakotvené teorie obvykle začíná, tak byla ve své podstatě zajištěna. Po následné tvorbě konceptů a hledání teoretických vztahů mezi nimi se nakonec v případě nejsympatičtějších **ženských obličejů** vyprofilovaly čtyři ústřední koncepty v jednotlivých podskupinách respondentů. Ve skupině starších respondentek (RZS) se za vjemem sympatie skrývá **„udržování mladistvého vzhledu“**, které ve svém důsledku vede k **„životní spokojenosti“**. Mladším respondentům (RMM) je sympatičtější taková tvář stárnoucí ženy, ze které cítí, že **„o ně bude dobře pečovat“**, mladší respondentky (RZM) za sympatickou považují tu, která s nimi bude **„dobře vycházet i přes jejich mládí“** a starším mužům se jako sympatičtější jeví ta, v níž vidí **„bezproblémového přítele“**. U nejsympatičtějšího muže se jako ústřední vyprofiloval **koncept rodiny**. **Koncept zanedbávání péče o vzhled** se zdál jako nejdůležitější v případě nejméně sympatického muže a **koncept péče o rodinu** u nejméně sympatické ženy.

5.7.1. NEJSYMPATIČTĚJŠÍ OBLIČEJE

Analýza párového srovnávání vyhodnotila jako nejsympatičtější tři obličej stárnoucích žen (Z10, Z5 a Z8), ke kterým se v rámci polostrukturovaných rozhovorů vyjadřovalo 42 respondentů v případě Z10, 29 respondentů v případě Z5 a 15 respondentů v případě Z8. Zároveň byl jako nejsympatičtější vyhodnocen obličej stárnoucího muže s kódovým označením M10, ke kterému se v průběhu polostrukturovaných rozhovorů vyjadřovalo

celkem 46 respondentů. **Výzkumná otázka**, která stála na začátku analýzy, byla v případě obou pohlaví následujícího znění: **Jakým způsobem lidé vnímají stárnoucí obličej, který v rámci prvního dojmu považují za nejvíce sympatický?**

5.7.1.1. NEJSYMPATIČTĚJŠÍ OBLIČEJE ŽEN – Z10, Z5 a Z8

Obrázek 7 – Nejsympatičtější obličej stárnoucích žen zleva doprava Z10, Z5 a Z8.

Podskupina respondentů – starší ženy o věkovém průměru 55,6 let (RZS)

Starší respondentky, tedy ženy stejné věkové kategorie jako ty, které hodnotily, označily jako nejsympatičtější obličej skrývající se pod označením **Z10**. Viděly v ní svůj vzor přiznávající, *...,že by rády vypadaly jako ona*“. Paralelně s tím v ní viděli ženu *...,inteligentní a vzdělanou, ušlechtilou, ochotnou a vstřícnou, příjemnou, optimistickou, spokojenou, věrohodnou, vyrovnanou, oblíbenou a šťastně vdanou ...*“. Jednalo se o tvář ženy s vyčesanými vlasy dozadu, odhaleným vysokým čelem s téměř žádnými vráskami, upraveným obočím a náznakem úsměvu, který nedokázala skrýt při opakovaném pokusu o nastolení neutrálního výrazu. Zdá se, že v tomto případě byl obličej udržován pravidelnými kosmetickými zásahy, což ve svém důsledku mohlo vést k mylnému dojmu mladšího věku. Starší respondentky tuto ženu obdivovaly, chtěly by vypadat jako ona, jakoby ony samy podporovaly přežívání „mýtu krásy“ a podvolovaly se tak kulturnímu imperativu mladistvého vzhledu. Jakoby si stárnoucí žena **musela mladický vzhled stále udržovat**, aby mohla být zároveň v životě **spokojená**.

Podskupina respondentů – mladší muži o věkovém průměru 22,3 let (RMM)

Tvář s označením **Z10** byla jako nejsympatičtější vyhodnocena také skupinou mladších mužů. Přiznávají jí krásu a zároveň si o ní vytvářejí obraz „typické učitelky, zdravotní sestry či sociální pracovnice“, tedy obraz role, ve které by rádi, aby ve společnosti

vystupovala. Představují si tak ženu, která by je měla vzdělávat a ošetřovat, jinak řečeno nejsympatičtější je pro ně v tomto věku žena, která o ně bude dobře **pečovat**.

Podskupina respondentů – starší muži o věkovém průměru 55,3 let (RMS)

V protikladu s mladšími muži a staršími ženami byla ve skupině starších mužů označena jako nejsympatičtější tvář **Z5**. Podle nich *...„nemá v tváři vepsanu skepsi, kterou by v tomto věku očekávali, působí pozitivně, příjemně, upřímně, je nekonfliktní, férová, obětavá, chytrá, hodná, pracovitá, sportovně založená a domnívají se, že pracovala nebo ještě pracuje s lidmi“*. Zdá se, že právě tyto atributy jsou pro muže stejné věkové kategorie přitažlivější a sympatická je jim více žena, ve které vidí **„bezproblémového přítele“**. Pokud u některých z nich zvítězila **Z10** jako u předchozích skupin, hodnotili ji poněkud povrchněji jako *...„ženu pracháče“, pěstěnou, po plastické operaci, jako ženu emancipovanou, žijící ve vile, ženu, která si jde za „svým“ a které „dělají chlapi dobře“*. Muži jakoby se jejich sympatií obávali s pocitem, že by jim takový typ ženy mohl být nevěrný a že by jí byli „tlačeni“ k vyšším výdělkům.

Podskupina respondentů – mladší ženy o věkovém průměru 21,9 let (RZM)

V této skupině sice dle výsledků párového srovnávání zvítězila tvář **Z8**, ale ať již jednotlivé dívky vyhodnotily jako nejsympatičtější jakoukoliv tvář, promítaly si do ní roli zdravotní sestry či lékařky, která *...„to umí s dětmi, pracuje s lidmi, je vzdělaná, hodná, inteligentní, citlivá a lidé ji mají rádi“*. Hlubší analýzou jednotlivých kategorií se následovně vyprofiloval ústřední koncept spočívající v tom, že mladé ženy vidí sympatie žen vyššího věku spíše než v kráse, ve **„schopnosti s nimi dobře vyjít i přes jejich mládí“**.

5.7.1.2. NEJSYMPATIČTĚJŠÍ OBLIČEJ MUŽE - M10

Obrázek 8 – Nejsympatičtější obličej stárnoucího muže M10.

Podskupina respondentů – starší ženy o věkovém průměru 55,6 let (RZS)

Starší ženy v tomto muži vidí „*inteligentního, chytrého, charismatického, sebevědomého, vzdělaného, vyrovnaného, spokojeného, úspěšného a bohatého člověka*“, avšak zároveň s tím podotýkají, že „*je o něj dobře postaráno*“, čímž nepřímo poukazují na ženský element, který se v pozadí úspěchu muže podle nich ukrývá. Jakoby vyjadřovaly smutek nad marností takového snažení a zároveň projevovaly smíření, hodnotí tohoto muže jako „*záletníka a proutníka*“, který má „*krásnou manželku, jež mu poskytuje zázemí*“ a přesto „*má nabrnknuto spoustu mladých holek*“, „*zahýbá*“ a „*je absolutně nevěrný*“. Zároveň mu ale „*odpouští*“, protože „*na rodinu nedá dopustit*“, „*dokáže ji zajistit*“ a „*vrací se k ní*“.

Podskupina respondentů – starší muži o věkovém průměru 55,3 let (RMS)

V podtónu, jakým se respondenti, stejné věkové kategorie jako byl jimi hodnocený muž, vyjadřovali, lze vycítit i jistý „*nádech závidivosti*“: (...) „*tenhle obličej může dělat cokoliv*“, „*proplouvá životem v pohodě*“, (...) „*ženský na něj letí*“, (...) „*rodinu má v pohodě*“, jakoby to sami respondenti tak „*lehké*“ v životě neměli.

Podskupina respondentů – mladší ženy o věkovém průměru 21,9 let (RZM)

Mladé dívky si do tváře muže M10 promítaly své představy o tom, jak by měl vypadat „*hodný děda*“. Podle jejich slov (...) „*má šťastnou rodinu, (...) hodně dětí s jednou ženou, (...) často se setkávají na rodinných akcích, (...) je otevřený a komunikativní, (...) má hodně*

přátel, (...) nemá moc času, ale s kamarádem na sklenku vína si čas najde“. Významovou jednotkou by v této skupině mohl být rodinný krb a jeho udržování.

Podskupina respondentů – mladší muži o věkovém průměru 22,3 let (RMM)

Mladší respondenti si do tváře muže M10 spíše než obraz „hodného dědy“ promítali představu „úspěšného, upraveného a chytrého politika, ekonoma či pilota“, kterého vnímali jako „workoholika, který má hodně dětí, jež si kupuje, protože na ně nemá čas“. V tomto případě by se spíše hodil koncept „zajištění rodiny“.

5.7.2. NEJMÉNĚ SYMPATICKÉ OBLIČEJE

Přestože hlavním tématem této práce byly sympatie a to jak se „odrážejí“ ve stárnoucím lidském obličejí, je z výsledků patrný i druhý pomyslný pól této dichotomie a to jsou antipatie neboli nejmenší míra lidským obličejům připisované sympatie. Nejvíce vyjádření se polostrukturovanými rozhovory dostalo v případě žen obličejí Z4 (40) a v případě mužů obličejí M6 (40).

5.7.2.1. NEJMÉNĚ SYMPATICKÝ OBLIČEJ MUŽE - M6

Bez ohledu na věk a pohlaví hodnotitelů byly v případě tohoto obličejí (Obrázek 9) analýzou vyprofilovány ústřední koncepty **agrese, neupravenost (zanedbávání péče o sebe), nižší sociální status a úroveň vzdělání, závislosti a problém udržet si rodinu** (Příloha 3).

Obrázek 9 – Fotografie nejméně sympatického muže M6.

Zdá se, že **zanedbávání péče o vzhled**, v tomto případě zřejmě nejvíce **neupravené strniště** na tváři hodnoceného obličeje, hraje v rámci prvního dojmu ve vyšším věku jednu z hlavních rolí, jejímž důsledkem je vzbuzování vesměs negativních pocitů u ostatních. Pravděpodobně právě na základě této „neupravenosti“ se v očích hodnotitelů tento muž jevil jako člověk s **agresivní** povahou, která stojí za veškerými jemu připisovanými životními neúspěchy. **Agresivita** jako ústřední koncept prováděné analýzy se propojovala se závislostí na alkoholu a tím ruku v ruce přispěla i k dojmu nižšího vzdělání, nižšího sociálního postavení a následného selhání ve schopnosti udržet si rodinu.

Jistá souvislost mezi maskulinnějšími rysy mužského obličeje a dojmem **agrese** a také dominance, je již známa u mladších jedinců (Mazur a Booth, 1998), přičemž jim byl rovněž odhadován starší věk. Dojem o vyšší míře maskulinity přítomnost vousů jako pohlavně dimorfního znaku podporuje a studie věnující se konkrétně vlivu vousů se rovněž shodují v tom, že vousatí muži působí agresivněji a starším dojmem (de Souza, 2003, s. 206). Přítomnost neupraveného strniště v tváři stárnoucího muže tuto výše zmiňovanou souvislost podporuje a zároveň zdůrazňuje **péči o sebe**, jejíž zanedbávání se může stát **symbolem agresivního chování** v očích ostatních. Vzhledem k tomu, že jsem coby výzkumník, který muže s kódovým označením M6 fotografoval tehdy na náměstí (viz str. 45 a 46), měla možnost pozorovat, jak mile se chová ke svému vnukovi, a vzhledem k jeho vlastním slovům „*kluk mě vytáh, ani jsem se nestačil oholit*“, by bylo zajímavé provést hodnocení jeho tváře ještě jednou, pokud by byl oholen. Zároveň mě takový postřeh vede k zamyšlení nad obrovskou silou, která se skrývá v percepčních stereotypech provázející utváření prvního dojmu. Hodnotit lidi podle vzhledu je sice stereotypem neuvědomělým, ale přeci jen je na každém jednotlivci, do jaké míry jim bude podléhat.

5.7.2.1.1. UPRAVENÝ PLNOVOUS V TVÁŘI STÁRNOUCÍHO MUŽE I PŘES PŘÍPADNÉ NESYMPATIE VYVOLÁVÁ DOJEM O VYŠŠÍM VZDĚLÁNÍ

Mezi méně sympatickými obličejí mužů také figurovaly tváře M4 a M9, jejichž specifickým obličejovým rysem byla rovněž přítomnost vousů, nicméně jednalo se o víceméně **upravený plnovous** (Obrázek 10). V průběhu polostrukturovaných rozhovorů se k těmto tvářím vyjadřovalo osm respondentů v případě M4 a sedm v případě M9.

Obrázek 10 – Obličej M4 vlevo; obličej M9 vpravo.

Prvotní kódování však překvapivě ukázalo **vyšší odhadovanou úroveň vzdělání**, tedy pravý opak toho, co by se po zkušenosti s předešlou analýzou u nejméně sympatických obličejů s vousy dalo očekávat. Pro zajímavost bylo následně provedeno porovnání s tím, jak byla úroveň vzdělání percipována respondenty, kteří tyto dva obličaje označovali jako nejsympatičtější (Tabulka 13).

<p style="text-align: center;">VYŠŠÍ ÚROVEŇ VZDĚLÁNÍ označení jako nejméně sympatičtí</p>	<p style="text-align: center;">VYŠŠÍ ÚROVEŇ VZDĚLÁNÍ označení jako nejsympatičtější</p>
<p>M9</p> <ul style="list-style-type: none"> • vědecký typ • pravděpodobně profesor filozofie • vysokoškolský učitel nebo doktor medicíny • botanik; vrtá se v herbářích • středoškolák • oduševnělý • vzdělaný • spíše rozvíjí ducha než tělo • vědecký pracovník • možná, že i dochází přednášet na vysokou školu • svůj volný čas věnuje vědě <p>M4</p> <ul style="list-style-type: none"> • pracuje jako entomolog (asi kvůli vousům) • hodně jezdí po horách (i do ciziny), kde sbírá brouky • pracuje na univerzitě a pořád dělá výzkum • je velmi chytrý (kvůli vousům) • středoškolsky vzdělaný • na první pohled by se mohlo zdát, že je bezdomovec, ALE není; je to filozof (dáno plnovousem, který ve mně evokuje vzdělanost) • zmatený vědec • chytrý člověk • vysokoškolský profesor 	<p>M9</p> <ul style="list-style-type: none"> • má dvě vysoké školy • lékař nebo starosta • vzdělaný vysokoškolák • má inteligentní výraz • hraje na housle ve filharmonii • starší lékař • ředitel menší společnosti • pracoval ve vyšší funkci • působí jako vzdělaný člověk • doktor medicíny • elektroinženýr • inteligentní vysokoškolák • doktor, vědec • určitě má vysokoškolské vzdělání • bývalý náměstek • má nebo měl postavení <p>M4</p> <ul style="list-style-type: none"> • lesní inženýr • je profesorem filozofie • inteligentní • vysokoškolské vzdělání • umí minimálně jeden cizí jazyk • vysokoškolský pedagog nebo výzkumný pracovník • hloubavější typ; konstruktér nebo technolog

Tabulka 13 – Vyšší úroveň vzdělání odhadovaná u obličejů M9 a M4 vlevo při označení těchto obličejů jako nejméně sympatické a vpravo jako nejsympatičtější.

Byť byly tyto dva mužské obličejové respondenty umístěny na opačné póly dichotomie sympatický/nesympatický, společným jmenovatelem se v jejich percepci ukázala být **vyšší úroveň vzdělání**, v jejímž pozadí zcela jistě stojí **plnovous** jako symbol stárnoucích „akademiků“. Přestože tedy respondenti měli jiné důvody, které je v některých případech dovedly k označení těchto mužů „nálepkou“ **nesympatický**, nepodlehli zároveň v percepčním

procesu tzv. **haló efektu**, na podkladě kterého jsou nesympatickému člověku zároveň přisuzovány charakteristiky s nádechem negativní konotace včetně nižší úrovně vzdělání.

5.7.2.2. NEJMÉNĚ SYMPATICKÝ OBLIČEJ ŽENY - Z4

Analýzou rozhovorů vztahujících se k nejméně sympatické tváři stárnoucí ženy Z4 (Obrázek 11) byly vyprofilovány ústřední koncepty v podobě **maskulinity, etnických souvislostí, povědomosti a rolových stereotypů, negativních povahových rysů a smyslu pro rodinu** (Příloha 4).

Obrázek 11 - Fotografie nejméně sympatické ženy Z4.

Vyšší percipovaná míra **maskulinity** byla nejspíše hlavním faktorem, který sympatie této ženy v očích hodnotitelů (kteří jsou na vnímání znaků pohlavního dimorfismu značně citliví) velmi snižoval a „haló efekt“ (viz str. 25) se následně projevil v odhadu **nižšího vzdělání** či **negativnějších povahových vlastností**, což je logickým protipólem tendence lidí přisuzovat sympatickým (atraktivním) lidem také pozitivnější vlastnosti (Langlois, 2000).

Zároveň však byly hlubší analýzou nalezeny vztahy, které poukazují na následující propojení. Pokud (a to ve valné většině případů) respondenti z fotografie této ženy odhadovali **nižší vzdělání a sociální status**, zároveň ji ale vnímali jako **dobrou matku a babičku**, která svůj život věnovala **péči o rodinu**, a původně negativní povahové rysy ji v boji za rodinné štěstí spíše pomáhají. V menší míře respondenti tomuto obličejí sice připisovali **vyšší úroveň vzdělání**, ale zároveň s tím tuto ženu také vnímali jako **rozvedenou** paní, která svou **arogancí** rodinu nedokáže udržet. Jakoby se v takové interpretaci rýsoval model o „vhodnějším“

postavení ženy ve společnosti, která by se neměla „honit“ za kariérou (neboť ta je „dovolena“ jen ženám atraktivním), větší péči než sama sobě, by měla věnovat rodině, a teprve po té jí bude prominut její vzhled.

5.8. POZOROVÁNÍ – ZÚČASTNĚNÉ, NESTANDARDIZOVANÉ A SKRYTÉ

5.8.1. ZAUJMOUT NEUTRÁLNÍ VÝRAZ – „META“, KTERÉ SE VE VYŠŠÍM VĚKU NEDAŘÍ DOSÁHNOUT

Jedním ze základních požadavků při zhotovování fotografií k následnému hodnocení, bylo také udržení neutrálního výrazu v průběhu fotografování. Tento požadavek je z hlediska hodnocení obličejových sympatií pochopitelný, neboť výraz jakékoliv emoce může dojem sympatií ovlivnit v pozitivním, ale také negativním smyslu.

Ukázalo se, že udržet neutrální výraz, ze kterého nelze vyčíst žádné emoce je pro řadu lidí tohoto věku překážkou, kterou si sami ani neuvědomují. Přes veškerou snahu a opakované požádání o nastolení neutrálního výrazu, se tento požadavek u většiny dobrovolníků nepodařilo splnit bezesbýtku a v podstatě každý z obličejů naznačoval více či méně určitou emoci.

Žádat po lidech, kteří se při své cestě životem naučili stereotypně užívat určitý typ výrazu nejčastěji, aby se tvářili neutrálně, se ukázalo jako požadavek, který při hodnocení stárnoucích obličejů nemůže být naplněn. Jedním z charakteristických rysů stárnoucího obličejje je přeměna tzv. dynamických vrásek, které vznikají kontrakcí (stahováním) mimických svalů, do podoby vrásek statických, tedy jakýchsi neměnných záhybů kůže zasahujících do jejích hlubších vrstev. Tento úzký vztah mezi aktivitou mimických svalů a tvorbou vrásek evokuje také představu o tom, že během života častěji užívaný mimický výraz (ať již pod vlivem aktuálně prožívaných emocí, nebo hraný v rámci sociálních postojů) se může charakteristickými druhy vrásek „vtisknout“ do stárnoucího obličejje a „neutrálním“ výrazem je pak výraz užívaný během života nejčastěji (Malatesta a kol., 1987, s. 64; Hess a kol., 2012, s. 1377).

5.8.2. PŘÍSTUP STARŠÍCH MUŽŮ (RESPONDENTŮ) K VÝZKUMU A MANŽELSKÉ PÁRY V ROLI HODNOTITELŮ

V porovnání se staršími muži, ženy stejné věkové kategorie vždy k výzkumu přistupovaly otevřeně a s jasnou představou. Muži tohoto věku se o tom, která z fotografií se jim jeví jako sympatičtější, většinou dlouze rozhodovali. Pokud měli hodnotit muže stejné věkové kategorie, buďto za nejsympatičtějšího označili toho, o kterém se podle svých slov domnívali, „že se líbí ženám“ a na konci výzkumu s velkým údivem přijali informaci, že právě tento muž byl ženami často označován jako nejméně sympatický, anebo byli v hodnocení velmi váhaví a bylo patrné (obzvláště, pokud výzkum probíhal u manželských párů a manželka byla ve vedlejší místnosti), že by ocenili radu svého protějšku. Většina z nich tvrdila, že „hodnotit muže je pro ně mnohem těžší a méně přirozené nežli hodnotit ženy“.

Při provádění výzkumu u manželských párů, což byla z mé strany strategie, kdy jsem při jedné návštěvě získala dva respondenty najednou, se objevil ještě jeden zajímavý aspekt, který výzkum provázel – manželská výměna názorů. Po skončení výzkumu byli většinou oba zvědaví na to, jak hodnotil ten druhý a zdali se ve svém úsudku shodují. Po mnohaletém soužití se také několikrát stalo, že muž jako nejsympatičtější označil ženu, která se typově naprosto neshodovala s manželkou, a jejich následné dohadování mě odhalilo příčinu, proč přístup mužů ve výzkumu byl zpočátku tak váhavý i v případě hodnocení žen.

6. LIMITY A DOPORUČENÍ

Po přečtení doposud napsaného textu, který jsem se snažila vytvořit procesuálně v logické posloupnosti tak, aby ve čtenáři věrně kopíroval představu průběhu tohoto výzkumu, se z mého podvědomí postupně vynořují vzpomínky na **překážky**, kterým jsem v průběhu výzkumu byla nucena čelit. Mnou prezentovaný výzkum, prováděný ve snaze obohatit již známé teorie spojované s obličejovou atraktivitou o aspekt stárnutí, se nevyhnul ani určitým **limitům** omezujícím v jistém slova smyslu dopad získaných analýz. Ať jsem již tyto překážky dokázala překonat, nebo limity odhalit, v každém případě se jejich „obnažení“ může stát zároveň **doporučením** nejen pro další bádání, ale také pro případné opakování výzkumu se stejným designem.

Jak nepodlehnout „prvnímu dojmu“, že se lidé ve vyšším věku „nechtějí“ tvářit neutrálně.

Na samém počátku jsem byla přesvědčena o tom, že je třeba striktně dodržovat zavedené výzkumné postupy a vyfotografovat obličeje standardně tak, jak jsou foceny ve studiích obličejové atraktivitu u mladších jedinců. Tento standard vyžadoval fotografovat dobrovolníky za stejných podmínek v podobě světlého pozadí, z pohledu „en-face“, bez brýlí, bez nalíčení v případě žen, s přímým pohledem do objektivu a v neutrálním výrazu po dobu fotografování. Domnívám se, že fakt, že ženy a muži nebyli fotografováni ve zcela totožném prostředí (jednou před staženým bílým promítacím plátnem v přirozeně prosvětlené místnosti a jednou před výstavním panelem bílé barvy venku), není, vzhledem k absenci morfometrických měření v tomto výzkumu, problém. Dostát požadavkům jako je odložení brýlí a fotografovat z pohledu „en-face“, rovněž nebylo složité. Taktéž se nezdálo, že by ženy byly nalíčené natolik, aby to vedlo k jejich výraznějším preferencím nebo naopak diskriminaci v hodnocení. Požadavek na přímý pohled do objektivu a udržení neutrálního výrazu během fotografování však nemohl být splněn beze zbytku. Legitimita takových požadavků je v rámci hodnocení atraktivitu zřejmá, neboť jakákoliv emoce či výraz v obličejí může percipovanou atraktivitu ovlivnit v pozitivním, ale také negativním smyslu. Pod slovním spojením „neutrální výraz“ si lze ve vztahu k obličejí představit výraz bez emocí, klidný a vyrovnaný. Protože jsem tehdy ještě nebyla plně vybavena teoretickou znalostí o studiích, ve kterých je problematika možného sporného vnímání mimiky ve stárnoucím

obličejem reflektována, propadávala jsem myšlenkám o tom, že daný výzkum nebude možné vůbec zrealizovat. Dobře si vzpomínám na své vlastní pocity o tom, že lidé nejspíše přesně nechápou, co se od nich očekává, a problém bude zřejmě ve způsobu, jak jsem jim svůj požadavek prezentovala. S postupujícím náborem většího množství aktérů se tento „hendikep“ stále opakoval, což mě následně přimělo k rešerši dat, ve kterých bych mohla nalézt odpověď. Zdá se, že právě **neschopnost udržet neutrální výraz staršími lidmi** se stává specifickým výzkumu atraktivity **v kontextu stárnutí** a je třeba s ní při výzkumu tohoto typu počítat. Zároveň se domnívám, že je to právě výraz vepsaný do tváře lidí coby otisk v životě častěji prožívaných emocí, který se stává pro respondenty vodítkem k odhadu osobnostních rysů člověka ve vyšším věku.

Provést test kognitivní pronikavosti.

Zaznamenáváním přirozených reflexí respondentů o nepřirozenosti hodnotit stárnoucí obličej mužů či žen z hlediska atraktivity do poznámek, byla saturována domněnka o s věkem se proměňující atraktivitě do podoby obličejové sympatie. Nicméně hypotézu o této proměně percepčních kategorií by bylo vhodné dále testovat například metodou kognitivní pronikavosti, respektive intenzity, s jakou se při pohledu na obličej mladších a stárnoucích jedinců při volných asociacích respondentů objevuje pojem sympatie v porovnání s jinými dimenzemi vnímání obličeje. Další výzkum by tak byl provázen následující hlavní otázkou:

„ Je dichotomie sympatický/nesympatický přirozenou formou kategorizace k vyjádření „ náklonnosti“ ke stárnoucím obličejům?“

Vylepšení metody párového srovnávání by ve svém důsledku přineslo pravděpodobně více vyjádření k obličejům, které s její pomocí byly vyhodnoceny jako nejvíce a nejméně sympatické.

Metoda párového srovnávání (paired comparisons), jejíž přípravu a zároveň analýzu (spíše kvantitativního zaměření) umožňuje k tomu určený program Anthropic, je nedocenitelným metodologickým nástrojem. Párové srovnávání pracuje na principu tzv. nucené volby, kdy se respondent na základě předem daného kritéria musí rozhodnout pro jednu položku z páru a srovnává tak pouze **dva obličej** najednou. Takto je lépe reflektován požadavek **prvního dojmu**, neboť při následovném „přímém výběru“, kdy měli respondenti

před sebou najednou všech **deset fotografií** k hodnocení, bylo patrné, že je pro ně mnohem složitější si z tohoto počtu vybrat. Zdá se také, že výsledky jsou na základě párového srovnávání citlivější. Programem Anthropac bohužel nelze párové srovnávání vyhodnotit okamžitě se vztahem k jednotlivému respondentovi tak, aby měl možnost se k jím preferovaným obličejům vzápětí vyjádřit. Z tohoto důvodu byl součástí výzkumného designu také „přímý výběr“, ale ukazuje se, že ne vždy si obličej vyhodnocené párovým srovnáním a přímým výběrem odpovídaly, i přesto, že celkové srovnání přineslo víceméně shodu.

Pokud by se podařilo vytvořit software, ve kterém by „kliknutí“ na, v našem případě sympatičtější obličej, vedlo zároveň k vyhodnocení nejsympatičtějšího z nich na konci párového srovnávání, přineslo by to pravděpodobně také větší výtěžnost polostruktovaných rozhovorů.

„Dvojitě“ fotografování stejných obličejů mužů (jednou se strništěm a jednou hladce oholených) by vneslo více světla do podstaty role, jakou hraje péče o vzhled u stárnoucích mužů vzhledem k percipované sympatii.

Výzkum ukázal, že mezi méně sympatickými obličejí mužů se statisticky významně objevovali muži **neoholení**. Zároveň naznačil, že **strniště** je v obličejí stárnoucího muže vnímáno jako **symbol neupravenosti**, potažmo zanedbávání péče o vzhled, a na základě takového vjemu se pak nejspíše odvíjelo i přisuzování vesměs negativních charakteristik nejméně sympatickému obličejí. Abychom se přesvědčili, že v pozadí takové percepce skutečně stojí výskyt **strniště**, bylo by vhodné provést další výzkum, ve kterém by k hodnocení bylo nafoceno řekněme pět různých obličejů mužů ve věkovém rozmezí 50-65 let, ale tentokrát by výsledkem byly fotografie dvě – před oholením a po oholení. Je pochopitelné, že focení by v takovém případě vyžadovalo více času a pravděpodobně také oficiální vyhlášení k účasti v experimentu. Pokud by stejný obličej byl hodnocen jako sympatičtější po oholení, je vysoce pravděpodobné, že na upravenosti a péči o vzhled v procesu budování prvního dojmu záleží i u mužů ve vyšším věku.

Pokračovat ve výzkumu s použitím stejných obličejů stárnoucích žen k hodnocení rozšířením skupiny mladších respondentek (RZM) o dalších třicet dívek stratifikovaných poměrně podle užívání hormonální antikoncepce by mohlo vést k rozklíčování role, jakou antikoncepce při vnímání sympatií zastává.

Výzkum také poukázal na eventuelní ovlivnění kognice při užívání hormonální antikoncepce mladšími ženami, neboť výsledné pořadí obličejů stárnoucích žen se prokazatelně liší mezi přirozeně cyklujícími hodnotitelkami a těmi, které hormonální antikoncepci v době výzkumu užívaly. Vzhledem k nepoměrnému zastoupení žen „s antikoncepcí“ (20) a „bez antikoncepce“ (10) by se výše uvedená domněnka musela ověřit na větším počtu respondentek.

7. PŘÍNOSY

Za hlavní přínos výzkumu považuji zjištění, že přestože je fyzická atraktivita skutečně atributem mládí a veškeré snahy kosmetického průmyslu a plastické chirurgie nemohou nevyhnutelnost procesu stárnutí zvrátit, existuje vjem, který v našem podvědomí pracuje na obdobných principech jako vjem atraktivity (proces odměny), a tím jsou **sympatie**.

Výzkum dále potvrdil fungování tzv. **haló efektu** (percepčního stereotypu), na jehož základě jsou sympatickým obličejům, stejně tak jako obličejům atraktivním, „automaticky“ připisovány pozitivnější vlastnosti a naopak v případě obličejů nesympatických (neatraktivních), vlastnosti negativní. U mužů s upraveným plnovousem však tento jejich obličejový rys převážil, a přestože byli na základě jiných pohnutek hodnoceni jako méně sympatičtí, mezi jim připisovanými, převážně negativními vlastnostmi, zcela výrazně vyčníval dojem o vyšším vzdělání.

Přínosné se zdá být rovněž odhalení nemožnosti zaujmout **neutrální výraz** ve vyšším věku jako specifikum, se kterým je nutno ve studiích o obličejových sympatiích v souvislosti se stárnutím počítat.

Výsledky pomohly k nasměrování eventuálně dalších výzkumů s ohledem na **kognitivní pronikavost**, užívání **hormonální antikoncepce** a přítomnost **strniště** ve stárnoucím obličejí muže.

Domnívám se, že také **metodologická triangulace** v podobě párového srovnávání, polostrukturovaných rozhovorů a nevyhnutelného pozorování, byla přínosem, neboť každá

její jednotlivá fáze se v důsledku promítla do následných analýz a přispěla tak k ucelenějšímu pohledu na výzkum jako celek.

8. ZÁVĚR

Respondenti ve výzkumu stárnoucí obličeje přirozeně posuzovali v odlišných významových kategoriích pro vyjádření „náklonnosti“ nežli jsou atraktivita/neatraktivita. 78 % respondentů hodnotilo stárnoucí obličeje jako **sympatické/nesympatické** a pokud zmínili atraktivitu, pak jen ve vztahu k minulosti, respektive k mládí hodnocených (viz podkapitola 5.1. Obličejová atraktivita se s věkem proměňuje v sympatie)

Hlavní cíl výzkumu - Ověření aplikovatelnosti teorií atraktivity lidského obličeje platných u mladších jedinců na obličeje vykazující již známky stárnutí.

Obličejová atraktivita je podle **evolučních teorií** úzce spojována se symetrií, pohlavně dimorfními znaky (maskulinními a femininními), „průměrovostí“ tj. zastoupením fyzických znaků v obličejí průměrnou měrou a povědomostí, přičemž aspekt symetrie a pohlavně dimorfních znaků je v průběhu stárnutí přirozeně narušován v případě symetrie tvorbou vrásek a v případě **pohlavně dimorfních znaků** eventuální maskulinizací ženského a feminizací mužského obličeje. Jediné, co by dojem obličejové atraktivity ve vyšším věku mohlo podpořit, je „průměrovost“ a povědomost. Vzhledem k absenci reprodukčního podtextu při hodnocení stárnoucích obličejů se ovšem na evoluční teorie nelze odvolávat v kontextu atraktivity. Podle sociálních psychologů je však atraktivita asociována s **procesem odměny** stejně tak jako **sympatie**, jež mají k atraktivitě velmi blízko, a které, jak výzkum ukázal, se při percepci stárnoucího obličeje staly jejím ekvivalentem. Pokud bychom si vypůjčili evoluční teorie ještě jednou a aplikovali bychom je tentokrát na obličejové **sympatie**, dojdeme ke zjištění, že i v tomto kontextu je možné na řadě z nich stavět. Maskulinnější rysy v ženském obličejí se sympatiemi korelují negativně, pokud obličej v ničem nevyčnívá, je považován za sympatičtější (průměrovost) a je-li v hodnotitelích vyvolán dojem povědomosti, přiřazují obličejí „nálepku“ sympatií či nesympatií podle toho, k jakému jim povědomému člověku své zkušenosti s ním vztahují.

První výzkumná otázka - Existuje shoda v preferenci nejsympatičtějšího obličeje stárnoucího muže/ženy?

Respondenti tohoto výzkumu se bez ohledu na věk a pohlaví shodují na jediném nejsympatičtějším obličeji muže s kódovým označením M10. V případě nejsympatičtějšího ženského obličeje se však ukazuje, i když statisticky nevýznamně, že jako nejsympatičtější jsou hodnoceny obličeje tři (Z5, Z10 a Z8) s ohledem na jednotlivé podskupiny respondentů.

(viz podkapitola 5. 3. Shoda v preferenci nejsympatičtějšího obličeje stárnoucího muže existuje, nicméně v případě ženské tváře se tyto preference v rámci jednotlivých podskupin respondentů liší)

Hypotéza H1 - Respondenti vyššího věku vnímají jako sympatické jiné typy obličejů nežli respondenti v reprodukčním období života.

Tato hypotéza nebyla výzkumem potvrzena a ukázala se jako nepravdivá pouze v případě mužských obličejů, neboť v každé podskupině respondentů, tedy bez rozdílu nejen věku, ale také pohlaví, je jako nejsympatičtější vyhodnocen obličej jediného muže - M10. Na prvních třech místech se sice bez statisticky významného rozdílu mezi nejsympatičtějšími obličeji stárnoucích žen objevují tři tváře pod kódovým označením Z5, Z10 a Z8, nicméně hypotézu H1 lze potvrdit jen v případě starších mužů a mladších žen. V podskupině starších mužů (RMS) zvítězil jako nejsympatičtější obličej ženy Z5, tedy zcela jiný typ obličeje nežli v podskupinách mladších respondentů (RMM – Z10 a RZM – Z8) a v podskupině mladších žen (RZM) byl jako nejsympatičtější ohodnocen obličej ženy Z8, opět jako jiný typ nežli v podskupinách starších respondentů (RMS – Z5 a RZS – Z10). Hypotézu H1 by ale bylo možné vyvrátit, porovnáme-li nejsympatičtější ženské obličeje v podskupině starších žen (RZS) a podskupině mladších mužů (RMM), neboť i přes věkový rozdíl jimi byla jako nejsympatičtější ohodnocena žena s kódovým označením Z10.

Druhá výzkumná otázka - Jaké osobnostní rysy, sociální status a úroveň vzdělání lidé stereotypně připisují neznámému člověku, jehož tvář vnímají jako sympatickou/nesympatickou ze statické fotografie obličeje?

Sympatické stárnoucí obličeje

Byl-li obličej ženy nebo muže označen za **sympatický**, byly mu respondenty zároveň připisovány **pozitivnější osobnostní rysy, vyšší sociální status i úroveň vzdělání**.

Nesympatické stárnoucí obličeje

Pokud byl obličej stárnoucí ženy respondenty označen za **nesympatický**, byly mu zároveň s tím sice přisuzovány **negativní povahové vlastnosti a nižší úroveň vzdělání**, ovšem to bylo na pomyslné míse vah zcela vyváжено vystupňovaným **smyslem pro rodinu**, které zasvěcuje celý svůj život.

V případě nejméně sympatického muže mu respondenty bylo současně připisováno **agresivní chování, závislost na alkoholu, nižší úroveň vzdělání** a v důsledku této percepce také **problém s udržení si rodiny** vyúsťující až do představy **bezdomečtví**. Přestože za nesympatické byly rovněž považovány obličeje stárnoucích mužů, jejichž dominantním znakem v tváři byl **upravený plnovous**, a dalo by se očekávat, že jejich nesympatie v očích hodnotitelů plynou také z představy o negativních povahových vlastnostech, nižší úrovni vzdělání a nižším sociálním statusu, byla těmto obličejům, pravděpodobně pro „upravený plnovous“, připisována vyšší úroveň vzdělání reflektovaná v imaginaci **vědce, akademika a filozofa**.

Hypotéza H2 - Sympatičtější obličejům budou připisovány pozitivnější osobnostní vlastnosti.

Také tato hypotéza byla předpokládána v souladu s konečnými výsledky, i když ne stoprocentně ve všech aspektech. **Nejsympatičtější** muž, například, byl sice hodnocen pozitivněji, ale zároveň mu byla přidělena nálepka „záletníka“, který zanedbává svou rodinu. Pokud bychom se hypotézu H2 pokusili vztáhnout k **nesympatiím** a domnívali se, že méně sympatickým obličejům budou zároveň připisovány negativnější osobnostní vlastnosti, mohli bychom ji jednoznačně potvrdit, a to jak v případě obličeje stárnoucí ženy, tak muže. V obou případech jim zároveň byly připisovány povahové vlastnosti **negativního charakteru**.

Třetí výzkumná otázka – Je lidský obličej vykazující již známky stárnutí hodnocen jako sympatický, je-li na něm patrná přirozená péče o vzhled?

Hypotéza H3 - Tváře lidí vyššího věku, na nichž je patrná péče o vzhled, budou bez ohledu na věk a pohlaví respondentů hodnoceny jako sympatičtější.

Odpověď na třetí výzkumnou otázku zní bezesporu ano a hypotéza H3, která ji provází, se ukazuje jako pravdivá. Péče o vzhled hrála v hodnocení **sympatií** stárnoucích obličejů nepochybně jednu z velmi podstatných rolí, i když možná v trochu odlišném pojetí v rámci jednotlivých skupin respondentů. V porovnání s ostatními starší respondentky kladly větší důraz na **nepřirozené udržování mladistvého vzhledu** u žen ve vyšším věku, mladší ženy i muži stejně tak, jako muži starší, zmiňovali u sympatického obličejce stárnoucí ženy spíše **vzhled upravený**. Péče o vzhled hrála v přisuzování sympatií stárnoucím ženám nezastupitelnou úlohu v každém případě. **Přirozená péče o vzhled** se bez ohledu na věk a pohlaví hodnotitelů promítla i do sympatií stárnoucího muže a to především v souvislosti s **hladkým oholením** jeho tváře.

K analýze polostrukurovaných rozhovorů bylo též využito některých prvků metody zakotvené teorie, které posloužily k poodhalení hlubších interpretací jednotlivých výpovědí. V podtextu sympatií ženského obličejce se tak skrývá náhled starších respondentek (RZS) o tom, že jen **udržování mladistvého vzhledu** může v ostatních zajistit **sympatický dojem**, což ve svém důsledku zároveň povede k **životní spokojenosti**. Mladším respondentům (RMM) připadá sympatická jen ta tvář ženy, ze které cítí, že se o ně dobře postará a bude o ně **pečovat**. Mladší respondentky (RZM) považují za sympatičtější tu, která jim **nebude závidět jejich mládí** a starší respondenti „**své sympatie dají té, ve které vidí bezproblémového přítele**“. U nejsympatičtějšího muže pak, se jako ústřední vyprofiloval **koncept rodiny**. V případě nejméně sympatického muže se jako nejdůležitější jeví **zanedbávání péče o vzhled** a nejméně sympatická žena je přes všechna ostatní negativní hodnocení považována za ženu se **silným smyslem pro rodinu**.

Závěrem je rovněž vhodné alespoň v bodech připomenout skutečnosti, které průběh výzkumu a následné analýzy postupně odhalily.

Lidé ve vyšším věku důsledkem přítomnosti vrásek v jejich obličejích nejsou schopni udržet **neutrální výraz**. V jejich tvářích se většinou zrcadlí emoce, které v průběhu svého života prožívali nejčastěji.

Starší respondenti se v porovnání s ostatními v průběhu výzkumu projevovali **váhavěji** bez jasnějších představ v hodnocení a to zejména v případě hodnocení mužů ve stejné věkové kategorii jako jsou oni sami, neboť jim hodnocení mužů připadá nepřirozené.

Upravený plnovous jako dominantní znak v obličejí stárnoucího muže sice není zárukou jeho sympatií, ale v každém případě podporuje dojem o **vyšší úrovni vzdělání**.

Strniště v tváři stárnoucího muže působí zanedbaným dojmem a vede k nižší míře percipované sympatie.

Výzkum rovněž naznačuje domněnku o možné odlišnosti v percepci stárnoucího ženského obličejí mezi mladšími přirozeně cyklujícími ženami a těmi, které užívají **hormonální antikoncepci**.

9. SOUHRN

Disertační práce se věnuje problematice percepcí atraktivity lidského obličejí se vztahem k procesu stárnutí. Snaží se odhalit, zdali obličejová percepcie (postavená na vrozených základech) umožňuje vnímat stárnoucí tvář dichotomií s pomyslnými póly v podobě atraktivity a neatraktivity, a to v kulturním prostředí společnosti, která tak silně glorifikuje mládí. Jednotlivá teoretická ukotvení jsou postupně rozkrývána ve spojitosti s nosnými tématy, která jsou reflektována v samotném titulu této práce – „**Percepcie atraktivity lidského obličejí v kontextu stárnutí**“.

Dle **evolučního** způsobu uvažování je na samém počátku identifikováno zásadní stádium fylogenetického vývoje člověka, ve kterém klíčovou úlohu představuje **bipedie** (chůze po dvou končetinách), v jejímž konečném důsledku se po napřímení postavy obličejí

posouvá do frontální (čelní) roviny, čímž nabývá na svém sociálním významu, neboť tzv. **tváří v tvář** postupně probíhá většina interpersonální komunikace. V **etologickém** diskurzu je dále popisován **koncept percepce obličeje tzv. tříbodovým schématem** ve smyslu umístění dvou očí v jeho horní části a úst v části spodní, který se stává jedním z klíčových podnětů následně spouštějících takové vzorce **adaptivního chování**, které se osvědčily evolučně a percepci obličeje je tak prizmatem etologie možné do značné míry považovat za vrozenou. V kontextu obličejové percepce je rovněž zmiňována **koncepte obličejové neurokognitivní sítě**, v níž jsou propojeny dílčí funkční okruhy mozkové kůry asociativními drahami tak, že v mozku vytvářejí funkční celek důležitý pro rozpoznávání obličeje jako takového. Ústředním tématem, od kterého se disertační práce odvíjí a k jehož již existujícím teoriím se vymezuje, je téma **atraktivity v kontextu stárnutí**. V **evoluční perspektivě** je obličejová atraktivita úzce spojována s **mládím a výběrem potenciálního partnera k reprodukci**, což jsou atributy, od kterých je postreprodukční období života přirozeně oproštěno, z čehož lze odvozovat předpoklad **o neexistenci pozitivní korelace mezi obličejovou atraktivitou a procesem stárnutí**. Výsledky disertační práce výše zmíněnou hypotézu naprosto potvrzují. S odkazem na dostatečnou **saturaci** pozorované proměny percepčních kategorií z atraktivity či neatraktivity do podoby sympatie a nesympatie jako přirozenou reflexi respondentů na původní instrukci „*vyberte prosím z páru obličejových fotografií vždy tu, která se vám jeví jako atraktivnější*“, tato disertační práce přichází s pracovním **modelem o proměně atraktivity do podoby obličejové sympatie v kontextu stárnutí**. V tomto momentě se výzkum opírá o **sociálně psychologické** koncepty, které atraktivitu přibližují k sympatii na podkladě tvrzení, že na kognitivní úrovni je v obou případech vyvolána **pozitivní emoční odpověď** a spuštěn tzv. **proces odměny**. Jinými slovy řečeno, „označíme-li“ člověka za atraktivního či sympatického, odměňujeme jej recipročně za příjemné pocity, které v nás pohled na něj vyvolal.

Komparací jednotlivých **evolučně orientovaných teorií atraktivity** lidského obličeje (postavených na základech pohlavně dimorfních znaků, obličejové symetrie, „průměrovosti“ a povědomosti) s implikacemi, které zde prezentovaný výzkum naznačuje, se s ohledem na tvorbu vrásek a s tím přirozeně vznikající asymetrii v obličejí a eventuálnímu posunu zejména ženského obličeje k maskulinizaci zdá, že pouze průměrné zastoupení fyzických znaků v obličejí („průměrovost“) by mohlo vést k sympatičtějšímu dojmu a hodnotiteli povědomý obličej (povědomost) by podle kontextu sympatie buď podpořil, nebo vyvrátil. V **genderové perspektivě** výzkum pracuje také s **konceptem tzv. dvojího standardu stárnutí**

upozorňující na možnou odlišnou zkušenost se stárnutím mezi mužem a ženou. Zatímco muži ve vyšším věku dle evoluční biologie eventuálně atraktivněji působit mohou a s věkem „pouze zrají“, ženy na atraktivitě ztrácí, jelikož jsou limitovány menopauzou a jejich „fertilitní dny jsou sečteny“. Některé z žen, jak naznačuje i tato disertační práce, se tak podle Wolfové (2000) snadněji podvolují „mýtu krásy“ a vědomy si kulturních výhod, které současná společnost atraktivním lidem nabízí, snaží se udržet mladistvý vzhled za cenu plastických operací a kosmetických zásahů.

Disertační práce se metodologicky opírá nejprve o **párové srovnávání**, jehož výsledkem jsou preferenční škály sympatických mužských a ženských stárnoucích obličejů, ze kterých je možné vyčíst obličej považované respondenty za nejsympatičtější a zároveň za nejméně sympatické. Pro potvrzení, že rozdíl v umístění obličejů je na preferenční škále statisticky významný, je v práci užíváno zejména dvouvýběrových párových t-testů s rovností či nerovností rozptylů podle druhu testování nulové hypotézy. Párové srovnávání rovněž umožnilo vytvoření preferenčních škál v jednotlivých podskupinách respondentů lišících se věkem a pohlavím. Porovnáním těchto dílčích škál bylo možné testovat hypotézu H1 o tom, zda respondenti vyššího věku vnímají jako sympatické jiné typy obličejů nežli respondenti v reprodukčním období života. Ta byla jednoznačně vyvrácena v případě nejsympatičtějšího mužského obličej, takže je možné tvrdit, že v případě stárnoucího muže na jeho sympatie panuje mezi respondenty shodný názor. Ovšem názory na to, který z obličejů stárnoucích žen působí nejvíce sympaticky, se liší. Shoda sice panuje mezi skupinou starších respondentek a mladších respondentů, ale zároveň se liší mezi skupinou mladších respondentek a starších respondentů. Hypotézu **H1** lze tedy v prvním případě vyvrátit a v případě druhém potvrdit. Nelze tudíž stoprocentně tvrdit, že náhled na sympatie starších žen je zcela odlišný mezi respondenty vyššího věku a respondenty v reprodukčním období života.

Dalším opěrným bodem se v metodologickém zpracování této práce stává **polostrukurovaný rozhovor**, ve kterém se respondenti vyjadřují k úrovni vzdělání, sociálnímu postavení a osobnostním rysům muže/ženy, jehož obličej považují za nejvíce a nejméně sympatický. Vyjádření získaná polostrukurovaným rozhovorem posloužila k otestování hypotézy H2 a H3 a zároveň se stala základem pro vyprofilování ústředních konceptů metodou zakotvené teorie. Numerickým zpracováním a porovnáním absolutního počtu kladných a záporných vyjádření k povahovým rysům hodnoceného obličej se potvrzuje platnost hypotézy **H2** – Sympatičtějším obličejům budou připisovány pozitivnější osobnostní vlastnosti. Jasná převaha výrazů pozitivně hodnotící péči o vzhled u obou pohlaví

rovněž potvrzuje hypotézu **H3** - Tváře lidí vyššího věku, na nichž je patrná přirozená péče o vzhled, budou bez ohledu na pohlaví a věk respondentů hodnoceny jako sympatičtější.

Výsledkem analýzy metodou zakotvené teorie bylo následně vyprofilování několika ústředních konceptů. Co konkrétně se tedy skrývá za sympatickým obličejem stárnoucích žen? Pro mladší muže je sympatická ta, která o ně bude **dobře pečovat**. Starší muži vnímají jako sympatickou tu, která je pro ně zároveň **bezproblémovým přítelem** a mladším ženám je sympatičtější žena, která **je schopna s nimi vycházet i přes jejich mládí**. Starší respondentky ovšem podtrhují význam snahy stárnoucích žen o **udržení mladistvého vzhledu**, neboť jedině tak mohou být v životě **spokojené**. **Ústředním konceptem**, jenž provází vnímání **sympatie** obličejů **stárnoucího muže**, je **koncept rodiny** nahlížený jednotlivými podskupinami respondentů z poněkud odlišného úhlu. Starší ženy jakoby mu odpouštěly, že je „záletník“, neboť **rodinu dokáže zajistit**, nedá na ni dopustit a vrací se k ní. Mladší ženy si do tváře tohoto muže promítají **představu o soudržné rodině**, jejíž je jako „hodný děda“ důležitou součástí. Mladší muži v něm vidí **úspěšného workoholika**, který se rodině příliš nevěnuje, ale dokáže ji **dobře zajistit** a starší muži mu tak trochu „závidí“, že **„rodinu má v pohodě“** a on sám si životem jen tak „proplouvá“.

Koncept rodiny se promítl rovněž do vnímání obličejů ženy a muže, které byly respondenty označeny za **nesympatické**. Ačkoliv nejméně sympatickému obličejí ženy byly přisuzovány negativní povahové vlastnosti a nižší úroveň vzdělání, byl této ženě zároveň přisuzován silný **smysl pro rodinu**, které zasvěcuje celý svůj život. V obličejí nejméně sympatického muže pak respondenti spatřovali nevzdělaného agresora závislého na alkoholu, který si tak **není schopen rodinu udržet** a stává se bezdomovcem.

Je patrné, že koncept rodiny ve své podstatě prostupuje veškerými vjemy, které respondenti percipují při pohledu na sympatickou či nesympatickou stárnoucí tvář muže či ženy, neboť i v případě nejsympatičtějších ženských obličejů se vyjádření typu „péče“, „bezproblémový přítel“ či „schopnost dobře vyjít s mladší generací“ s dobře fungující rodinou ztotožňuje. Zdá se, že hluboko zakořeněná představa o nutnosti udržovat si stále mladistvý vzhled a zajistit si tak pomyslnou životní spokojenost, stále mylně ovlivňuje vnímání starších žen.

10. SUMMARY

The dissertation is devoted to the issue of the perception of attractiveness of a human face with relation to the aging process. Trying to uncover whether the face perception (built on the congenital foundation) allows us to perceive the aging face within the dichotomy with an imaginary pair of poles in the form of the attractiveness and unattractiveness, and namely in the cultural environment of the society, which so strongly glorifies the youth. Particular theoretical anchors are gradually unravel in conjunction with the main themes, which are reflected in the title of this work – „The perception of attractiveness of a human face in the context of aging“. According to the evolutionary method of reasoning is at the very beginning identified a fundamental stage in the phylogenetic evolution of man, in which the key role represents the bipedalism (walking on two legs), which ultimately, after the figure upright, leads to the shift of the human face into the frontal plane, thereby gaining the social significance, because, in the manner of a so-called „face to face“, is gradually taking place most of the interpersonal communication.

In the ethological discourse is further described the concept of the perception of the human face also called „three-point scheme“ within the meaning of the location of two eyes in the upper and of the mouth in the lower part of the face , which becomes one of the key stimulus subsequently triggering such patterns of adaptive behavior that have proven evolutionarily and a perception of the human face could, within the prism of ethology, largely be considered as innate. In the context of the human face perception is also mentioned the concept of neurocognitive network of the human face, in which partial functional districts of a cerebral cortex are connected with help of associative pathways to constitute a functional unit in the brain important for the face recognition as such.

The central theme from which the dissertation unfolds and to which already existing theories is delimiting, is the topic of attractiveness in the context of aging. In the evolutionary kind of perspective is the facial attractiveness closely associated with the youth and selection of potential partner for reproduction , therefore attributes , from which the post-reproductive period of life is naturally relieved, and from which is possible to derive an assumption about the absence of a positive correlation between the facial attractiveness and the process of

aging. The above mentioned hypothesis is completely confirmed by results of the dissertation. With reference to the sufficient saturation of observed changes within the perceptual categories from attractiveness or unattractiveness into sympathy or antipathy as a natural reflection of the respondents to the original instruction „*select, please, one facial photograph of a pair, that you seem to be more attractive to you*“, this dissertation comes with a working model of the facial attractiveness transformation into the sympathy in the context of aging. At this point, the research relies on the social psychological concepts according to which the attractiveness stands very close to the sympathy on the basis of a claim that at a cognitive level is invoked a positive emotional response in both cases and the remuneration process is launched. In other words, if „we denote“ a man as attractive and/or sympathetic, we are rewarding him reciprocally for pleasant feelings provoked by look at him.

By comparing the individual evolutionarily oriented theories of the human facial attractiveness (built on the foundations of sexually dimorphic characters, facial symmetry, familiarity and averageness) with implications, that here presented research indicates, is, with regard to the formation of wrinkles and from this reason the naturally occurring asymmetry of the face and to the eventual shift, especially female face, to masculinization, only the average representation of the physical features of the face (averageness) seems to lead to a more sympathetic impression and the familiar face to evaluators (familiarity), would, according to the context, the impression of sympathy either support or refute. Within the gender perspective the dissertation works with the concept of „the double standard of aging“ indicating a possible different experience with aging between a man and a woman. While men in the older age, according to evolutionary biology, could possibly be as attractive considered and with years „only mature“ women losing their attractiveness, as they are limited by menopause and their „fertile days are numbered“. Some of the women, as suggested in this dissertation as well, thus, according to Wolf (2000), are easier subject to the „beauty myth“ and aware of the cultural benefits, that modern society offers to attractive people, are trying to keep a youthful appearance for the price of facelifts and cosmetic interventions.

The dissertation methodology relies firstly on a paired comparison, the result of which are preferential ranges of sympathetic male and female aging faces, from which you can read faces regarded by respondents as the most and least sympathetic at the same time. To confirm

that the difference in the location of faces on a preferential scale is statistically significant, is used mainly paired t-tests of equality or inequality of variances by type of testing the null hypothesis in this work. The paired comparisons method also enabled the creation of preferential scales within the different subgroups of respondents differing in age and gender. By comparing of these individual sub-scales we were able to test the hypothesis H1 whether older respondents perceive as a sympathetic other types of faces compared to the younger ones. This was clearly rebutted in the case of the most sympathetic man's face, so it is possible to argue that in the case of an aging man, there is a consensus view among respondents about his sympathy. However, the opinions concerning the most sympathetic women aging face differ. Although there is a consensus between the group of older women and younger men, there is also a difference between the group of younger women and older men. H1 hypothesis can be therefore in the first case refuted and in the second case confirmed. We can not therefore definitely say that the preview of sympathy for older women is quite different among older respondents and respondents in a reproductive stage o life. Another important point within the methodological process of this work is becoming a semi-structured interview in which respondents expressed their perception concerning the level of education, social status and personality characteristics of men / women, whose face they considered as the most and least sympathetic. Expression obtained from semi-structured interview served to test the hypothesis H2 and H3 and also become the basis for profiling the central concepts with help of the grounded theory method. Using a numerical processing and by comparing the absolute number of positive and negative comments on the personality traits of the evaluated faces we can confirm the hypothesis H2 - For the more sympathetic faces will be attributed the positive personality traits. Clear superiority of the expressions positively evaluating the care of appearance for both sexes also confirms the hypothesis H3 - Regardless of sex and age of the respondents, will be as more sympathetic assessed this kind of face of the elderly, which show the natural care of appearance. The results of the grounded theory analysis revealing subsequently these several central concepts. So, what exactly lies behind the likeable face of an aging women? For younger men, the most likeable is who take care of them well. Older men perceive as sympathetic that one, who is also a seamless friend for them and for younger women are more sympathetic women who is able to get along with them despite their youth. Older female respondents, however, underscore the importance to seek for a youthful appearance by aging women, because only in this way they can feel happy in life. The central concept accompanying the perception of aging male face sympathy is the

family concept, which is viewed from a slightly different angle by individual subgroups of respondents. Older women, as if they forgave him, that is the „womanizer“, because of he is capable to support the family and always back to the family returns. Younger women are reflecting to a face of this man the idea of a cohesive family, of which he is, as a „good grandfather „, an important part. Younger men perceive him as a successful „workaholic“ who does not pay attention to his family very much, but he is capable his family to support. Older men are a little „envious“ to him, because his family is „cool“ and he himself just „floats“ through the life.

The family concept is reflected also in the facial perception of women and men, which were identified by respondents as unsympathetic. Despite the fact, that the least sympathetic face of women was credited with negative personality traits and lower education level, this woman was also attributed a strong sense of family, for which she devotes all her life. Within the face of the least sympathetic man, respondents saw uneducated aggressor dependent on alcohol, which is not able to sustain a family and becoming homeless.

It is obvious that the family concept in its essence pervades all perceptions that respondents perceive while looking at a sympathetic or unsympathetic faces of an aging men or women, because of even the most sympathetic female face accompanying by expressions like „care“, „seamless friend“ or „ability to work well with the younger generation“ agree with a well-functioning family. It seems, that the deeply ingrained idea about the necessity to maintain a youthful appearance and secure a notional life satisfaction by this way, still mistakenly affects the perception of older women.

11. RÉSUMÉ

La thèse est consacrée à la question de la perception de l'attractivité d'un visage humain par rapport au processus de vieillissement. Essayer de découvrir si la perception du visage (construit sur le fondement congénitale) nous permet de percevoir le visage le vieillissement dans la dichotomie avec une paire imaginaire de pôles sous la forme de l'attractivité et le manque d'attrait, et notamment dans l'environnement culturel de la société, qui glorifie si fortement les jeunes. Ancrages théoriques particulières sont progressivement démêler en liaison avec les thèmes principaux, qui se reflètent dans le titre de cet ouvrage – „La perception de l'attractivité d'un visage humain dans le contexte du vieillissement“. Selon la méthode de l'évolution du raisonnement est au début très identifié une étape fondamentale dans l'évolution phylogénétique de l'homme, dans laquelle le rôle clé représente la bipédie (marcher sur deux jambes), qui a finalement, après la figure debout, conduit à la transition du visage humain dans le plan frontal, gagnant ainsi la signification sociale, parce que, à la manière d'un soi-disant „face à face“, prend progressivement endroit le plus de la communication interpersonnelle.

Dans le discours éthologique est décrit plus en détail le concept de la perception du visage humain aussi appelé „système à trois points“ au sens de l'emplacement des deux yeux dans la partie supérieure et de la bouche dans la partie inférieure de la face, qui devient une clé du stimulus déclenchant la suite de tels modèles de comportement adaptatif qui se sont avérées évolutif et une perception du visage humain pourrait, dans le prisme de l'éthologie, en grande partie être considérée comme innée. Dans le cadre de la perception de visage humain est également mentionné le concept de réseau neurocognitif du visage humain, dont les districts fonctionnels partiels d'un cortex cérébral sont connectés à l'aide de voies associatives pour constituer une unité fonctionnelle dans le cerveau importante pour la reconnaissance de visage en tant que tel.

Le thème central à partir duquel se déroule la dissertation et à laquelle les théories déjà existantes est délimitant, est le sujet de l'attractivité dans le contexte du vieillissement. Dans le genre de perspective d'évolution est l'attractivité du visage étroitement associé à la jeunesse et la sélection de partenaire potentiel pour la reproduction, les attributs donc, à partir

de laquelle la période post-reproduction de la vie est naturellement soulagé, et à partir de ce qui est possible à établir une hypothèse au sujet de la absence d'une corrélation positive entre l'attractivité du visage et le processus de vieillissement. L'hypothèse mentionnée ci-dessus est entièrement confirmée par les résultats de la thèse. En référence à la saturation suffisante des changements observés au sein des catégories de perception de l'attractivité ou le manque d'attrait en sympathie ou d'antipathie comme un reflet naturel des répondants à l'instruction d'origine „*sélectionnez, se il vous plaît, une photo du visage d'une paire, que vous semblez être plus attrayant pour vous*“, cette thèse est livré avec un modèle de travail de la transformation de l'attractivité du visage dans la sympathie dans le contexte du vieillissement. À ce stade, la recherche se appuie sur les concepts psychologiques sociales selon lesquelles l'attractivité se tient très près de la sympathie sur la base d'une demande qu'au niveau cognitif est appelée une réponse émotionnelle positive dans les deux cas et le processus de rémunération est lancé. En d'autres termes, „si l'on désigne“ un homme aussi attrayant et / ou sympathique, nous lui récompensons réciproquement pour les sentiments agréables provoquées par le regarder.

En comparant les théories orientées évolutif individuels de l'attractivité du visage humain (construit sur les fondations de caractères dimorphisme sexuel, la symétrie du visage, la familiarité et averageness) ayant des implications que présenté ici recherche indique, est, à l'égard de la formation des rides et de ce la raison de l'asymétrie naturelle du visage et au changement éventuel, surtout visage féminin, à la masculinisation, seule la représentation moyenne des caractéristiques physiques du visage (averageness) semble mener à une impression plus sympathique et le visage familier pour les évaluateurs (familiarité), aurait, selon le contexte, l'impression de sympathie confirmer ou infirmer. Dans la perspective de genre la dissertation travaille avec le concept de «double standard du vieillissement" indiquant une possible expérience différente au vieillissement entre un homme et une femme. Alors que les hommes dans l'âge plus avancé, selon la biologie évolutive, pourraient éventuellement être aussi attrayant réfléchi et avec les années „ne mûrissent“ les femmes de perdre leur attractivité, car ils sont limités par la ménopause et leurs „jours fertiles sont comptés“. Certaines des femmes, comme l'a suggéré dans cette thèse ainsi, ainsi, selon Wolf (2000), sont plus faciles soumis à la „mythe de la beauté“ et conscients des avantages culturels, que la société moderne offre aux personnes intéressantes, essayez de garder une apparence jeune pour le prix de liftings et interventions cosmétiques.

La méthodologie de thèse repose d'abord sur une comparaison par paires, dont le résultat sont des gammes préférentielles de mâle sympathique et visages féminins vieillissement, à partir de laquelle vous pouvez lire sur les visages considérés par les répondants comme le plus sympathique et moins dans le même temps. Pour confirmer que la différence de l'emplacement de visages sur un barème préférentiel est statistiquement significative, est utilisé principalement tests t appariés de l'égalité ou l'inégalité des variances par type de tester l'hypothèse nulle dans ce travail. La méthode des comparaisons par paires a également permis la création d'échelles préférentiels dans les différents sous-groupes de répondants dans différentes âge et le sexe. En comparant ces sous-échelles individuelles, nous avons pu tester l'hypothèse H1 si les répondants âgés perçoivent comme un sympathiques d'autres types de visages par rapport aux plus jeunes. Cela a été clairement réfutée dans le cas du visage de l'homme le plus sympathique, il est donc possible de faire valoir que dans le cas d'un homme vieillissant, il ya un consensus parmi les répondants au sujet de sa sympathie. Cependant, les opinions concernant les femmes les plus sympathiques vieillissement visage diffèrent. Bien qu'il y ait un consensus entre le groupe des femmes âgées et les hommes plus jeunes, il ya aussi une différence entre le groupe de jeunes femmes et hommes plus âgés. L'hypothèse H1 peut être donc dans le premier cas et réfuté dans le deuxième cas confirmé. Nous ne pouvons donc pas vraiment dire que l'aperçu de la sympathie pour les femmes âgées est très différente chez les répondants plus âgés et les personnes interrogées dans un stade o la vie reproductive. Un autre point important dans le processus méthodologique de ce travail est de plus en plus d'un entretien semi-structuré dans lequel les répondants ont exprimé leur perception concernant le niveau d'éducation, le statut social et les caractéristiques de la personnalité des hommes / femmes, dont le visage qu'ils considéraient comme le plus et le moins sympathique. Expression obtenue à partir d'entrevue semi-structurée a servi à tester l'hypothèse H2 et H3 et également devenir la base pour le profilage des concepts centraux avec l'aide de la méthode de la théorie à la terre. L'utilisation d'un traitement numérique et en comparant le nombre absolu de commentaires positifs et négatifs sur les traits de personnalité des faces évalués, nous pouvons confirmer l'hypothèse H2 - Pour les plus de visages sympathiques seront attribués les traits de personnalité positifs. Effacer supériorité des expressions évaluant positivement les soins de l'apparence pour les deux sexes confirme également l'hypothèse H3 - Peu importe le sexe et l'âge des répondants, sera aussi plus sympathique évalué ce genre de visage des personnes âgées, qui montrent le soin naturel de l'apparence. Les résultats de l'analyse de la théorie à la terre par la suite ces révélateur

plusieurs concepts centraux. Alors, qu'est-ce qui se cache derrière le visage sympathique de vieillissement des femmes? Pour les jeunes hommes, le plus sympathique est qui prennent soin d'eux ainsi. Les hommes plus âgés perçoivent comme un sympathique qui, qui est aussi un ami transparente pour eux et pour les jeunes femmes sont les femmes plus sympathiques qui est en mesure d'obtenir avec eux, malgré leur jeunesse. Répondants féminins plus âgés, cependant, soulignent l'importance de chercher pour une apparence rajeunie par les femmes vieillissantes, parce que de cette façon ils peuvent se sentir heureux dans la vie. Le concept central qui accompagne la perception du vieillissement masculin visage sympathie est le concept de famille, qui est considéré sous un angle légèrement différent en sous-groupes de répondants individuels. Les femmes plus âgées, comme si elles lui pardonnerent, qui est le „coureur de jupons“, car il est capable de soutenir la famille et toujours à des rendements de la famille. Les jeunes femmes réfléchissent à un visage de cet homme l'idée d'une famille unie, dont il est, comme un „bon grand-père“ une partie importante. Les jeunes hommes le perçoivent comme un „bourreau de travail“ à succès qui ne fait pas attention à sa famille beaucoup, mais il est capable de soutenir sa famille. Les hommes plus âgés sont un peu „jaloux“ de lui, parce que sa famille est „cool“ et lui-même juste „flotte“ à travers la vie.

Le concept de famille se reflète aussi dans la perception du visage des femmes et des hommes, qui ont été identifiés par les répondants comme antipathique. Malgré le fait que le visage moins sympathique des femmes a été crédité de traits de personnalité négatifs et faible niveau d'éducation, cette femme a également attribué un sens de la famille, pour laquelle elle consacre toute sa vie. Dans le visage de l'homme moins sympathique, les répondants ont vu agresseur sans éducation dépendant de l'alcool, qui ne sont pas en mesure de soutenir une famille et de devenir sans-abri.

Il est évident que le concept de famille dans son essence imprègne toutes les perceptions que les répondants perçoivent tout en regardant un visages sympathiques ou antipathiques d'un des hommes ou des femmes âgées, à cause de même le visage féminin le plus sympathique accompagnant par des expressions comme „soins“, „ami transparente“ ou „capacité de bien travailler avec la jeune génération“ d'accord avec une famille qui fonctionne bien. Il semble que l'idée profondément ancrée sur la nécessité de maintenir une apparence jeune et d'assurer une satisfaction de vie théorique de cette façon, affecte encore tort la perception des femmes âgées.

12. PŘÍLOHY

12.1. Příloha 1 – Databáze respondentů

Respondentka RZM	Pohlaví ♀	Rok narození	Věk	Městský/venkovský typ	Vzdělání	Menstruace	Antikoncepce	Rodinný status	Dotazník žena ID	Dotazník muž ID
RZM01	žena	1991	21	městský typ	středoškolské	ANO	ANO	svobodná	ID#1	ID#1
RZM02	žena	1982	30	venkovský typ	vysoškoškolské	ANO	NE	rozvedená	ID#2	ID#2
RZM03	žena	1991	21	venkovský typ	středoškolské	ANO	NE	svobodná	ID#3	ID#3
RZM04	žena	1992	20	město	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#4	ID#4
RZM05	žena	1990	22	venkov	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#5	ID#5
RZM06	žena	1988	24	venkov	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#6	ID#6
RZM07	žena	1992	20	venkov	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#7	ID#7
RZM08	žena	1992	20	městský typ	student VŠ	ANO	NE	svobodná	ID#8	ID#8
RZM09	žena	1988	24	městský typ	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#9	ID#9
RZM10	žena	1993	19	venkovský typ	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#10	ID#10
RZM11	žena	1992	20	městský typ	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#11	ID#11
RZM12	žena	1979	34	městský typ	středoškolské	ANO	NE	vdaná	ID#12	ID#12
RZM13	žena	1993	20	venkovský typ	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#13	ID#13
RZM14	žena	1993	20	venkovský typ	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#14	ID#14
RZM15	žena	1993	20	městský typ	student VŠ	ANO	NE	svobodná	ID#15	ID#15
RZM16	žena	1993	20	venkovský typ	student VŠ	ANO	NE	svobodná	ID#16	ID#16
RZM17	žena	1992	21	městský typ	student VŠ	ANO	NE	svobodná	ID#17	ID#17
RZM18	žena	1991	22	venkovský typ	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#18	ID#18
RZM19	žena	1991	22	městský typ	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#19	ID#19
RZM20	žena	1991	22	městský typ	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#20	ID#20
RZM21	žena	1987	26	městský typ	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#21	ID#21
RZM22	žena	1992	21	venkovský typ	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#22	ID#22
RZM23	žena	1991	22	městský typ	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#23	ID#23
RZM24	žena	1993	20	venkovský typ	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#24	ID#24
RZM25	žena	1989	24	městský typ	student VŠ	ANO	NE	svobodná	ID#25	ID#25
RZM26	žena	1990	23	venkovský typ	student VŠ	ANO	NE	svobodná	ID#26	ID#26
RZM27	žena	1992	21	městský typ	student VŠ	ANO	NE	svobodná	ID#27	ID#27
RZM28	žena	1992	21	venkovský typ	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#28	ID#28
RZM29	žena	1991	22	venkovský typ	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#29	ID#29
RZM30	žena	1993	20	městský typ	student VŠ	ANO	ANO	svobodná	ID#30	ID#30

Respondentka RZS	Pohlaví ♀	Rok narození	Věk	Městský/venkovský typ	Vzdělání	Menstruace	Hormonální substituce	Rodinný status	Dotazník žena ID	Dotazník muž ID
RZS01	žena	1958	54	městský typ	středoškolské	NE	ne	vdaná	ID#1	ID#1
RZS02	žena	1963	50	městský typ	středoškolské	ANO	ne	vdaná	ID#2	ID#2
RZS03	žena	1958	54	městský typ	středoškolské	NE	ne	vdaná	ID#3	ID#3
RZS04	žena	1961	51	venkovský typ	středoškolské	ANO	ne	vdova	ID#4	ID#4
RZS05	žena	1955	57	městský typ	středoškolské	NE	ne	rozvedená	ID#5	ID#5
RZS06	žena	1956	56	venkovský typ	vysoškoškolské	NE	ne	vdaná	ID#6	ID#6
RZS07	žena	1962	52	městský typ	vysoškoškolské	NE	ne	rozvedená/vdaná	ID#7	ID#7
RZS08	žena	1955	57	venkovský typ	základní	NE	ne	vdaná	ID#8	ID#8
RZS09	žena	1960	52	městský typ	středoškolské	NE	ne	vdaná	ID#9	ID#9
RZS10	žena	1954	58	městský typ	středoškolské	NE	ne	vdaná	ID#10	ID#10
RZS11	žena	1952	60	městský typ	vysoškoškolské	NE	ne	vdaná	ID#11	ID#11
RZS12	žena	1962	50	městský typ	vysoškoškolské	NE	ne	rozvedená/vdaná	ID#12	ID#12
RZS13	žena	1961	51	městský typ	vysoškoškolské	NE	substituce	vdaná	ID#13	ID#13
RZS14	žena	1957	55	městský typ	vysoškoškolské	ANO	ne	vdaná	ID#14	ID#14
RZS15	žena	1954	58	městský typ	vysoškoškolské	NE	ne	vdaná	ID#15	ID#15
RZS16	žena	1956	56	městský typ	základní	NE	ne	rozvedená	ID#16	ID#16
RZS17	žena	1959	53	venkovský typ	středoškolské	NE	ne	vdaná	ID#17	ID#17
RZS18	žena	1952	60	venkovský typ	středoškolské	NE	ne	rozvedená	ID#18	ID#18
RZS19	žena	1953	59	venkovský typ	středoškolské	NE	ne	vdaná	ID#19	ID#19
RZS20	žena	1958	54	venkovský typ	středoškolské	NE	ne	vdaná	ID#20	ID#20
RZS21	žena	1956	56	městský typ	středoškolské	NE	ANO	vdaná	ID#21	ID#21
RZS22	žena	1964	52	venkovský typ	středoškolské	NE	ne	vdaná	ID#22	ID#22
RZS23	žena	1960	53	venkovský typ	středoškolské	ANO	ne	vdaná	ID#23	ID#23
RZS24	žena	1956	56	městský typ	základní	NE	NE	rozvedená	ID#24	ID#24
RZS25	žena	1952	60	městský typ	vysoškoškolské	NE	NE	vdova s přítelem	ID#25	ID#25
RZS26	žena	1953	59	městský typ	středoškolské	NE	NE	vdova; sama	ID#26	ID#26
RZS27	žena	1955	57	městský typ	vysoškoškolské	NE	NE	vdaná	ID#27	ID#27
RZS28	žena	1952	60	městský typ	středoškolské	NE	NE	vdova s přítelem	ID#28	ID#28
RZS29	žena	1952	60	městský typ	středoškolské	NE	NE	rozvedená	ID#29	ID#29
RZS30	žena	1953	59	městský typ	středoškolské	NE	NE	rozvedená	ID#30	ID#30

Respondent RMS	Pohlaví	Rok narození	Věk	Městský/venkovský typ	Vzdělání	Rodinný status	Dotazník žena ID	Dotazník muž ID
RMS01	muž	1955	57	městský typ	vysoškolské	rozvedený	ID#1	ID#1
RMS02	muž	1952	60	městský typ	středoškolské	rozvedený	ID#2	ID#2
RMS03	muž	1952	60	městský typ	středoškolské	ženatý	ID#3	ID#3
RMS04	muž	1959	53	městský typ	vysoškolské	ženatý	ID#4	ID#4
RMS05	muž	1954	58	městský typ	vysoškolské	ženatý	ID#5	ID#5
RMS06	muž	1961	51	městský typ	vysoškolské		ID#6	ID#6
RMS07	muž	1956	56	městský typ	vysoškolské	ženatý	ID#7	ID#7
RMS08	muž	1958	54	městský typ	středoškolské	ženatý	ID#8	ID#8
RMS09	muž	1960	52	městský typ	středoškolské	rozvedený/sám	ID#9	ID#9
RMS10	muž	1958	54	městský typ	středoškolské	ženatý	ID#10	ID#10
RMS11	muž	1957	55	venkovský typ	středoškolské	ženatý	ID#11	ID#11
RMS12	muž	1962	50	venkovský typ	vyučení	rozvedený	ID#12	ID#12
RMS13	muž	1957	55	venkovský typ	středoškolské		ID#13	ID#13
RMS14	muž	1960	52	venkovský typ	středoškolské	ženatý	ID#14	ID#14
RMS15	muž	1944	58	městský typ	vysoškolské	ženatý	ID#15	ID#15
RMS16	muž	1958	54	venkovský typ	středoškolské	ženatý	ID#16	ID#16
RMS17	muž	1959	53	venkovský typ	vysoškolské	ženatý	ID#17	ID#17
RMS18	muž	1963	50	venkovský typ	středoškolské	ženatý	ID#18	ID#18
RMS19	muž	1953	59	venkovský typ	vysoškolské	ženatý	ID#19	ID#19
RMS20	muž	1955	57	městský typ	středoškolské	rozvedený s přítelkyní	ID#20	ID#20
RMS21	muž	1961	51	venkovský typ	středoškolské	ženatý	ID#21	ID#21
RMS22	muž	1956	56	městský typ	vysoškolské	ženatý	ID#22	ID#22
RMS23	muž	1952	60	městský typ	základní	rozvedený s družkou	ID#23	ID#23
RMS24	muž	1953	59	venkovský typ	vysoškolské	ženatý	ID#24	ID#24
RMS25	muž	1953	59	venkovský typ	středoškolské	ženatý	ID#25	ID#25
RMS26	muž	1959	53	městský typ	vysoškolské	ženatý	ID#26	ID#26
RMS27	muž	1956	56	městský typ	vysoškolské	rozvedený a znovu ženatý	ID#27	ID#27
RMS28	muž	1962	50	venkovský typ	středoškolské	ženatý	ID#28	ID#28
RMS29	muž	1955	57	městský typ	středoškolské	ženatý	ID#29	ID#29
RMS30	muž	1953	59	venkovský typ	vysoškolské	ženatý	ID#30	ID#30

Respondent RMM	Pohlaví	Rok narození	Věk	Městský/venkovský typ	Vzdělání	Rodinný status	Dotazník žena ID	Dotazník muž ID
RMM01	muž	1984	28	městský typ	student VŠ	svobodný	ID#1	ID#1
RMM02	muž	1989	23	městský typ	student VŠ	svobodný	ID#2	ID#2
RMM03	muž	1985	27	městský typ	student VŠ	svobodný	ID#3	ID#3
RMM04	muž	1992	20	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#4	ID#4
RMM05	muž	1990	22	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#5	ID#5
RMM06	muž	1991	21	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#6	ID#6
RMM07	muž	1992	20	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#7	ID#7
RMM08	muž	1991	22	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#8	ID#8
RMM09	muž	1992	21	městský typ	student VŠ	svobodný	ID#9	ID#9
RMM10	muž	1992	21	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#10	ID#10
RMM11	muž	1993	20	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#11	ID#11
RMM12	muž	1992	21	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#12	ID#12
RMM13	muž	1992	21	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#13	ID#13
RMM14	muž	1989	24	venkovský typ	student VOŠ	svobodný	ID#14	ID#14
RMM15	muž	1989	24	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#15	ID#15
RMM16	muž	1992	21	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#16	ID#16
RMM17	muž	1992	21	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#17	ID#17
RMM18	muž	1992	21	městský typ	student VŠ	svobodný	ID#18	ID#18
RMM19	muž	1992	21	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#19	ID#19
RMM20	muž	1992	21	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#20	ID#20
RMM21	muž	1993	20	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#21	ID#21
RMM22	muž	1989	24	městský typ	student VŠ	svobodný	ID#22	ID#22
RMM23	muž	1980	33	venkovský typ	VŠ	svobodný	ID#23	ID#23
RMM24	muž	1992	21	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#24	ID#24
RMM25	muž	1990	23	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#25	ID#25
RMM26	muž	1993	20	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#26	ID#26
RMM27	muž	1985	27	městský typ	student VŠ	svobodný	ID#27	ID#27
RMM28	muž	1991	22	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#28	ID#28
RMM29	muž	1992	21	městský typ	student VŠ	svobodný	ID#29	ID#29
RMM30	muž	1990	22	venkovský typ	student VŠ	svobodný	ID#30	ID#30

12.2. Příloha 2 – Osnova a příklad polostrukturovaného rozhovoru

OSNOVA

Jak na vás člověk na fotografii působí?

Co byste o něm řekl/a ohledně jeho:

1. Úrovně vzdělání
2. Sociálního postavení
3. Osobnostních rysů

PŘÍKLAD JEDNOHO Z ROZHovorŮ

NEJSYMPATIČTĚJŠÍ ŽENA
Z10

- inteligentní dáma
- vstřícná, příjemná, ochotná
- působí příjemným, uklidňujícím dojmem
- vdaná nebo vdova
- pěstěná paní
- finančně na tom není špatně
- lepší střední vrstva
- má děti i vnoučata, ke kterým se hezky chová
- číší jí optimismus z pohledu
- žena v domácnosti

NEJMÉNĚ SYMPATICKÁ ŽENA
Z9

- zklamaná životem
- utrápená
- něco se jí přihodilo
- neměla pěkný život
- zahořklá, skeptická
- úřednice
- střední vzdělání
- řadová pozice
- vdaná, 2 děti, vnoučata
- přehnaná starost o svou rodinu

NEJSYMPATIČTĚJŠÍ MUŽ
M2

- působí rozumně
- je pro každou legraci
- jedná s rozvahou a promyšleně
- klidná povaha
- ženatý, kupa dětí a vnoučat
- neodporuje
- snášenlivý
- vysokoškolák
- působí inteligentně

NEJMÉNĚ SYMPATICKÝ MUŽ
M6

- působí velmi přísně
- musí být po jeho
- direktivní jednání
- jakmile není po jeho, bude zle
- nekompromisní
- ženatý
- k dětem se chová také direktivně, ale vnoučata rozmazluje

12.3. Příloha 3 – hlavní významové jednotky vyprofilované z polostrukturovaných rozhovorů ve vztahu k nejméně sympatickému obličejí muži **M6**.

<p>AGRESE - A já se ho bojím; násilnický typ; vyhla bych se mu obloukem bála bych se ho; právě vyšel z vězení; vyhledává konflikty jde z něj strach; kriminální typ; vypadá „vostře“; násilník masový vrah (protože chce); právě ho pustili z vězení; děsí mě; zločinec (temné oči); přísný; bývalý vězeň (podle vousů a přísného pohledu); bál bych se ho; působí velmi přísně direktivní jednání; jakmile není po jeho, bude zle; tvrdák kriminálník; vulgárnější typ; kriminálník; tvrdší typ; gauner nechtěl bych ho potkat večer; amnestovaný vězeň; zneužívá „bílé koně“ pro ekonomické účely; byl trestaný za drobné delikty; amnestovaný; trestaný za ublížení na zdraví; má výbušnou povahu; trestanec (neplatil výživné); amnestovaný bude to pruďas; bál bych se ho; tvrdas; rozvedený; pravděpodobně pro tvrdácký způsob žitova, který ne každý snese; rozhodně ne něžný; podceňuje ženy; není moc laskavý</p> <p>PROBLÉMY UDRŽET SI RODINU - R nežije s rodinou, ale žije sám; samotář zklamaný životem; žena ho možná opustila; vlk samotář; žena se s ním rozvedla rozvedený; rozvedený; rozvedený; se „svýma dětma“ se moc nevidá; žije sám v bytě; rozvedený; rozvedený; má dceru, která s ním ale vůbec nekomunikuje; samotář; rozvedený pravděpodobně pro tvrdácký způsob života, který ne každý snese; nemá rodinu; možná i pije; pokud to ta žena vydržela, tak asi rodinu má; osamocení; nedovede s nikým žít; spíš samotář; bezdětný; nemá manželku; rozvedený má rodinu, ale nefunkční; nemá rodinu; o rodinu přišel tím, že byl ve vězení; lehce rozvrácená rodina (zlobivé děti a manželka chlastá); manželka od něj utekla; neví ani kolik má dětí</p>	<p>NEUPRAVENOST (ZANEDBÁVÁNÍ PÉČE O SEBE) – N nestará se o sebe; kdybych ho potkala, řekla bych si, že je to vagabund; nedbá o sebe; zapáchá; má děti, které se za něj stydí; nedbá na hygienu; příliš o sebe nepečuje; neupravený zanedbaný; nečistotný; příliš o sebe nedbá, to je pro něj podružné; žije nezdravě</p> <p>ZÁVISLOSTI – Z má problémy s alkoholem a kouří; připomíná mi bezdomovce s „levným krabicovým“ vínem v ruce; hospodský typ; alkoholik; kuřák; byl vyhozen z práce kvůli chlastu; pije a kouří; hospodský typ; alkoholik s nižším vzděláním; hodně chodí do hospody; dost chlastá dělá málo placenou práci nebo je bezdomovec, sedí s pivem na nádraží a pokřikuje na ostatní; možná i pije a určitě kouří možná i pije; hospodský typ; zanedbaný alkoholik odpoledne se jde pravidelně napít a pak dělá „vyrvál“; sklon k alkoholismu; kouří; nejčastěji pobývá v hospodě IV. cenové skupiny</p> <p>NIŽŠÍ SOCIÁLNÍ STATUS A ÚROVEŇ VZDĚLÁNÍ – SV pracuje rukama jako dělník; to bude nějaký manuálně pracující; elektrikář; dělník; nikdy pořádně nepracoval připomíná mi bezdomovce; inteligence moc nepobral jeřábek; povaleč; je bez práce; možná je i bezdomovec; byl vyhozen z práce kvůli chlastu; dělnická profese; nezaměstnaný; alkoholik s nižším vzděláním; středoškolské vzdělání, ale pracuje jako dělník; má málo peněz; pracuje jako pomocný dělník; základní vzdělání; pracuje manuálně hospodský v zaplivané hospodě IV. cenové skupiny na vesnici; svářeč; dělník v továrně, nebo je bez práce, nebo má občasnou práci, nebo je bezdomovec; zkrachovalec; nemá peníze, ale zároveň se nesnaží, aby je měl; všechno je mu jedno; dělá málo placenou práci; školník; středoškolák, který se ale rozhodl pro méně kvalifikovanou práci, protože nechce nikomu poklonkovat (jezdí s kamionem nebo je popelář); bagrista; bez vzdělání; traktorista v JZD; vyučený; spíše dělnická profese; maximálně střední vzdělání; nezaměstnaný; bezdomovec; dělá „černý kšefty“; pracuje manuálně; nejnižší vzdělání s potížemi; příležitostné práce (výkopy); pokud pracuje, tak manuálně; má problémy najít práci; popelář</p>
---	---

12.4. Příloha 4 – hlavní významové jednotky vyprofilované z polostrukturovaných rozhovorů ve vztahu k nejméně sympatickému obličejí ženy **Z4**.

<p>MASKULINITA – M</p> <p>má knírek; má vousy; „babochlap“; „vojanda“; sestřihem mi připomíná chlapa; vypadá jako pán; nemám rád, když má žena krátké vlasy; má mužské rysy; chlapský typ; trochu neandrtálský typ; pracuje ve věznici jako dozorkyně; typická řidička tramvaje</p> <p>POVĚDOMOST A ROLOVÉ STEREOTYPY – P</p> <p>prodavačka; prodavačka; pomocná kuchařka; prodavačka; těžce manuálně pracovala nejspíše v JZD; pracuje u pokladny; možná prodavačka nebo také kuchařka; uklízečka na bazénu; kuchařka (je podobná té, co vařila ve školní jídelně na ZŠ); uklízečka na škole; připomíná mi zástupkyni ředitele u nás na střední škole (to nebyla příjemná paní); kuchařka; uklízečka; pracuje ve věznici jako dozorkyně; uklízečka; správcová, hospodářka (my jsme takovou podobnou měli); kuchařka ve školní jídelně; uklízečka; vyučená prodavačka; prodávala v krámu; mohla pracovat jako prodavačka</p>	<p>ETNICKÉ SOUVISLOSTI – E</p> <p>možná je trochu Romka; brala sociální dávky; působí jako cikánka; žebra; působí na mě jako Rumunka (cizinka); připadá mi trochu romsky; je nezaměstnaná; budí dojem slabší sociální skupiny; v životě moc nedělala</p> <p>NEGATIVNÍ POVAHOVÉ RYSY – NP</p> <p>působí agresivně; typická plzeňská babka, co buzeruje lidi v tramvaji; buzeruje sousedy, že neuklízí; typický diktátor; nespokojená, nabručená, našťvaná; vypadá našťvaně; je agresivní a hlučná; jezdí MHD a má hůl, aby si sedla; je arogantní; vnoučata za ní moc nechodí, protože je nepříjemná přísná doma i v práci (podle krátkých vlasů); dominantní; asi by si dovoľovala; působí dominantně; taková venkovská „kvočna“; vnitřně není hodná; zapšklá; chodí do hospody; konfliktní; raději se jí vyhnout; stíhaná zapšklá</p> <p>SMYSL PRO RODINU – S</p> <p>má ráda to svoje teplo domova a myslí na druhé; má osm dětí; normální život; ustaraná; v rodině to klapě; má větší rodinu; má hodně vnoučat; závislá na chlapovi; na 100% ráda vaří; má hodně dětí; strhaná; utrápená; ustaraná; správná babička; ráda vaří; má vnoučata a žije spokojeně (stereotypně) s manželem na vesnici; rodinný typ; zaměřena spíše na domácnost a rodinu; zájmy – rodina a zahrada; je vdaná, má děti, ráda vaří a vyšívá; dobrá matka od rodiny; zdá se, že neměla příliš snadný život; ráda vaří; má dvě děti, kterým ráda hlídá vnoučata; ráda se stará o vnoučata</p>
--	--

12.5. Příloha 5 – Výrazy vztahující se k pozitivním a negativním povahovým vlastnostem, vyšší a nižší úrovni vzdělání a lepšímu či horšímu sociálnímu postavení u nejsympatičtějšího mužského obličejce **M10**.

Pozitivní povahové vlastnosti	Vyšší úroveň vzdělání	Lepší	Negativní
<p>Šarantní; Sympatický; Vyrovnaný; Pohodářský; Vypadá velmi spokojeně; Pohodář; Má rád rodinu, pomáhá jí a chrání; Empatický; Problémy nesvaluje na současnou dobu; Veselejší typ; Rodinný typ; Hodný; Klidný; Optimista; Není arogantní; Sympatický děda; Dost oblíbený; Hodný dědeček; Má rád noučata; Má rád zvířata; Sportovec; Velmi společenský; Je s ním sranda; Žije spokojený rodinný život; Má rád rodinu a děti; Otevřený; Komunikativní; Optimista; Sympaťák; Chytrý; Sympatický; Má šťastnou rodinu; Má hodně přátel; Oblíbený mezi lidmi; Solidní; Působí vstřícně a optimisticky; Dobrosrdečný; Trénuje mládež a vede nějaký sportovní klub; Hodný člověk; Dobry otec; Oblíbený v kolektivu; Sympatický s dobráckýma očima; Charismatický; Klidný typ; Má v sobě kouzlo a vnitřní klid; Pohodář; Do rodiny; Dokáže rodinu zajistit; Přátelský a milý; Má rád děti i vnoučata; Pro okolí sympatický; Milý a upřímný; Rodinný typ; Vyrovnaný; Je spokojený na světě; Je sympatický; Veselý; Přátelský; Pracovitý; Šikovný; Má smysl pro humor; Vyrovnaný; Klidný; V pohodě; Optimista; Dobrosrdečný; Sympatický; Sympatický; Sympatický Milý; Příjemný</p>	<p>Vysokoškolské vzdělání; Působí jako náměstek; Technický inženýr; Pracuje jako vedoucí nebo ředitel; Strojní inženýr; Pilot; Politik; Ekonom v bance; Pracoval jako lékař; Vzdělanější právník nebo doktor; Vyšší vzdělání; Hodně přemýšlivý člověk; Dirigent; Práce na vyšší pozici; Pracuje na vyšší pozici ve financích; Doktor; Intelektuál; Doktor; Vypadá chytře Působí inteligentně; Vysokoškolák; Vysokoškolské vzdělání; Vzdělaný; Vzdělání technického směru ať už SŠ nebo VŠ; Vysokoškolák; Střední až vysokoškolské vzdělání; Chytrý člověk; Lékař gynekolog; Inteligentní; Vysokoškolský profesor, klidně i právník; Doktor nebo manažer; Inženýr; Určitě vzdělaný; Inženýr; Profesor; Možná vysokoškolák; Středoškolské vzdělání; Vědec; Lékař nebo vědecký pracovník; Chytrý; Hovoří nějakými cizími jazyky; Strojní inženýr; Inteligentní</p>	<p>socioekonomický status Má úroveň Úspěšný Politik Finančně je na tom velmi dobře (boháč) Má se finančně dobře Úspěšný Dobře situovaný Podnikatel Úroveň má Manažerský vedoucí typ Má vysokou pozici Úspěšný v zaměstnání Podnikatel nebo ředitel Vedoucí funkce Úspěšný Bohatý Vydělává slušné peníze Ve vedoucí funkci Žije ve vile Vedoucí postavení Dělal šéfa</p>	<p>povahové vlastnosti Cholerik Záletník Je na ženský Má milenkou a je nevěrný Trošku sukničkář Ženská si ho musí hlídat Proutník, líbí se mu ženy Má nabrnknuto spousty mladých holek Bisexuál, kdyby z toho něco měl Možná není férový Záletník Sebevědomý Je na mladé holky Buď ženy stíhá nebo zahýbá Nekompromisní Dominantní Absolutně nevěrný Sebevědomý Starej kurevník Možná i záletník Trochu samolibý Namyšlený Seladonek Rád se předvádí Nižší úroveň vzdělání - 0 Horší sociální status - 0</p>

12.6. Příloha 6 – Výrazy vztahující se k pozitivním a negativním povahovým vlastnostem, vyšší a nižší úrovni vzdělání a lepšímu či horšímu sociálnímu postavení u nejsympatičtějších ženských obličejů **Z10, Z5 a Z8.**

<p>Pozitivní povahové vlastnosti –Z10</p> <p>Hodná; Miluje své děti; Empatická; Komunikativní; Přátelská; Hodně společenská; Sympatická; Pracovitá; Stará se o rodinu; Šťastná; Vyskytne-li se problém, pomůže; Empatická; Zajímají ji problémy druhých; Sympatická; Přísná, ale spravedlivá; Slušně vychovaná; Příjemná; Hodná; Sympatická; Má vřelý vztah k dětem; Působí pozitivně; Velice hodná; Není podrazák; Optimistka; Tráví hodně času s vnoučaty na zahrádce; Milá paní; Je mi sympatičtější, protože má vlasy z čela; Společenská; Sympatická; Hodná; Slušná; Příjemná; Vstřícná; Ohleduplná; Poctivá; Společenská; Klidná; Působí sympaticky; Milá a hodná; Se smyslem pro rodinu; Přívětivá; Ráda pracuje na zahrádce; Je mi sympatická; Maminkovská povaha; Hodná; Zodpovědná; Bezproblémová; Rodinný typ; Je pozitivní; Působí přívětivě; Není fintivá ani sebestředná; Otevřená; Dobrosrdečná; Má ráda děti; Milá; Upřímná; Má ráda děti a pracuje s nimi; Vstřícná; Příjemná; Ochotná; Ušlechtilá; Příjemná; Sympatická; Ochotná; Milá; Vstřícná; Má zvládnuty životní pocity; Působí věrohodně; Ráda zahradničí; Má ráda společnost; Optimistická; Sympatická; Oblíbená; Milá; Hodná; Příjemná; Přívětivá; Milá; Příjemná</p>	<p>Vyšší úroveň vzdělání – Z10</p> <p>Mín. SŠ; Zdrav. sestra; VŠ; Učitelka na střední škole; Učitelka na gymnáziu; SŠ; Profesorka češtiny na střední škole; Zdrav. sestra; VŠ ; Notářka; Šéfka; Pracuje s dětma v mateřské školce; VŠ; Ráda čte; Intelektuálka; Učitelka; Sekretářka ; Učitelka; Sečtělá; Učitelka (ZŠ nebo SŠ); Vzdělaná; Pracovala v kultuře; Kultivovaná i duchem; Učitelka; Vzdělanější; Má ráda kulturu; Určitě ráda čte; Vyšší vzdělání; Učitelka v mateřské škole; Inteligentní dáma; Hodně vzdělaná pokud k tomu měla příležitost; Přirozeně inteligentní; Hovoří několika jazyky; Hraje na klavír; Baví ji historie; SŠ až VŠ vzdělání- možná doktorka; Učitelka na základní škole; Úřednice; Určitě je vzdělaná; Vnímám ji jako chytrou; Doktorka; Vzdělaná; Inteligentní; Učitelka možná i v MŠ; Vzdělaná; Učitelka na ZŠ; Inteligentní ženská</p>	<p>Lepší sociální status-Z10</p> <p>Má hodně peněz Střední vrstva Z bohatší vrstvy Bydlí na kraji města v cihlovém domě Šťastná v životě Bydlí v rodinném domě ve městě Bydlí v baráčku Je v životě šťastná Žije v luxusu Zpěvačka nebo herečka Žena nějakého pracháče Bydlí v rodinném domě; Bydlí v rodinném domku Spokojená; Bydlí ve městě ve vilce Spokojená; Šťastná Vyrovnaná; Bydlí v baráku Vyšší postavení v práci V kanceláři na lepší pozici; Zakládá si na kariéře; Bydlí v baráčku; Spokojená Bydlí v baráčku ve městě Žije v domečku Spokojený život Finančně na tom není špatně – lepší střední vrstva Žena v domácnosti</p>	<p>Negativní povahové vlastnosti – Z10</p> <p>Odměřená ; Ráda nakupuje; Musí být po jejím; Ctižádostivá; Emancipovaná ; Chce být na výši, vždy se chce vyrovnat společnosti; Dominantní povaha; Má v sobě vůdčí prvky; V životě nezůstane u jednoho muže</p> <p>Nižší úroveň vzdělání Z10</p> <p>Pokladní v Kauflandu Původně vyučená kuchařka/číšnice</p> <p>Horší sociální status Z10 – 0</p> <p>Negativní povahové vlastnosti – Z5</p> <p>Drbna – má o všem přehled Tvrdší na lidi, které ještě dobře nezná Nepouští si lidi k tělu Trochu více emancipovaná Trochu neústupná</p> <p>Nižší úroveň vzdělání Z5</p> <p>Pracovala manuálně ve fabrice Prodavačka Vyučená</p>
<p>Pozitivní povahové vlastnosti –Z5</p> <p>Sympatická ;Hodná babička; Je pořád aktivní; Silná ženská, v něčem křehčí; Připadá mi milá; Baví ji vaření, pečení; Má zájem o vnoučata; Rodinný typ; Přátelská; Komunikativní; Hrozně v pohodě; Baví ji vaření a děti; Není zahořklá; Spíše veselejší; Společenská; Má kladný vztah ke zvířatům; Mohla by sportovat; Rozumná; Pozitivní; Zábavná; Ráda chodí na procházky (turistka); Správná babička pro rodinu; Má uklidňující, sympatický výraz; Sportovní typ; Pohodová; Přirozená; Je sama sebou, nepřetvařuje se; Nekonfliktní; Mírumilovná; Kamarádská ; Dobrácká; Rodinný typ; Mám z ní teplý, hřejivý pocit – mohla bych se jí otevřít; Sportovala nebo ještě sportuje; Má teplo v očích; Prošla si v životě něčím nehezským, teď zkrásněla a život si užívá až nyní; Má ráda děti; Má příjemné vystupování; Komunikativní; Přátelská; Do</p>	<p>Vyšší úroveň vzdělání – Z5</p> <p>Dělala v kanceláři; Dělala nějaké stresující povolání; Možná má SŠ; Inteligentní a sečtělá; Má vyšší vzdělání; Chytrá; Vzdělaná; Učí výtvarku na ZŠ; Má ráda umění; Vzdělaná; Myslí ji to; Doktorka ; VŠ; Učitelka; SŠ; Minimálně SŠ; Působí inteligentně, asi paní doktorka ; Inteligentní; Vzdělaná ; Vysokoškolsky vzdělaná Má všeobecný přehled – je vzdělaná; Chytrá ; Inteligentní Vysokoškolačka ; Pálí jí to – může dělat cokoliv;</p>		

<p>pohody i nepohody; Hodná; Sportovkyně; Má ráda lidi; Samostatná žena, vdova, která si dovede poradit; Vyrovnaná; Umi brát život s nadhledem bez větších emočních stresů ; Sportovně založená; Má příjemné vystupování; sympatická; Pozitivní; Osobnost ; Baví ji turistika, četba, ráda sportuje a cestuje; Má ráda zvířata; Má pozitivní vztah k životu; Sportovní typ; Ráda cestuje a jezdí na lyžích; Starosti se na ní také podepsaly; Jezdí na kole a chodí na procházky; Není zákeřná; Působí pozitivně; Vyrovnaná ; Nemá ve tváři vepsáno skepsi, kterou bych v tomto věku u žen očekával; Nejspíš je tak silná, že případné problémy v manželství v pohodě překousla; Mírná, nicméně jistá sama sebou; Asi by se s ní dobře povídalo; Příjemná; Nevzbuzuje žádné negativní emoce; Příjemný, nekonfliktní člověk; Upřímná; Sportovní typ; Férová; Miluje život a umí ho žít; Turistka; Pozitivní; Šel bych s ní na pivo; Není pro trest smrti ; Cestuje; Je dobrá kuchařka; Dříve pracovala s lidmi; Hodná; Pracovitá; Má dceru, které pomáhá; Sportovně založená; Cilevědomá; Obětavá, dobrá matka; Celkově klidnější dáma;</p> <p>Pozitivní povahové vlastnosti – Z8 Je sympatická; Pracuje s lidma; Hodná babička Bude to hodná babička; Stará se o vnoučata; Působí klidným dojmem; Vyrovnaná; Přes pokročilejší věk má něžné rysy – bude citlivá ; Sympatická; Hodná; Je vlná k dětem; Lidé ji mají rádi; Má příjemný a jemný hlas; Upřímný pohled; Vyrovnaná; Optimistická; Nesedí jen doma u televize – zcestovala ; Uvolněná; Důvěryhodná; Bez negativních zatížení ; Klidná povaha Citlivá; Vnímavá; Vyzařuje z ní pohoda a spokojenost ; Nekonfliktní ; Pečlivá; Spolehlivá Skromná; Rodinný typ; Pracovitá ; Starostlivá Dobrosrdečná ; Povahově na úrovni; Spolehlivá ; Ví, co je život ; Vyrovnaná Vypadá, že by mohla být citlivá</p>	<p>Vysokoškolské vzdělání Možná, že má náročné povolání, ale pobyt v přírodě jí to vynahradí; Lékařka nebo kantorka ; Je kulturní, ráda čte; Minimálně střední vzdělání ; Velmi inteligentní; Zvěrolékařka ; Minimálně střední vzdělání ; Je chytrá Ráda čte ; V každém případě VŠ; Určitě ovládá jeden cizí jazyk ; Chytrá ; Vzdělaná</p> <p>Vyšší úroveň vzdělání – Z8 Vypadá vzdělaně Pracovala jako zdravotní sestra Intelektuálně zaměřena Ráda čte Pracovala ve vzdělávání nebo je umělkyně Pediatřička, která to umí s dětmi (ráda si s dětma v ordinaci povídá; nemluví jen k rodičům) Plášť jí sluší Zdravotní sestra (staniční) Středoškolské vzdělání Práce zdravotní sestry Přemýšlivý typ Přemýšlivá Inteligentní Středoškolské vzdělání – sestra, pečovatelka Učitelka na nižším stupni Pracuje v kanceláři Blbá není Úřednice Poměrně vzdělaná Knihovnice Intelektuálka</p>	<p>Šlechtična z bohatého rodu Spokojená Spokojený život Spokojená Vedoucí pracovnice Bydli v rodinném domku Šťastně vdaná Bydli v domečku</p> <p>Lepší sociální status-Z5 Spokojená v manželství Zastávala vyšší funkci a je zmožená prací Dělala méně fyzicky náročnou práci Dělala lehčí práci Kariéristka Spokojená v rodině Spokojená Střední společenská vrstva Ze střední vrstvy Je ráda na světě Je dobře situovaná, své postavení ale nedává najevo</p> <p>Lepší sociální status-Z8 Ze střední vrstvy Spokojená Baví ji život Spokojená</p>	<p>Horší sociální status Z5 Utahaná Těžký život Zdrchaná Manžel ji šikanuje</p> <p>Negativní povahové vlastnosti – Z8 0 Nižší úroveň vzdělání Z8 0 Horší sociální status Z8 0</p>
---	---	--	---

13. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ADDISON, W. E. 1989. Beardedness as a factor in perceived masculinity. *Perceptual and Motor Skills*, 68, 921-922.
2. AHARON, I., ETEOFF, N., ARIELY, D., CHABRIS, C. F., O'CONNOR, E. & BREITER, H. C., 2001. Beautiful Faces Have Variable Reward Value: fMRI and Behavioral Evidence. *Neuron*, 32, 537-551.
3. ALBRIGHT, L., KENNY, D. A. & MALLOY, T. E. 1988. Consensus in personality judgments at zero acquaintance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55,3, 387–395.
4. ALLEY, T. R. & CUNNINGHAM, M. R. 1991. Averaged faces are attractive, but very attractive faces are not average. *Psychological Science*, 2, 123-125.
5. AMBADY, N., HALLAHAN, M. & ROSENTHAL, R. 1995. On judging and being judged accurately in zeroacquaintance situations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69,3, 518–529.
6. ANSTIS, S. M., MAYHEW, J. W., MORLEY, T. 1969. The Perception of Where a Face or Television , Portrait' Is Looking. *The American Journal of Psychology*. 82,4, 474–489.
7. BERMAN, P. W., O'NAN, B. A., & FLOYD, W. 1981. The double standard of aging and the social situation: judgments of attractiveness of the middle-aged woman. *Sex Roles*, 7, 87–96.
8. BERRY, D. S. & BROWNLOW, S. 1989. Were the physiognomists right? Personality correlates of facial babyishness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 15, 266–279.

9. BLAŽEK, V. 2004. *Stručný přehled neuropsychologie a psychobiologie. Antropologie chování 3. (učební text pro nebiologické a nep psychologické obory)*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Vydavatelství.
10. BLAŽEK, V. a TRNKA, R. (edt.). 2008. *Lidský obličej. Vnímání tváře z pohledu kognitivních, behaviorálních a sociálních věd*. Praha: Karolinum.
11. BLAŽEK, V. 2011. *Komunikace a lidské tělo: antropologie chování 5. Vyd.1.* Plzeň: Vydavatelství ZČU.
12. BOND, C. F., BERRY, D. S., OMAR, A. 1994. The kernel of truth in judgments of deceptiveness. *Basic and Applied Social Psychology*, 15, 523-534.
13. BORGATTI, S. P. 1996. *ANTHROPAC 4.0 User's Guide*. Natick: Analytic Technologies.
14. BORKENAU, P. & LIEBLER, A. 1993. Convergence of stranger ratings of personality and intelligence with self-ratings, partner ratings, and measured intelligence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65,3, 546–553.
15. BOWLBY, J. 1973. *Attachment and loss*. Vol.1. Basic Books, New York.
16. BOURDIEU, P. 2000. *Nadvláda mužů*. Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum: Praha.
17. BRUCE, V., BURTON, M., DOYLE, T., DENCH, N. 1989. Further experiments of the perception of growth in three dimensions. *Perception & Psychophysics*, 46,6, 528-536.
18. BRUCE, V., BURTON, A. M., HANNA, E., HEALEY, P., MASON, O., COOMBES, A., FRIGHT, R., LINNEY, A. 1993.. Sex discrimination: how do we tell the difference between male and female faces? *Perception*, 22,2,131 – 152.

19. BULPITT, C. J., MARKOWE, H. L. J., SHIPLEY, M. J. 2001. Why do some people look older than they should? *Postgraduate Medical Journal*, 77, 578–581.
20. BULYGINA, E., MITTEROECKER, P., AIELLO, L. 2006. Ontogeny of Facial Dimorphism and Patterns of Individual Development Within One Human Population. *American Journal of Physical Anthropology*, 131,3, 432-443.
21. BYRNE, D. 1971. *The Attraction Paradigm*. New York: Academic Press.
22. CONWAY, C. A., JONES, B. C., DeBRUINE, L. M. and LITTLE, A. C. 2008. Evidence for adaptive design in human gaze preference. *Proceedings of the Royal Society B* 275, 63-69.
23. CUNNINGHAM, M. R., ROBERTS, A. R., BARBEE, A. P., DRUEN, P. B., WU, C. H. 1995. „ Their ideas of beauty are, on the whole, the same as ours“: Consistency and variability in the cross-cultural perception of female physical attractiveness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 261-279.
24. D’ANDRADE, R. G. 1995. *The Development of Cognitive Anthropology*. Cambridge University Press.
25. DARWIN, CH. R. 1872. *The expression of the emotions in man and animals*. London: John Murray London.
26. De BRUINE, L. M. 2004. Facial resemblance increases the attractiveness of same-sex faces more than other-sex faces. *Proceedings of the Royal Society of London B*, 271, 2085-2090.

27. De SOUZA, A. A. L., BAIÃO, V. B. U., OTTA, E. 2003. Perception of men's personal qualities and prospect of employment as a function of facial hair. *Psychological reports*, 92, 201-208.
28. DIXSON, B. J. & VASEY, P. L. 2012. Beards augment perceptions of men's age, social status, and aggressiveness, but not attractiveness. *Behavioral Ecology*, 23, 3, 481-490.
29. DIXSON, B. J., TAM, J. C. & AWASTHY, M. 2013. Do women's preferences for men's facial hair change with reproductive status? *Behavioral Ecology*, 24, 708-716.
30. DIXSON, B. J., BROOKS, R. C. 2013. The role of facial hair in women's perceptions of men's attractiveness, health, masculinity and parenting abilities. *Evolution and Human Behavior*, 34, 236-241.
31. DEUTSCH, F. M., ZALENSKI, C. M., & CLARK, M. E. 1986. Is there a double standard of aging? *Journal of Applied Social Psychology*, 16, 771-785.
32. DUCHENNE, G. B. 1862. *Mécanisme de la physionomie humaine, ou analyse électro-physiologique de ses différents modes de l'expression*. Paris: Archives générales de médecine, P. Asselin; vol. 1, p. 29-47, 152-174.
33. DURRENBERGER, P. E. 2003. Using paired comparisons to measure reciprocity. *Field Methods*, 15, 3, 271-288.
34. DYLEVSKÝ, I. 2009. *Funkční anatomie*. Praha: Grada Publishing.
35. EAGLY, A. H., ASHMORE, R. D., MAKHIJANI, M. G., LONGO, L. C. 1991. What is beautiful is good, but....: A meta-analytic review of research on the physical attractiveness stereotype. *Psychological Bulletin*, 110, 109-128.

36. EKMAN, P., FRIESEN, W. V., O'SULLIVAN, M., CHAN, A., DIACOYANNI-TARLATZIS, I., HEIDER, K., KRAUSE, R., LeCOMPTE, W. A., PITCAIRN, T., RICCI-BITTI, P. E., SCHERER, K., TOMITA, M., TZAVARAS, A. 1987. Universals and cultural differences in the judgements of facial expressions of emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 4, 712-717.
37. EKMAN, P., DAVIDSON, R. J., FRIESEN, W. V. 1990. The Duchenne smile: Emotional expression and brain psychology II. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 342-353.
38. ENLOW, D. 1982. *Handbook of facial growth*. Philadelphia: W. B. Saunders.
39. ENQUIST, M., ARAK, A. 1994. Symmetry, beauty, and evolution. *Nature*, 372, 169-172.
40. ERIKSEN, T. H. 2008. *Sociální a kulturní antropologie. Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Vyd. 1. Praha: Portál.
41. ETCOFF, N. 2002. *Proč krása vládne světu*. Praha: Columbus.
42. Etický kodex Anthropictures. (online) http://www.anthropictures.cz/wp-content/uploads/2013/03/Etick%C3%BD_kodex_Anthropictures.pdf
43. FANTZ, R. 1963. Pattern vision in newborn infants. *Science*, 140, 296-297.
44. FEATHERSTONE, M., HEPWORTH, M. 1991. *The Mask of Ageing and the Postmodern Life Course*. In FEATHERSTONE, M., HEPWORTH, M., TURNER, B.S. (eds.). *The Body* London: SAGE Publications, s. 170–186.
45. FEINMAN, S. a Gill, G. W. 1977. Females' response to males' beardedness. *Perceptual and Motor Skills*, 44, 533–534.

46. FENG, CH. 2002. Looking Good: The Psychology and Biology of Beauty. *Journal of Young Investigators*, 6, (online)
<<http://www.jyi.org/volumes/volume6/issue6/features/feng.html>>.
47. FERJENČÍK, J., NIŠPONSKÁ, M. 1996. Vplyv výzoru tváre a sociálnej roly na vytváranie dojmu o osobe. *Československá psychologie*, 1, 39-45.
48. FLEGR, J. 2009. *Evolucní biologie*. 2., opravené a rozšířené vydání. Akademie věd: Academia.
49. FRAŇKOVÁ, S. a KLEIN, Z. 1997. *Úvod do etologie člověka*. Vyd. 1. Praha: HZ Systém.
50. GANGESTAD, S. W. a COUSINS, A. J. 2001. Adaptive design, female mate preferences, and shifts across the menstrual cycle. *Annual Review of Sex Research*, 12, 145.
51. GOREN, C. C., SARTY, M., and WU, P.Y.K. 1975. Visual following and pattern discrimination of face-like stimuli by newborn infants. *Pediatrics*, 56, 544-549.
52. GRAMMER, K., THORNHILL, R. 1994. Human (*Homo sapiens*) facial attractiveness and sexual selection: The role of symmetry and averageness. *Journal of Comparative Psychology*, 108, 233-242.
53. GRIFFIN, A. M., LANGLOIS, J. H. 2006. Stereotype directionality and attractiveness stereotyping: Is beauty good or is ugly bad? *Social Cognition*, 24, 16-187.
54. HATFIELD, E. A SPRECHER, S. 1986. *Mirror, mirror: The importance of looks in everyday life*. Albany: State University of New York Press.
55. HAVLÍČEK, J. A RUBEŠOVÁ, A. 2009. Atraktivita tváre. In Blažek, V. a Trnka, R. (Eds.), *Lidský obličej: vnímání tváre z pohledu kognitivních, behaviorálních a sociálních věd* (s. 189-201). Praha: Karolinum.

56. HELLSTRÖM, Å., TEKLE, J. 1994. Person perception through facial photographs-effects of glasses, hair, and beard on judgements of occupation and personal qualities. *European Journal of Social Psychology*, 24, 693-705.
57. HENDL, Jan 1999. *Úvod do kvalitativního výzkumu. 1. vyd.* Praha: Karolinum.
58. HESS, U., ADAMS R.B. Jr., SIMARD, A., STEVENSON, M. T., KLECK, R. E. 2012. Smiling and sad wrinkles: Age-related changes in the face and the perception of emotions and intentions. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48, 1377-1380.
59. HUME, D. K., MONTGOMERIE, R. 2001. Facial attractiveness signals different aspects of „quality“ in women and men. *Evolution and Behavior*, 22, 93-112.
60. HUNTLEY, H. E. 1970. *The divine proportion: A study in mathematical beauty.* New York: Dover.
61. HWANG, S. W., ATIA, M., NISENBAUM, R., PARE, D. E., JOORDENS, S. 2011. Is looking older than one's actual age a sign of poor health? *Journal of General Internal Medicine*, 26, 136–141.
62. CHRISTENSEN, K., THINGGAARD, M., MCGUE, M., REXBYE, H., HJELMBORG, B. Jv 2009. Perceived age as clinically useful biomarker of ageing: cohort study. *British Medical Journal*, 339: b5262.
63. JANDOUREK, J. 2001. *Sociologický slovník.* Praha: Portál.
64. JEŘÁBEK, H. 1993. *Úvod do sociologického výzkumu. 1. vyd.* Praha: Univerzita Karlova.
65. JOHNSTON, V. S. and FRANKLIN, M. 1993. Is beauty in the eye of the beholder? *Ethology and Sociobiology*, 14, 183-199.

66. JOHNSTON, V. S. 2000. Female facial beauty: the fertility hypothesis. *Pragmatics and Cognition*, 8, 107-122.
67. JOHNSTON, R. A., BARRY, C. 2001. Best face forward: similarity effects in repetition priming of face recognition. *Quarterly Journal of Experimental Psychology A*, 54, 383-396.
68. JOHNSTON, V. S., HAGEL, R., FRANKLIN, M., FINK, B. a GRAMMER, K. 2001. Male facial attractiveness – evidence for hormone-mediated adaptive design. *Evolution and Human Behavior*, 22, 251–267.
69. JONES, B. C., LITTLE, A. C., PENTON-VOAK, I. S., TIDDEMAN, B. P., BURT, D. M., PERRETT, D. I. 2001. Facial symmetry and judgements of apparent health. Support for a „good genes“ explanation of the attractiveness-symmetry relationship. *Evolution and Human Behavior*, 22, 417-429.
70. JONES, B. C., LITTLE, A. C., BOOTHROYD, L., DEBRUINE, L. M., FEINBERG, D. R., LAW-SMITH, M. J., CORNWELL, R. E., MOORE, F. R. a PERRET, D. I. 2005. Commitment to relationships and preferences for femininity and apparent health in faces are strongest on days of the menstrual cycle when progesterone level is high. *Hormones and Behavior*, 48, 283–290.
71. JONES, B. C., De BRUINE, L. M., LITTLE, A. C., CONWAY, C. A. 2006. Integrating Gaze Direction and Expression in Preferences for Attractive Faces. *Psychological Science*, 17, 588-591.
72. KALICK, S. M. 1988. Physical attractiveness as a status cue. *Journal of Experimental Social Psychology*, 24, 6, 469–489.
73. KAMENSKAYA, E. A KUKHAREV, G. 2008. Recognition of Psychological Characteristics from Face. *Metody Informatyki Stosowanej*, 1, 59-73.

74. KENNY, D. A., HORNER, C., KASHY, D. A., & CHU, L. 1992. Consensus at zero acquaintance: Replication, behavioral cues and stability. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 88–97.
75. KENNY, C. T. a FLETCHER, D. 1973. Effects of beardedness on person perception. *Perceptual and Motor Skills*, 37, 413-414.
76. KERLINGER, F. N. 1972. *Základy výzkumu chování: Pedagogický a psychologický výzkum. Vyd. 1.* Praha: Academia.
77. KNUTSON, B. 1996. Facial expressions of emotion influence interpersonal trait inferences. *Journal of Nonverbal Behavior*, 20, 3, 165-182.
78. KOŚCIŃSKI, K. 2007. Facial attractiveness: General patterns of facial preferences. *Anthropological Review*, 70, 45-79.
79. KOWNER, R. 1996. Facial asymmetry and attractiveness judgement in developmental perspective. *Journal of Experimental Psychology*, 22, 662–675.
80. KREIBORG, S., JENSEN, B. L., MOLLER, E. & BJORK, A. 1978. Craniofacial growth in a case of congenital muscular dystrophy. *American Journal of Orthodontics*, 74, 207–215.
81. LANGLOIS, J. H., ROGGMAN, L. A., CASEY, R. J., RITTER, J. M., RIESER-DANNER, L. A., & JENKINS, V. Y. 1987. Infant preferences for attractive faces: Rudiments of a stereotype? *Developmental Psychology*, 23, 363-369.
82. LANGLOIS, J. H. & ROGGMAN, L. A. 1990. Attractive faces are only average. *Psychological Science*, 1, 2, 115-121.

83. LANGLOIS, J. H., ROGGMAN, L. A., RIESER-DANNER, L. A. 1990. Infants' differential social responses to attractive and unattractive faces. *Developmental Psychology*, 26, 153-159.
84. LANGLOIS, J. H., RITTER, J. M, ROGGMAN, L. A, VAUGHN, L. S. 1991. Facial Diversity and Infant Preferences for Attractive Faces. *Developmental Psychology*, 27, 79-84.
85. LANGLOIS, J. H., ROGGMAN, L. A., MUSSELMAN, L., ACTON, S. 1991. A picture is worth a thousand words: reply to „ On the difficulty of averaging faces“. *Psychological Science*, 2, 354-357.
86. LANGLOIS, J. H., ROGGMAN, L. A. , MUSSELMAN, L. 1994. What is average and what is not average about attractive faces? *Psychological Science*, 5, 214-220.
87. LANGLOIS, J. H., KALAKANIS, L. E., RUBENSTEIN, A. J., LARSON, A. D., HALLAM, M. J., & SMOOT, M. T. 2000. Maxims or Myths of Beauty ? A Meta-Analytic and Theoretical Review. *Psychological Bulletin*, 126, 390-423.
88. LAURENCE, M. W. 1964. Sex differences in the perception of men and women at four different ages. *Journal of Gerontology*, 19, 343-348.
89. LITTLE, A. C., BURT, D. M., PENTON-VOAK, I. S., PERRETT, D. I. 2001. Self-perceived attractiveness influences human female preferences for sexual dimorphism and symmetry in male faces. *Proceedings of the Royal Society of London B*, 268, 39-44.
90. LITTLE, A. C., BURT, D. M., PERRETT, D. I. 2006. Assortative mating for perceived personality traits. *Personality and Individual Differences*, 40, 973-984.
91. LITTLE, A.C. & PERRET, D. I. 2007. Using composite images to assess accuracy in personality attribution to faces. *British Journal of Psychology*, 98, 111-126.
92. MAGEO, J. M. 1994. *Hairdos and don'ts: hair symbolism and sexual history in Samoa*. *Man*, 29, 407-432.

93. MALATESTA, C. Z., FIORE, M. J. & MESSINA, J. J. 1987. Affect, personality, and facial expression characteristics of older people. *Psychology and Aging*, 2, 64–69.
94. MANNING, J. T., SCUTT, D., WHITEHOUSE, G. H., LEINSTER, S. J. a WALTON, J. M. 1996. Asymmetry and the menstrual cycle in women. *Ethology and Sociobiology*, 17, 129–143.
95. MARHÁNKOVÁ HASMANOVÁ, J. 2008. Genderové nerovnosti ve stáří: marginalizace a zvýhodnění žen ve stáří. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 8 , 2, 28-36.
96. MAZUR, A. & BOOTH, A. 1998. Testosterone and dominance in men. *Behavioral and Brain Sciences*, 21, 353–371.
97. McCRAE, R. R., COSTA, P. T. 1987. Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 81–90.
98. MEALEY, L., BRIDGSTOCK, R. & TOWNSEND, G. C. 1999. Symmetry and perceived attractiveness: A monozygotic co-twin comparison. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 1, 151-158.
99. MEALEY, L. 2000. *Sex differences. Developmental and Evolutionary Strategies*. New York: Academic Press.
100. MESULAM, M. 1990. Large-scale neurocognitive networks and distributed processing for attention, language and memory. *Annals of Neurology*, 28, 597-613.
101. MESULAM, M. 1998. From sensation to cognition. *Brain*, 121, 1013-1052.
102. MONIN, B. 2003. The warm glow heuristic: When liking leads to familiarity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 6, 1035-1048.

103. MORRIS, D. 1997. *Lidský živočich*. Praha: Balios.
104. MUSCARELLA, F., CUNNINGHAM, M. R. 1996. The evolutionary significance and social perception of male pattern baldness and facial hair. *Ethology and Sociobiology*, 17, 99-117.
105. WELLNER-POSPÍŠIL, M., NAKONEČNÝ, M., KOUBSKÁ L., HOUDEK, F. 2008. Sympatie a přátelství. *Sanquis*, 60, 46.
106. NEAVE, N. a SHIELDS, K. 2008. The effects of facial hair manipulation on female perceptions of attractiveness, masculinity, and dominance in male faces. *Personality and Individual Differences*, 45, 373-377.
107. NOWAK, C. A. 1977. Does youthfulness equal attractiveness? In *Looking Ahead*. Eds. Troll, L. E., Israel, J. and Israel, K. Engelwood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall, 59-64.
108. O'DOHERTY, J., WINSTON, J., CRITCHLEY, H., PERRET, D., BURT, D. M. & DOLAN, R. J. 2003. Beauty in a smile: The role of medial orbitofrontal cortex in facial attractiveness. *Neuropsychologia*. 41, 2, 147-155.
109. OTTA, E., ABROSIO, F. F. E., HOSHINO, R. L. 1996. Reading a smiling face: Messages conveyed by various forms of smiling. *Perceptual and Motor Skills*, 82, 1111-1121.
110. PASSINI, F. T. & NORMAN, W. T. 1966. A universal conception of personallity structure? *Journal of Personality and Social Psychology*, 4, 44-49.
111. PELLEGRINI, R. J. 1973. Impressions of the male personality as a function of beardedness. *Psychology: A Journal of Human Behavior*, 10, 29-33.
112. PENTON-VOAK, I. S., PERRETT, D. I., CASTLES, D.L., KOBAYASHI, T., BURT, D. M., MURRAY, L. K., MINAMISAWA, R. 1999. Menstrual cycle alerts face preference. *Nature*, 399, 741-742.

113. PENTON-VOAK, I. S., PERRETT, D. I., PEIRCE, J. W. 1999. Computer Graphic Studies of the Role of Facial Similarity in Judgements of Attractiveness. *Current Psychology*, 18, 1, 104-117.
114. PENTON-VOAK, I. S. a PERRETT, D. I. 2000. Female preference for male faces changes cyclically: further evidence. *Evolution and Human Behavior*, 21, 39–48.
115. PENTON-VOAK, I. S. a PERRETT, D. I. 2001. Male facial attractiveness: perceived personality and shifting female preferences for male traits across the menstrual cycle. *Advances in the study of Behavior*, 30, 219–257.
116. PENTON-VOAK, I. S., ChANG, H. 2008. Attractiveness judgments of individuals vary across emotional expression and movement conditions. *Journal of Cultural and Evolutionary Psychology*, 6, 89–100.
117. PERRET, D. I., MAY, K. A. and YOSHIKAWA, S. 1994. Facial shape and judgments of female attractiveness. *Nature*, 368, 239-242.
118. PERRETT, D. I., BURT, D. M., PENTON-VOAK, I. S., LEE, K. J., ROWLAND, D. A., EDWARDS, R. 1999. Symmetry and human facial attractiveness. *Evolution and Human Behavior*, 20, 295-307.
119. PETERKIN, A. 2001. *One thousand beards: A cultural history of facial hair*. Vancouver (Canada): Arsenal Pulp Press.
120. PIERARD-FRANCHIMONT, C., ZORNIL, F. et al. 1999. Climacteric skin ageing of the face: A prospective longitudinal comparative trial on the effect of oral hormonal replacement therapy. *Maturitas*, 32, 87-93.
121. PITTENGER, J. B. & SHAW, R. E. 1975. Aging faces as visual-elastic events. Implications for a theory of non-rigid shape perception. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 1, 374-382.

122. PORCHERON, A., MAUGER, E., RUSSEL, R. 2013. Aspects of Facial Contrast Decrease with Age and Are Cues for Age Perception. *PLoS ONE*, 8, 3: e57985.
123. PRINCIPE, C. P. & LANGLOIS, J. H. 2011. Faces differing in attractiveness elicit corresponding affective responses. *Cognition and Emotion*. 25, 1, 140-148.
124. RAMSEY, J. L., LANGLOIS, J. H., HOSS, R. A., RUBENSTEIN, A. J., GRIFFIN, A. M. 2004. Origins of a stereotype: Categorization of facial attractiveness by 6-month-old infants. *Developmental Science*. 7, 2, 201-211.
125. RANDALL V. A. 2008. Androgens and hair growth. *Dermatologic Therapy*, 21, 314–328.
126. RANTALA M. J., MOORE F. R., SKRINDA I., KRAMA T., KIVLENIECE I., KECKO S., KRAMS I. 2012. Evidence for the stress-linked immunocompetence handicap hypothesis in humans. *Nature Communications*, 3, 694.
127. RAPKIN, A. J., BIGGIO, G. a CONCAS, A. 2006. Oral contraceptives and neuroactive steroids. *Pharmacology Biochemistry and Behavior*, 84, 4, 628-634.
128. REICHEL, J. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. 1. vyd.* Praha: Grada Publishing, a. s.
129. REED, J. A. a BLUNK, E. M. 1990. The influence of facial hair on impression formation. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 18, 169-175.
130. REYNOLDS, R. 1949. *Beards: their social standing religious involvements, decorative possibilities, and value in offence and defence through the ages.* New York: Harcourt Brace Jovanovich.
131. RHODES, G., PROFFITT, F., GRADY, J. M., SUMICH, A. 1998. Facial symmetry and perception of beauty. *Psychonomic Bulletin & Review*, 5, 4, 659-669.

132. RHODES, G., ZEBROWITZ, L. A., CLARK, A., KALICK, S. M., HIGHTOWER, A., McKAY, R. 2001. Do facial averageness and symmetry signal health? *Evolution and Human Behavior*, 22, 31-46.
133. RHODES, G. 2006. The evolutionary psychology of facial beauty. *Annual Review of Psychology*, 57, 199-226.
134. ROBERTS, S. C., HAVLICEK, J., FLEGR, J., HRUSKOVA, M., LITTLE, A. C., JONES, B. C., PERRET, D. I. a PETRIE, M. 2004. Female facial attractiveness increases during the fertile phase of the menstrual cycle. *Proceedings of the Royal Society of London Series B – Biological Sciences*, 271: S270-S272.
135. RONEY, J. R. a SIMMONS, Z. L. 2008. Women's estradiol predicts preference for facial cues of men's testosterone. *Hormones and Behavior*, 53, 14–19.
136. RUBENSTEIN, A. J., LANGLOIS, J. H., ROGGMAN, L. A. 2002. What Makes a Face Attractive and Why: The Role of Averageness in Defining Facial Beauty. In Rhodes, G. & Zebrowitz, L.A. (Eds.). *Facial attractiveness: Evolutionary, cognitive, and social perspectives*. Westport, CT: Ablex.
137. ŘEZÁČ. J. 1998. *Sociální psychologie*. Brno: Paido-edice pedagogické literatury.
138. SAMUELS, C. A., & EWY, R. 1985. Aesthetic perception of faces during infancy. *British Journal of Developmental Psychology*, 3, 221-228.
139. SCUTT, D. a MANNING, J. T. 1996. Symmetry and ovulation in women. *Human Reproduction*, 11, 2477–2480.
140. SHANNON, M. L. a STARK, C. P. 2003. The influence of physical appearance on personnel selection. *Social Behavior and Personality*, 6, 613-624.

141. SHAPIRO, B. A., HAZAN, C., & HAITH, M. 1984. Do infants differentiate attractiveness and expressiveness in faces? Paper presented at the meeting of the Southwestern Society for Research in Human Development, Denver, CO.
142. SCHMIDT, K. L. & COHN, J. F. 2001. Human facial expressions as adaptations: Evolutionary questions in facial expression research. *Yearbook of Physical Anthropology*, 44, 8-24.
143. SCHNEIDER, M. a KOUDELKA, F. 1993. *Úvod do základů sociologických výzkumů*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.
144. SIMMONS, L. W., RHODES, G., PETERS, M., KOEHLER, N. 2004. Are human preferences for facial symmetry focused on signals of developmental instability? *Behavioral Ecology*. 15, 5, 864-871.
145. SLAMĚNÍK, I. a VÝROST, J. 2008. *Sociální psychologie 2., přepracované a doplněné vydání*. Praha: Grada.
146. SLAMĚNÍK, I. 2011. *Emoce a interpersonální vztahy*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing.
147. SONTAG, S. 1972. The double standard of aging. *Saturday Review of Literature*, 39, 29–38.
148. SOUKUP, V. 1994. *Dějiny sociální a kulturní antropologie*. Praha: Univerzita Karlova.
149. STEL, M., BLASCOVICH, J., McCALL, C., MASTOP, J., VAN BAAREN, R. B., VONK, R. Mimicking disliked others: Effects of a-priori liking on the mimicry-liking link. *European Journal of Social Psychology*.
150. STIRRAT, M., PERRETT, D. I. 2010. Valid facial cues to cooperation and trust: male facial width and trustworthiness. *Psychological Science*, 21, 349–354.

151. THORNHILL, R., GANGESTAD, S. W. 1999. Facial attractiveness. *Trends in Cognitive Sciences*, 1364-6613, 452—460.
152. THORNHILL R. a GANGESTAD S. W. 2006. Facial sexual dimorphism, developmental stability, and susceptibility to disease in men and women. *Evolution and Human Behavior*, 27, 131–144.
153. THORNHILL, R. a GANGESTAD, S. W. 2008. *The Evolutionary Biology of Human Female Sexuality*. Oxford: Oxford University Press.
154. TRACY, J. L. & BEALL, A. 2011. Happy guys finish last: The impact of emotion expressions on sexual attraction. *Emotion*, 11, 1379-1387.
155. URBAN, L. 2006. *Sociologie*, Praha: Eurolex Bohemia.
156. USSHER, J. M. 2006. *Managing the monstrous feminine*. London: Routledge.
157. VAN LEEUWEN, M. L. & MACRAE, C. N. 2004. Is beautiful always good? Implicit benefits of facial attractiveness. *Social Cognition*, 22, 6, 637-649.
158. VAN LEEUWEN, M. L., VELING, H., VAN BAAREN, R. B., DIJKSTERHUIS, A. 2009. The influence of facial attractiveness on imitation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45, 1295-1298.
159. VESELOVSKÝ, Z. 2005. *Etologie. Biologie chování zvířat*. Praha: Academia.
160. WATSON, D. 1989. Strangers' ratings of the five robust personality factors: Evidence of a surprising convergence with self-report. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 120–128.
161. WEISS, P. a ZVĚŘINA, J. 2009. *Sexuální chování obyvatel ČR*. Praha: IV. Dema.

162. WILCOX, A. J., DUNSON, D. B., WEINBERG, C. R. et al. 2001. Likelihood of conception with a single act of intercourse: Providing benchmark rates for assessment of post-coital contraceptives. *Contraception*, 63, 211–215.
163. WOGALTER, M. S., HOSIE, J. A. 1991. Effects of cranial and facial hair on perceptions of age and person. *Journal of Social Psychology*, 131, 589–591.
164. WOLF, N. 2000. *Mýtus krásy. Ako sú obrazy krásy zneužívané proti ženám*. Bratislava: Aspekt.
159. ZAHAVI, A. & ZAHAVI, A. 1997. *The handicap principle. A missing piece of Darwin's puzzle*. Oxford: Oxford University Press.
160. Zahrádka, P. 2008. Mýtus o mýtu krásy In Foret, M., Lapčík, M., Orság, P. (eds.): *Média dnes. Reflexe mediality, médií a mediálních obsahů*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 161–176.
161. ZEBROWITZ, L. A. & MONTEPARE, J. M. 1992. Impressions of babyfaced males and females across the life span. *Developmental Psychology*, 28, 1143–1152.
162. ZEBROWITZ, L. A. 1997. *Reading faces. Window to the soul?* Oxford: Westview Press.
163. ZEBROWITZ, L. A., COLLINS, M. A., DUTTA, R. 1998. The relationship between appearance and personality across life-span. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24, 736-749.
164. ZEBROWITZ, L. A. and LEE, S. Y. 1999. Appearance, stereotype-incongruent behavior, and social relationship. *Personality and Social Psychology*, 25, 569-584.
165. ZEBROWITZ, L. A. and MONTEPARE, J. M. 2008. Social Psychological Face Perception: Why Appearance Matters. *Social and Personality Psychology Compass*, 2, 3, 1497.
166. (online) <http://www.czso.cz/csu/2013ediciplan.nsf/p/1409-13>

14. SEZNAM PUBLIKOVANÝCH PRACÍ VZTAHUJÍCÍCH SE K TÉMATU DISERTAČNÍ PRÁCE

Recenze

Pavlíková, L. 2013. Vít Erban: Maska a tvář. Hra s identitou v mezikulturních proměnách [recenze]. *AntropoWebzin*, 3/2013, 124-126. ISSN: 1801-8807

Původní články

1. Pavlíková, L. 2014. Sympatie jako „ekvivalent“ atraktivity obličeje stárnoucích žen. *E-psychologie* [online], 8, 3, 33-43 [cit. 04.12.2014]. Dostupný z WWW: <<http://e-psycholog.eu/pdf/pavlikovalada.pdf>>. ISSN 1802-8853.
2. Pavlíková, L. 2014. Zákulisí výzkumu na téma percepce atraktivity lidského obličeje v kontextu stárnutí - strategie v rozhodování, úvahy a pozorování. *Anthropologia Integra*, 5, 2, 27-33. ISSN: 1804-6657.
3. Pavlíková, L. 2014. Má přítomnost vousů v tváři stárnoucího muže vliv na míru jeho sympatií při utváření prvního dojmu? *AntropoWebzin*, 3-4, 161-168. ISSN: 1801-8807.
4. Pavlíková, L. 20XX. V pozadí odlišného vnímání atraktivity stárnoucího ženského obličeje by se mohla skrývat také hormonální antikoncepce. *AntropoWebzin* –
v recenzním řízení